

1975 | 1

A felszabadulást követő
első évek nógrádi krónikája
Fejezet az MKP történetéből

Mit olvasnak
a leendő szakmunkások?

A fiatal műszaki értelmiség
beilleszkedéséről

Bejáró munkások
művelődése

Kemény Dezső
és Pál József prózai írásai,
Jánossy István
és Banos János versei

Amatőr színjátszók
találkozója
— lengyel irodalom

Magyar
munkásszociográfiák

Utoljára a Makráról
Helytörténet, 1974.

POLITIKAI PLAKÁT

KIÁLLÍTÁS A BALASSAGYARMATI PALÓC MŰZEUMBAN 1974. DECEMBER

PALÓCFÖLD

Közösségek és egyes emberek értékrendje alakul át mostanában: egyre többen nemcsak joguknak, de természetes kötelességüknek érzik, hogy felelős módon vegyenek részt az egész országot érintő tervek kialakításában, az egész nép sorsát érintő elképzelések megformálásában. Új, tágabb értelmet kapnak az „enyém” gondjaink, szándékaink és terveink. A közösség – bár sokszor észrevétlenül, s néha még a kelleténél lassabban – egyre erősebb, egyre nehezebben eltehető szálakkal kapcsolja az egyest az egészhez – a gondolkodásban is.

Az elmúlt hetek, hónapok felgyorsult politikai eseményei, a négy év munkájáról készült számvetés, a párt XI. kongresszusára közrebocsátott Irányelvek vitája még a nem „közéleti alkatú” embere-

ket is állásfoglalásra készítették – mondhatják a „kivülállók”. Kétségtelen is, hogy a rendkívüli alkalom rendkívüli aktivitást vált ki: az elmúlt évek erőfeszítéseiről, előrehaladásukról készült értékelés, gondjaink áttekintése, s egy fél évtizedre szóló tennivalójuk sumója tartalmas véleménynyilvánításra hívja fel az embereket. A beleszólás és tenniakarás szándéka a legszélesebb közvéleményt is reagálásra készíti. Ismét szinte naponta igazolódott a tapasztalat: amikor a közösség fontos kérdésekben, valóban eldöntendő kérdésekben foglalhat állást – éretten és felelősséggel teszi azt.

A felelős és hasznos, a közösség szempontjából gyakorlati eredményt hozó véleménynyilvánításnak közismertek a feltételei – sokszor és sokfelé esett már szó erről. A szocialista demokrácia fej-

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYOIRAT

TARTALOM

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

3. Schneider Miklós: Az élet megújulása Nógrád megyében.
6. Belkó Józsefné: Mit olvasnak a leendő szakmunkások?
8. Sólyom István: A fiatal műszaki értelmiség.
10. Csik Pál: Város és környéke.
11. Hann Ferenc: Ezt a vidéket nem földművesek lakják.

SZÉPIRODALOM

13. Kemény Dezső: Sebek.
14. Jánosy István: Bolondok királya.
14. Pál József: Szenteste; Tej, köcsögben.
16. Bencze József: Csák Erzsébet. Anyám, Nyár.
16. Banos János: Szerelmesvers.
17. Valent József: Nyugtalan éjszakák.
20. Nap Fábián: Nocturnes.

HAGYOMÁNY

21. Balogh Sándor: Az MKP szervezeti megerősödése és programja (1945).

MŰVÉSZET ÉS KÖZÖNSÉGE

23. Máté Lajos: Lengyel irodalom — magyar színdarabok.
24. Lóránt János kiállításához (Papp Lajos).
26. „Gyertek, mesélünk!” (Tóth Ilus).

KÖRKÉP

27. Magyar munkásszociográfiák (1888—1945), Molnár Géza: Külvárosi barangolás (Horpácsi Sándor).
29. Helytörténet, 1974 (Sch. M.).
29. Utoljára a Makráról (Csongrády Béla).

A címlapon és borítókön politikai plakátok. (Fotó: Gugi László)

PALŐCFÖLD

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSUGYI OSZTÁLYÁNAK LAPJA

Megjelenik kéthavonta

Felelős szerkesztő: Végh Miklós. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14—13. Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Vida Edit. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben, és a posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 5 Ft, előfizetési díj fél évre 15, egy évre 30 Ft. Megjelenik kéthavonta. Kéziratokat és rajzokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

lesztésekor — megjelölt és vállalt feladataink valóra váltása érdekében — még nagyobb hangsúlyt kapnak azok a törekvések, tevékenységek, amelyek a demokrácia gyakorlásához szükséges készségek és jártasságok fejlesztését szolgálják. S ugyanígy igénylik és feltételezik közösen kialakított terveink a demokratikus fórumokat működtető szervezetek, intézmények felelős érdeklődését, figyelmét. S megkivánják a közvélemény, a kollektiva elé vitára bocsátott kérdések gondos mérlegelését — a valós kérdések, fontos problémák felelős kiválasztását is.

Mostanában gyakran jutnak eszembe Móra felejthetetlen parasztjai, akik a politikát „úri huncutságnak” tartották, melytől a becsületos, dolgozó embernek óvakodnia kell, mert különben úgy jár, mint Mihály, aki „folyamatba tétetett”... Egy emberöltő, vagy annyi sem kellett hozzá, s milliókban oldódott ez a közügyektől való idegenkedés, a közéleti tevékenységet fékező görcs.

A napi élet forgataga, a társadalmi szükségletek és az azokat felismerő, hozzájuk tudatosan alkalmazkodó politikai gyakorlat oldotta fel sokak tartózkodását és előítéletét, hozta felszínre közösséget gyarapító értékeiket. S ma már gazdaság és községfejlesztés, ideológia és kultúra, termelékenység és takarékoság — egy szóval az élet kis és nagy — kérdéseiben mondanak véleményt azok, akik naponta munkapad mellett, a mezőgazdaságban, a boltok pultjai mögött vagy másutt munkájukkal, tettekkel is igazolják szavaikat.

A szocialista forradalom biztató távlatait, terveink, szándékaink megvalósulásának gyakorlati garanciáját jelenti a felelősség, amellyel sok ezren szólnak hozzá az országos feladatokhoz. Ötleteikkel, javaslataikkal és kritikus véleményükkel jelzik: a dolgozó emberek sokan, egyre többen tudják: a szocialista társadalom építése nemcsak értük, hanem velük, velünk történik.

De az is kétségtelen: a köz ügyeinek formálásában jártas emberek, a kollektiva sorsába beleszólni szándékozók száma — ha nőtt is — még nem elég. Sok gyűlés, fórum, tanácskozás fullad az unalom szürkéségébe, sokan szólnak bátran országos dolgokról, s hallgatnak környezetük gondjairól akkor is, ha szólniuk kellene. Felelős és bátor észrevételek szorulnak ki a folyosói beszélgetésekbe, okos javaslatok, jó ötletek maradnak kimondatlanul. Kényelemből, óvatosságból, rossz tapasztalatok miatt. Nem vált még a közéleti szereplés mindennapos megnyilvánulássá, az ember egyik legfőbb alapvető létezési formájává. Különösen sok a teendő a felnövekvő és a ma ifjú nemzedékek, azok értékrendjének alakításában. A szocialista demokrácia fejlesztése nem generációs kérdés ugyan, de a jövőnköről kialakult tervek új igényeket támasztanak a holnap embere iránt. Egyebek között azt, hogy ne az alkalom révén éljen lehetőségeivel, hanem maga kezdeményezze, teremtse meg felelős hozzászólását, környezetformáló szándékai megvalósításának külső- és belső feltételeit.

Nemcsak az elmúlt hetek, hónapok tapasztalatai alapján, hanem a dolog természetéből fakadóan fogalmazható meg: a közéleti szereplés, tevékenység nem cél, hanem eszköz. A szereplés, a véleménynyilvánítás alkalom a közösség dolgaiban való felelős résztvételre. Alkalom, amelyből a cselekvés szándéka fakad. Alkalom, amelyben a közösség megszületik, s napról napra erősödik.

Kiss Aurél

Ézúton közöljük a Palőcföld olvasóival, szerzőivel, mindazokkal, akik baráti figyelemmel kísérik lapunk munkáját, hogy 1975-től szerkesztőségünk a Salgótarján, Arany János út 21. számú lakóépületben működik (földszint).
A SZERKESZTŐSÉG

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Az élet megújulása Nógrád megyében

A szovjet Vörös Hadseregnek a fasiszta német haderőre mért csapásai, az ország fokozatos felszabadítása lehetővé tették, hogy az élet — immár az új, demokratikus Magyarország felépítésén fáradozó erők vezetésével és irányításával — minél hamarabb visszatérjen a rendes kerékvágásba.

Nógrád megye felszabadulásának időpontjáig az ország jelentős területei (a tiszántúli megyék) már számottevő eredményeket értek el a demokratikus fejlődés útján: így mindenekelőtt említést érdemel, hogy a Kommunista Párt 25 évi illegalitás után újra szabadon folytathatta működését, megkezdte tevékenységét a Szociáldemokrata Párt, és létrejöttek — nem egy helyen a kommunisták ösztönzésére és segítségével — a Nemzeti Parasztpárt és a Független Kisgazdapárt helyi szervezetei is. Ezzel rendelkezésre állott az a szilárd bázis, mely a további fejlődés alapjául szolgálhatott. A feladatokat legvilágosabban ismerő és azokat a legkövetkezetesebben végrehajtó MKP 1944. november 30-án hozta nyilvánosságra a nemzeti újjászűletés programját, melyben többek között sürgette a fasiszta Németországgal való szembefordulást, a hazaárulók felelősségre vonását, a demokratikus szabadságjogokat és legfőképpen a földreformot, mely a magyar parasztság évszázados követelését volt hivatva megoldani.

Az MKP kezdeményezésére a korábban működő Magyar Front pártjai Magyar Nemzeti Függetlenségi Front néven új politikai szövetséget alakítottak ki: ezt az 1944. december 3-án Szegeden rendezett nagygyűlésen jelentették be. Ekkor nagy erővel indult meg a MNFF helyi szerveinek, a nemzeti bizottságoknak a létrehozatala. A nemzeti bizottságok szervezése egyébként már egyes helyeken közvetlenül a felszabadulás utáni napokban megindult, ebben nem kis része volt azoknak az idősebb pártmunkásoknak, akik még az első magyar proletárdiktatúra idején tevékenykedtek és elevenen élt emlékeztükben a helyi tanácsok, direktóriumok működése. Említést érdemelnek ezenkívül az üzemi bizottságok is, melyek szintén 1944. év decemberétől kezdtek alakulni, és — csírájában — magukban foglalták a MKP-nak a nagytőke korlátozását célzó programját is.

Jelentős lépés volt az Ideiglenes Nemzetgyűlés összeülte Debrecenben 1944. év decemberében, mert ezzel létrejött az új államhatalom megtestesítője, a születő demokratikus Magyarország szilárd politikai támasza. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés legfontosabb lépése az volt, hogy elfogadta és egyhangúlag magáévá tette a MNFF programját, megválasztotta az ország Ideiglenes Kormányát. Ezzel egyidőben a felszabadult területeken megtették az első lépéseket az élet normalizálása útján: a termelőmunka megindítása, a közéletbiztosítás, a közigazgatás legelemibb szükségleteinek ellátása jelentette az új néphatalmi szervek tevékenységének legfőbb mozzanatait. Az erre vonatkozó erőfeszítések eredménnyel is jártak, és így a tiszántúli megyékben nagy erővel fogott hozzá a lakosság az elmaradt őszi mezőgazdasági munkák elvégzéséhez, a betakarítatlan termés megvédéséhez; a nemzeti bizottságok eredménnyel szorgalmazták a régi közigazgatási apparátus munkájának megindítását — egyelőre jórészt az ittmaradt régi közigazgatási személyzet alkalmazásával. A városokban kigyulladt a villany, és az iskolákban megkezdődött a tanítás.

Mindezek az erőfeszítések és eredmények azt jelentették, hogy az ezután felszabaduló területek már kész tapasztalatokat vehettek át az élet megindításával, az új, demokratikus Magyarország felépítésének reájuk háruló részfeladataival kapcsolatosan.

Nógrád megye teljes felszabadítása (mint azt az előző számban közölt tanulmányban láthattuk) közel egy teljes hónapot vett igénybe, és természetes, hogy mindaddig, míg a me-

gye területén a harci események folytak, a helyi erők megszerződésére alig kerülhetett sor. Jól mutatja ezt az, hogy az ország felszabadult vidékein ezekben a hetekben már oly' fontos szerepet játszó *nemzeti bizottságok* megszervezése meglehetősen késéssel indult. Sajnos, a rendelkezésre álló forrásanyag hiányosságai nem teszik lehetővé, hogy teljességében megrajzolhassuk e fontos népi szervek létrejöttének és működésének minden mozzanatát. Annyit azonban a meglévő írásos dokumentumok alapján is megállapíthatunk, hogy a nemzeti bizottságok létrejöttében, különösen a salgótarjáni járásban, az MKP-nak jelentős szerepe volt. A megye más részein, így többek között az akkori megyeszékhelyen, Balassagyarmaton, valamint jó néhány mezőgazdasági jellegű községben (amilyen pl. Bokor, Cserháthálap, Cserhátszentiván, Csitár, Galgaguta, Órhalom, Ipolyvece, Nézsa, Palotás stb.) viszont a legeltérőbb világnézetű és a legkülönbözőbb rétegekből származó elemeket tömörítő Független Kisgazda Párt ragadta magához a kezdeményezést, és szerezte meg a többséget, megsejtve nyilvánvalóan azt, hogy a nemzeti bizottságokban elfoglalt vezető szerepük nem kevés segítséget jelent számukra a tömegbefolyásért vívott küzdelemben. A Kisgazda Pártnak erre a lépésére egyrészt az adott lehetőséget, hogy a megyében már a kész, tiszántúli példa nyomán indulhatott meg a nemzeti bizottságok szervezése és így azok létrejöttéhez nem volt feltétlenül szükség arra, hogy alapítóik kizárólag a demokratikus átalakulást a legkövetkezetesebben követelő munkás-paraszt rétegekből kerüljenek ki, másrészt pedig a Független Kisgazda Párt, mint a MNFF tagja, azokkal is el tudta fogadtatni ekkor még magát, akik ugyancsak őszintén kívánták a demokratikus újjászűletést, de esetleg a kommunistákkal szemben bizalmatlanok voltak — nem utolsósorban a negyedszázados ellenforradalmi propaganda eredményeképpen.

A megye nemzeti bizottságainak megalakulását némileg hátráltatta az a körülmény, hogy a felszabadulás időpontjában a megye területén az őszi mezőgazdasági munkák nagyjára már el voltak végezve. A Viharsarokban ugyanis a népi szervek gyors megalakulását döntő mértékben a sürgető mezőgazdasági munkák elvégzéséről való gondoskodás tette szükségessé. Ez az akció természetesen nemcsak mezőgazdasági probléma, hiszen ezzel függött össze a lakosság ellátása, a Vörös Hadsereg harcoló egységeinek támogatása és ezzel a fasiszmus elleni harcba való közvetett bekapcsolódás, és nem utolsósorban az általános néphangulat normális mederbe terelése, melyre az élet minden területének rendezése céljából akkor ott mindennél nagyobb szükség volt. A megyében tehát, mely egyébként is csak részben mezőgazdasági jellegű, az említett körülmény nem hatott olyan erővel, mint a Tiszántúlon vagy a Viharsarokban.

A másik körülmény pedig, mely ugyancsak azt eredményezhette, hogy a nemzeti bizottságok alakulása késve kezdődött és hónapokig elhúzódott, az, hogy 1944. decemberében már megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány, és így a spontánul megalakuló népi szervek működése nem jelentkezett olyan parancsoló szükségszerűséggel, mint az októbertől decemberig felszabadult területeken.

Így nagyrészt érthető, hogy a megye nemzeti bizottságai igen eltérő időpontokban alakultak meg.

Egyes ellenőrizhetetlen adatok szerint néhány községben (Kozárd, Ósagárd) már 1944. decemberében létrejött, ugyanakkor viszont Salgótarján városban a fennmaradt jegyzőkönyv szerint január 28-án alakult meg a nemzeti bizottság. Februárban jöttek létre Balassagyarmat, Mátraszőlős, Baglyasalja, Lucfalva, Zagyvapálfalva, Bocsárlapujtó, Karancskeszti, Nagybárcány, Homokterenye, Kisterenye községek nemzeti bizottságai. A közsé-

gek nagy részében azonban március-április hónapokban került sor a nemzeti bizottságok megalakulására, sőt, néhány községben (Alsópetény, Diósjenő, Erdőkürt) valószínűleg csak 1946. évben.

A nemzeti bizottságok megalakulásának viszonylag késői időpontja azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy a munkásság nem lett volna kellőképpen aktív és nem tette volna meg a szükséges lépéseket arra, hogy a Vörös Hadsereg felszabadító harcai után közvetlenül létrehozza szervezeteit. Már 1945. január 2-án megérkezett Salgótarjánba a Debrecenben székelő Központi Bizottság kiküldöttje, és az illegalitásból ismert elvtársak bevonásával megkezdte a párt szervezését. A salgótarjáni pártszervezet (melyet a Liget u. 5. sz. házban alakítottak meg) volt a megyében az első, melyet azonban rövid egymásutánban követték a többi pártszervezetek. Hiánytalan kép a rendelkezésre álló adatokból nem állítható ugyan össze, de a dokumentumanyag és a községek tájékoztatása alapján az állapítható meg, hogy néhány község kivételével (mint pl. Bér, Csitár, Debercsény, Iliny, Csaárd, Patak stb, tehát főként mezőgazdasági jellegű települések) az MKP már 1945. év első felében valamennyi községben megalakította szervezeteit: Salgótarján után talán legkorábban Szécsényben, ahonnan egy beérkezett jelentés január 12-re teszi az MKP helyi szervezetének megalakulását.

Itt említhető meg, hogy a megye területén az 1945. év első felében az MKP-n kívül még a Nemzeti Parasztpárt, a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt végzett széles körű szervező munkát, melynek eredményeként az említett pártok a községek nagy részében kialakították helyi szervezeteiket. (Az NPP-nak nem volt szervezete Bárna, Cered, Dorogháza, Etes, Karancsalja, Karancsberény, Bocsárlapujtő stb. községekben, tehát főként a salgótarjáni iparmedencében, nem jött létre SZDP-pártszervezet Alsótoldon, Csitáron, Debercsényben, Ilinyben, Palotáson, Szandán, Szécsénkén, Varsányban és más, elsősorban mezőgazdasági jellegű községekben. Az FKP-nak sem sikerült mindenütt a szervezés, így kimaradt pl. Cered, Csécsé, Karancsalja, Kazár, Kálló, Tar stb.)

Az MKP első pártszervezeteinek személyi összetételére jellemző, hogy azokban a legális munkásmozgalomban tevékenykedők szerepeltek a legnagyobb számmal. A rendelkezésre álló adatok szerint a megye 12 jelentősebb helységében alakult pártszervezetek vezetőségi tagjainak a száma összesen 75 fő volt, közülük az illegális KMP tagja, volt 25, a legális munkásmozgalomban tevékenykedett 34 és a Tanácsköztársaság aktív résztvevője volt 14.

A pártszervezetek megalakulása tehát az első fontos lépést jelentette az élet megindulásának folyamatában. Az ő hatékony tevékenységük nyomán létrejött nemzeti bizottságok viszont folytatták a munkát, és tevékenységükkel nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az élet minden területén rendeződjenek a viszonyok. Természetes az, hogy munkájuk főként gazdasági jellegű problémák megoldását jelentette. Itt is, mint az Alföldön, nagy gondot kellett fordítani a mezőgazdasági munkák megindítására, igen fontos feladatuk volt továbbá a közellátás megszervezése és e téren a helyi lehetőségek felkutatása. Jelentős szerepet töltöttek be a nemzeti bizottságok a földosztás megindításánál azzal, hogy segítettek a földigénylő bizottságok megalakításában és a parasztság egy részénél a földreformmal szembeni bizalmatlanság eloszlatásában. Mindezek mellett szociális, egészségügyi feladatok ellátásával is törődniük kellett, ami elsősorban a Nemzeti Segély akció támogatását jelentette, és gondoskodniuk kellett bizonyos kulturális problémák megoldásáról is. Ezek sorában döntő fontosságú volt az iskolákban a tanítás megkezdése. Sikerült is pl. a salgótarjáni iskolákban már 1945. februárjának második felében a tanítást megindítani.

A nemzeti bizottságok tevékenysége mellett feltétlenül említést kell tennünk egy másik fontos népi szervnek, az *üzemi bizottságoknak* a működéséről is, melyeknek különösen az iparvidéken mutatkozott meg nagy fontosságuk.

Mint köztudott, a felszabadulás időpontjában a hazai és így a Nógrád megyei ipari üzemek is kifosztva állottak, hiszen a német hadvezetőség és a velük szövetséges magyar fasiszta kormányzat minden igyekezte arra irányult uralmuk utolsó hetei-

ben, hogy a gyárak leszerelésével, energiatermelő és -szolgáltató részek megsemmisítésével tegyék egyrészt lehetetlenné azok termelőmunkáját, másrészt az elhurcolt gépek és anyagok segítségével a végsőkig folytathassák a német hadigépezet támogatását. A pusztítás nagyságát érzékeltetik a következő adatok: a Salgótarjáni Kőszénbánya összes kára kb. 60 millió pengő (1938-as értékben), melynek eredményeként az 1945-ös termelés az 1942. évinek mindössze csak alig egyharmada lehetett; az acélgár vesztesége termelőgépeiben, -eszközeiben, -anyagiban közel 60 százalékos, pedig légitámadások és egyéb harci cselekmények következtében alig sérült meg valami. A kárösszeg itt kb. 20 millió pengőt tesz ki, de igen számottevő a Budapest—Salgótarjáni Gépgyár és Vasöntő (a Hirsch-gyár), valamint a Zagyvapálfalvi Üvegyár károsodása is. Nyilvánvaló, hogy ebben a rendkívül nehéz helyzetben, melyet még az is tetézt, hogy az ipari üzemek munkáslétszáma is nagymértékben megcsappant, a munkásság rendkívüli lelkesedésére és határozott fellépésére volt szükség, hogy a termelés megindulhasson. A tőkés tulajdonosok, ill. üzemvezetők egy része elmenekült, az itthon maradt vezetők és tulajdonosok első ténykedése elsősorban a Budapesten levő anyavállalatok ügyeinek rendbehozatala, a csúcspanasztervezés stabilizálása volt, és csak később kezdtek foglalkozni a megye területén levő vállalatok problémáival. Így a munkások soraiból a kommunisták kezdeményezésére létrejött üzemi bizottságok szinte akadálytalanul, egymaguk láthatták el az üzemek irányítását.

Az üzemi bizottságok létrehozásában a hazai és nemzetközi tapasztalatokon kívül jól hasznosították az üzemekben az 1919-es tapasztalatokat is. Ennek jele többek között, hogy az acélgárban és az üvegyárban először munkástanács néven kezdett működni az üzemi bizottság. A tagság többsége a politikailag legképzettebb munkások soraiból került ki, természetesen helyet kaptak a szellemi dolgozók is. Az üzemi bizottságok legfontosabb feladata a megrongált bányák, gyárak helyreállítása, üzemképesé tétele, a termelés megindítása volt. Mindenekelőtt meg kellett indítani a villamosáram-szolgáltatást, meg kellett szervezni a helyreállítási munkákat. Előszedték és beépítették az elrejtett gépeket, és így fokozatosan megindulhatott a termelés — volt rá eset, hogy kézi erővel hajtott gépek segítségével.

A termelés megindításán túl fontos feladatot jelentett a dolgozók élelemmel való ellátása. Ennek érdekében az acélgárból héttagú küldöttség kereste fel Debrecenben az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. Sikerült is tehergépkocsikat szerezniük, melyeknek segítségével az üzemi bizottságok közvetlen termékcsere-t bonyolíthattak le. Az acélgár vasárut, az üvegyár üvegárut, a tűzhelygyár pedig tűzhelyeket és kályhákat szállított az Alföldre élelmiszer ellenében.

Mindezekon túl az üzemi bizottságok tevékenységének lényeges részét képezte a tőkés termelés és elosztás ellenőrzése. Ezzel párhuzamosan fontos feladatuknak tekintették a szocialista munkaviszonyok kialakítását, az új munkaerőcsere való nevelést is. Természetes az, hogy a tőkés tulajdon feletti ellenőrzést az üzemek nem egyformán értékelték. Nézeteltérések mutatkoztak az ellenőrzés körének kijelölésében és végrehajtásában, ezért igen nagy jelentősége volt a Minisztertanács 1945. február 3-án elfogadott rendeletének, mely kimondta, hogy az üzemi bizottságok hatásköre kiterjed a munkaviszonyt illető összes ügyekre, az alkalmazottaknak a munkaviszonyból folyó jogainak érvényesítésére, közös gazdasági és jóléti érdekeire (családvédelemre, üzembiztonsági, egészségügyi berendezésekre, kulturális és jóléti intézményekre stb.). Kiterjed a bizottság hatásköre az alkalmazottakkal való bánásmódra, az alkalmazottak fegyelmi ügyeire, a munkaviszályok békés elintézésére, a munkafeltételekre stb.)

Mindazokat a teendőket, melyeket a vonatkozó rendelet az üzemi bizottságok feladataként jelölt meg, az üzemi bizottságok megalakulásuk óta gyakorolták, s így a rendelet tulajdonképpen a már kialakult gyakorlat szentesítése, rendezése volt.

A nemzeti és üzemi bizottságok tehát minden erejükkel az élet megindításának és normális mederbe terelésének munkáján fáradoztak. Eredményességüknek az MKP következetes elvi irányító tevékenysége mellett sikeres előmozdítói voltak legtöbb esetben az újonnan megindult *közigazgatási szervek* is.

A megye ittmaradt vezetői már 1945. január végén összeültek és az egyik árvaszéki ülnököt megbízták az alispáni teendők végzésével. Salgótarjában a helyi nemzeti bizottság február 24-én szervezte meg a városi képviselőtestületet, a helyi önkormányzat testületi szervét. A kommunisták szorgalmazására februárban megkezdte működését a pénzügyigazgatóság, az adóhivatal, áprilisban pedig az Államépítészeti Hivatal, melynek főként az utak karbantartásában volt fontos szerepe. A régi közigazgatási apparátus tehát megindult, de keretei között a régi személyi összetétel új elemekkel, a munkásosztály és parasztság soraiból kikerült személyekkel gyarapodott.

Feltétlenül említést kell tennünk arról a segítségről is, melyet az élet megindítása területén a *szovjet hadsereg* tanúsított a lakossággal, illetve a vezető szervekkel szemben. Már az első napokban megjelent a Vörös Hadsereg plakátja, amely leszögezte, hogy a Vörös Hadsereg nem mint hódító jött Magyarországra, hanem mint olyan hadsereg, amely a német elnyomók igája alól szabadítja fel a lakosságot. A kimondott szónál azonban sokkal hatékonyabban bizonyította segíteni akarását kézzelfogható tényekkel. Így a helyi szovjet parancsnokságok nem egy helyen szorgalmazták az ottmaradt közigazgatási vezetők munkába állását, segítséget nyújtottak a közbiztonsági szervek megszervezésénél. Különösen fontos volt gazdasági támogatásuk: a súlyos igavonóhiányt a lóállomány egy részének mentésével és a lókorhából szabaduló lovak kiutalásával enyhítették, amikor a tavaszi munkák végzése azt megkívánta, a megye területén megszüntették a kötelező munkaszolgálatot (az ún. robotot), a Vörös Hadsereg részére termelő üzemeket fokozatosan visszaadták polgári használatra, a nagyüzemeket (mint pl. az acélgyárat) megrendeléseikkel támogatták, elősegítették a bá-

nyák bányafaszükségletének biztosítását, sőt, a szovjet és román alakulatok számára örölt lisztből a lakosságnak is juttattak. Mindez a néhány kiragadott példa is érzékletesen mutatja, hogy a megye területén működő népi szervek, a nemzeti és üzemi bizottságok súlyos és felelősségteljes feladataik végzése során nem álltak magukra hagyatva.

Az új, demokratikus Magyarország felépítéséért küzdő munkásosztálynak azonban legfőbb segítőtársul, szövetségesül a parasztságot kellett megnyernie, mert csak így válhatott teljessé a munkás-paraszt demokratikus diktatúra, a népi demokratikus forradalom kiinduló alapja.

A parasztság megnyerésének alapvető feltétele volt, hogy kielégítést nyerjen az évszázados földéhség. Ezt a kérdést sehogyan másképpen nem lehetett megnyugtatóan megoldani, mint a nagybirtokok megszüntetése és a *föld szétosztása* útján. A munkásság vezető rétege, az MKP, valamint a befolyásuk alatt álló nemzeti bizottságok világosan látták ezt, és tudták, hogy nem ismétlődhet meg az 1919-ben elkövetett hiba: a nagybirtokból nem szabad rögtön termelősövetkezetet alakítani. Az MNFF 1944. decemberi programja is kimondta a széles körű földreform szükségességét; Nógrád megyében is — még a földreformrendelet megjelenése előtt — határozatot hoztak a föld felosztásáról. A Salgótarjáni Nemzeti Bizottság már február 28-án nyilvánította a nagybirtok felosztásának szükségességét. Nógrád megye területén, bár nem kifejezetten mezőgazdasági jellegű megye, a földosztás rendkívül sürgetőnek mutatkozott, hiszen nagy számban voltak itt található jelentős nagybirtokok (az esztergomi érsekség, a váci püspökség, gróf Pappenheim, báró Prónay, Degenfeld—Schomburg, Osztrolucky, Tornyay—Schosberger stb.), melyek területéből, valamint a hazaárulóktól, nyilasoktól stb. — a földosztás során, az 1945. márciusában minden községben megalakult földigénylő (más néven földosztó) bizottságok közreműködésével — közel 200 ezer katasztrális hold területet koboztak el, illetve váltottak meg. Sajnos, még ez a mennyiség is elég kevésnek bizonyult, hiszen a jogosult földigénylők igényeinek a kielégítése is nehézségekbe ütközött. 23 683 igényjogosult földigénylő volt a megye területén (közülük a legnagyobb számban mezőgazdasági munkások, törpebirtokosok és gazdasági cselédek találhatók), akik közül juttatásban részesült 22 081, a megyebeli népesség 9,5 százaléka (az országos átlag 6,6 százalék). Részükre kiosztottak közel 60 ezer kh. földet (a többi terület állami tartalékföld, legelő, házhelyek stb. céljaira maradt vissza), ami azt jelenti, hogy egy igénylő átlagban alig kapott 2—3 holdnyi földterületet.

Az egyes földigénylőknek juttatott földmennyiségekben azonban meglehetősen nagy az eltérés. Olyan községekben, ahol nem volt elegendő a rendelkezésre álló föld, csak egészen kevés jutott (pl. Mihálygergén 800—1000 négyszögöl, Etesen 500 négyszögöltől 3 holdig, Mátramindszenten 1 hold, Hasznoson 1—2 hold, Szilaspogonyban 1,5 hold, Hollókőn 1,5—3 hold igénylőként), másutt viszont általában 3—6 holdnyi terület. Egyes községekben pedig még ennél többet is ki tudtak osztani az igénylőknek (pl. Berkenyén 6—10, Dorogházán 6—8, Galgagután 3—9, Nógrádmegyeren 3—11, Szendehelyen 6—10, Szirákon 5—15 hold között jutott átlagban, sőt, Cereden egyes igénylőknek még 20 hold is).

A földosztás azonban így is jelentősen megváltoztatta a nógrádi falvak arculatát, hiszen megszűntek a parasztságot évszázadok óta kiszippolyozó nagybirtokok, és jóval megnőtt a kisbirtokosok száma. Nyilvánvaló, hogy ez a réteg, az új juttatottak táborába sokkal határozottabban állt ki a demokratikus Magyarország építésének programja mellett és szilárd bázisát képezte a munkás-paraszt szövetségnek, mely a további szocialista fejlődés egyik alapvető feltétele volt.

Az eddig elmondottak néhány kiemelt kérdés bemutatásával igyekeztek rávilágítani annak a néhány hónapnak a jelentőségére, mely a megye felszabadulása, 1944. decembere és az ország teljes felszabadulása, 1945. április 4. között eltelt és melynek során Nógrád megye lakossága megindult a népi demokratikus forradalom útján.

Schneider Miklós

Mit olvasnak a leendő szakmunkások?

Társadalmunk a közmegebecsülés egész értékrendszerét a munkára alapozza. A termelőtevékenység: alkotás, amihez egyre bővülő szellemi ismeret, képesség és tehetség kell. Ahogy van tehetséges orvos, mérnök és tudományos kutató, úgy van tehetséges munkás: csztorgályos, kohász, bányász. A műszaki tudományos forradalom fokozatos térhódításával egyenes arányban nő a művelt, nagy szakmai kultúrájú munkás értéke, társadalmi rangja. Az ifjú nemzedékkel szemben támasztott igények egyben a felnőtt nemzedéknek az ifjúsággal kapcsolatos feladatait is meghatározzák. Nyomatékosan hangsúlyozandó, hogy a differenciáltság követelményeinek megfelelően vegyük figyelembe a különböző ifjúsági rétegek eltérő adottságait, műveltségbeli szintjét, amikor például a könyvtár elsőrendű feladatai között tartozunk pótolni az ösztönző kulturális környezet hiányát a hátrányos indulású gyermekek és fiatalok számára.

Mindezekből kiindulva láttunk hozzá 1973-ban a szakmunkástanulók, e fontos olvasóréteg könyvtári tagságának, olvasmányának, érdeklődési körének felméréséhez a megyei könyvtárban.

A Balassi Bálint Megyei Könyvtárnak 1973-ban 5500 olvasója volt. Ebből szakmunkástanuló 760 fő, ez összolvasóink 14 százaléka. A városban működő két szakmunkásképző intézetben az 1973/74-es tanévben összesen 1550 fő tanult. A tanulók száma a kapott felvilágosítás szerint a korábbi évekhez képest jelentősen (kb. 200 fővel) csökkent. Vizsgálódásunk első részében az érdekelt bennünket, hogy a két iskolából hányan és milyen megoszlásban járnak hozzánk a tanulók.

A megyei könyvtárba beiratkozott 760 fő a tanulók 49 százaléka. Ebből a Mű.M. 211. Intézetből az osztályosok 48,1 százaléka (fiú 45,9 százalék, leány 63,0 százalék), a kereskedelmi és vendéglátóipari intézetből 47,2 százalék (fiú 60,8 százalék, leány 42,5 százalék) olvasóink. (A Kohász Művelődési Központ összes olvasói közül 6,5 százalék, az Öblösüveggyár 11,6 százalék, a Siküveggyár 6,1 százalék szakmunkástanuló. Összevetve: a négy intézménynél 930 fő, azaz az osztályosok 60 százaléka beiratkozott olvasó. Feltételezhető a többszörös beiratkozás lehetősége is: jelen esetben ezt nem vizsgáltuk.)

A kölcsönzési esetek számát 659 tanulónál egész évben, havonkénti bontásban figyeltük. E szerint 3610 alkalommal vittek ki könyvet, azaz átlagban egy tanuló több mint ötször kölcsönözött. A legforgalmasabb hónapok: március (445), november (427), december (399), október (374), február (363), május (355 alkalommal). Júniusban 115, júliusban 163, augusztusban 108 alkalommal vittek ki könyvet: ez természetesen összefügg a szünetidővel, amikor a vidéki diákok ritkábban jönnek be a városba.

Az összes szakmunkástanuló olvasóink közül huzamosabb ideig, nem, vagy csak egy alkalommal kölcsönözött 273 fő. Sajnos, ez a szám magas: csoportos látogatások alkalmával beiratkoznak, de a továbbiakban nem látogatják könyvtárunkat. Feladatunknak tekintjük ezen fiatalok megnyerését annál is inkább, mert az említett intézmények közötti kollektív munkában — helyzetünkből adódóan (központban van a könyvtár, vasút- és buszállomástól 100–150 méterre, olvasóteremmel, hírlapolvasóval és nagy könyvvállománnyal rendelkezünk) legfőképpen a bejáró fiatalok szabad idejének hasznos eltöltéséről, olvasóvá neveléséről kell gondoskodnunk.

Október–november hónapban részletes statisztikát vezettünk a szakmunkástanulók által kölcsönözött művekről. A vizsgált időszakban 271 fiú és 103 leány, azaz 374 fiatal 746 alkalommal 2053 könyvet vitt el. Átlagosan tehát 2 esetben és egy olvasó 5,4 könyvet kölcsönözött. A 271 fiú összesen 1543 könyvet választott, ez az összkölcsönzések 75,1 százaléka, a lányok 510 kötetet, ami a kölcsönzések 24,8 százaléka.

A kölcsönzött művek összetételében a szépirodalom 70,3 százalékból, az ismeretterjesztő 29,7 százalékból volt képviselve a szakirodalommal együtt.

A legtöbb könyvet, 867 kötetet (42,2 százalék) az I. osztályosok kölcsönözték. A fiúk többet olvasnak. Nagyon jó a szakirodalom olvasásának aránya, 29,7 százalék. Az irodalom megoszlása szerint a fiúk kölcsönzéseiben az ismeretterjesztő irodalom 37,1 százalékból, a lányok kölcsönzéseiben csak 7,1 százalékból szerepel. Arányaiban nézve legjobb a II. osztályos fiúk kölcsönzése, szépirodalom 55,7 százalék, ismeretterjesztő irodalom 44,2 százalék. Ugyanez mondható a II. osztályos lányok kölcsönzésének vizsgálatánál is, bár itt csak az összehes viszonyítva jobbak az arányok: szépirodalom 88,4 százalék, ismeretterjesztő irodalom 11,5 százalék.

Az ismeretterjesztő irodalom kölcsönzésénél örömmel állapítható meg, hogy a legolvasottabb a műszaki irodalom, második helyen a társadalomtudomány. A lányok könyvkölcsönzésénél első helyen a társadalomtudomány, majd az irodalomtudomány áll. Mint már említettük a lányok érdeklődése a szakirodalom iránt sokkal kisebb. Itt kell a jövőben többet tennünk érdeklődésük felkeltésére.

A kikölcsönzött 245 műszaki könyv közül — ami az ismeretterjesztő irodalom 40,2 százaléka — legtöbbet (96 könyvet) az elektrotechnika, 73 könyvet a járműtechnika, és 54 könyvet a híradástechnika tárgyköréből vitték el.

Az adott időszakban a szépirodalomból a lányok átlagban 4,6, a fiúk 3,5 könyvet kölcsönöztek. A klasszikusok, valamint a mai magyar irodalom magas számát főleg az ajánlott és kötelező irodalom teszi ki. Jó eredménynek tekinthetjük a modern külföldi irodalom iránti igényt és azt, hogy a krimik forgalma alacsony. Az egész évi kölcsönzések átlagát tekintve, kétségtelenül legtöbbször Rejtőkönyveket kölcsönöztek. A felsorolásból az is kitűnik, hogy a legtöbb mű az iskolai tananyaghoz kapcsolódó irodalom. A szórakoztató irodalmat ma is elsősorban a romantikus és kalandos történetek képviselik (Jókai Mór, Rónaszegi Miklós, Berkesi András, Gergely Márta, Szilvási Lajos, Dékány András, Fehér Tibor művei). Örömmel tapasztaltuk, hogy a mai magyar írók közül Sánta Ferenc, Galgóczi Erzsébet írásai kedveltek a tanulók körében.

A legolvasottabb külföldi írók Verne, Cooper, Hemingway, Dumas, Ried, London, Moravia, Lem, Christie, Moliere, Zola, Merle, Sienkiewicz, Amadó, Traven, Solohov.

Összevetve a korábbi évek tapasztalataival, valamint más intézmények hasonló felméréseivel, a szakmunkástanulók szépirodalmi igényei jelentősen nem változtak. A fejlődést abban látjuk, hogy ezek az olvasott művek többségében magasabb ízlésszinten helyezkednek el. Az érdeklődési skála széles, de a konkrét olvasmányélmény hiányzik, amit az érzelmi nevelés hiányának vélünk. Ezek a problémák legjobban az egyéni beszélgetések során, azaz a kérdőívek kitételek kerületén felmerülnek.

A kölcsönzések regisztrálásával párhuzamosan ugyanis két hónapra keresztül kérdőív felmérést is végeztünk. Szükségesnek tartottuk a kiegészítést egyrészt az igények feltérképezése miatt, másrészt — s ez számunkra a legizgalmasabb kérdéscsoport volt — arra vártunk választ, jól ismerik-e könyvtárunkat, és a kölcsönzésen kívül igénybe veszik-e egyéb szolgáltatásainkat.

Három fő csoportba osztott, 25 kérdésből álló kérdőívet állítottunk össze, amelyre írásban kellett válaszolni név nélkül. A kérdőívek 70 százalékánál beszélgetéssel kötöttük össze a válaszadásokat. A 90 kérdőívet 61 fiú és 29 leány töltötte ki. A válaszadók közül 7 fiú érettségizett, a válaszadók életkora 15–16 év, ami az iskola I–II. osztályának felel meg.

A fiatalok 74,4 százaléka munkásszülő gyermeke. A lányok 44,8 százaléka, a fiúk 39 százaléka olvas rendszeresen, a legtöbbjük, összesen 27-en 4 évnél régebben. A kérdőívben feltett „Mióta olvas rendszeresen?” és „Más könyvtárnak tagja-e?” kérdésekre nem kaptunk pontos választ, ill. a két kérdést úgy értelmezték, hogy jelenleg is lakóhelyi (községi, falusi) könyvtári tagok ugyan, de onnan csak alkalmanként kölcsönöznek könyvet, s itt a megyei könyvtárban rendszeres olvasók.

A saját könyvtárra vonatkozó táblázatnál a kérdőív nem — így a válaszok sem — tesz különbséget a fiatalok saját és a család könyvállománya között. A könyvvásárlást alapvetően determinálja a műveltségi szint és a jövedelem. A 90 fiatal közül 74 válaszolt pontosan. Megállapítható, hogy az 1–50 kötetes házi könyvtár a leggyakoribb (39 esetben).

A családi könyvtárak állományának összetételéről részletes adat nem áll rendelkezésünkre, de a beszélgetésekből kitűnt, hogy jelentős részüket elsősorban kézikönyveket, szakkönyveket vásárol, ezek mellett az olcsó kiadású zsebkönyveket, sorozatok tagjait és krimiket.

A „Milyen céllal olvas?” kérdésre minden válaszadó több indítékot is megjelölhetett, így egy kérdezett két, három kategóriában is

szerepel: a szórakozás, időtöltésre 96 válasz, a művelődési igényre 48 válasz érkezett. Az időtöltés, szórakozás megjelölése, sajnos, 38 esetben szerepelt egyedüli indítóokként, főleg a lányok válaszában. Három esetben jelölték egyedüli okként a művelődési igényt.

A „Hogyan választja ki olvasmányait?” kérdéseinkre nagyon magas számban (a kérdezettek 57,7 százaléka) jelölik az ötletszerű választás módját, ugyanakkor a könyvtáros tanácsát csak 7,7 százalék kérte, ill. fogadta el. Ez az arány a lányoknál sokkal jobb (13,7). Abban, hogy a már ismert szerzőtől szívesen olvasnak a fiatalok (a válaszadók 53,3 százaléka), megnyilvánul bizonyos tudatos olvasás, bár ez nem jelent minden esetben igényességet is. Jelentősnek tekintjük a rádióban (28,8 százalék), a tv-ben (15,5 százalék), az újságban (7,7 százalék) szerzett információk alapján választott olvasmányok arányát. A beszélgetések során főleg a romantikus rádiójáték-sorozatokat, ifjúsági regények alapján készült folytatásos hangjátékokat, a tv-ből az izgalmas sorozatok irodalmát jelölték olvasásuk indítékául. A megkérdezettek 34,4 százaléka szereti a történelmi regényeket, elbeszéléseket. Sajnálatos, hogy a társadalmi problémákkal foglalkozó szépirodalmi művek iránt kicsi az érdeklődés (12,2 százalék), bár ez a lányoknál valamivel magasabb, 13,7 százalék. Talán a kérdés nem volt egyértelmű, mert a kikölszönzött könyvek között pl. a mai magyar irodalom 30 százalékkal, a modern külföldi irodalom 25,9 százalékkal van képviselve. Ennél a kérdéscsoportnál látható a legtöbb ellentmondás, mert pl. a fantasztikus művek iránti érdeklődés 45,5 százalékos, ugyanakkor a kölcsönzésben ez az irodalom 15 százalékban jelentkezik. Magyarázat az lehet, hogy igazán jó fantasztikus regény az utóbbi időben kevés jelent meg, a régebbiek pedig már olvasták. Ugyanez a helyzet a kalandos és krimi irodalommal is. Sokkal több, igényesebb ifjúsági műre lenne szükség, ami a mai fiatalok társadalmi, egyéni problémáiról szól — fogalmazódott meg több beszélgetés alkalmával.

A „legkedveltebb szerzők” kérdésre válaszolva nemesak prózaírókat, hanem költőket is említettek, bár a lista szegényes és félév, hogy a kérdésfeltevéskor mint kötelező irodalom „épp ez jutott az eszükbe”. A kölcsönzésekben a költészet 5,3 százalékban van képviselve.

A két kedvenc olvasmány megnevezésére az alábbiakban kiemelünk illusztrálás céljából egy-egy világosabban fogalmazott választ. (A legtöbb fiatalnál azt tapasztaltuk, hogy szubjektív élményekről nehezen nyilatkoznak.)

„A pármái kolostor... tanulságos és szórakoztató volt és történelmileg gazdagította ismereteimet.” (16 éves lány, üvegcsiszoló.)

„Az élet komédiásai... megrázó és emberi problémákkal foglalkozik a könyv.” (17 éves lány, szakács.)

„Az emberi sors... bemutatja a háború utáni nyomorúságot, a szegények életét.” (Lány, 15 éves eladó.)

„Kosztolányi és Ady verseit szeretem nagyon és én is szoktam írni...” (16 éves lány, női szabó.)

„Házasságból elégséges... mert szeretem megismerni a velem egykorúak életét.” (17 éves lány, könyvkötő.)

„A fáraó... történelemmel, művészettel kapcsolatos szép könyv.” (14 éves lány, eladó.)

„Soláris... az emberiség várható és reális problémáiról szólnak.” (19 éves fiú, műszerész.)

„Életem (Gorkij műve)... elolvasás után gondolkodtam rajta, magam előtt látom és szinte beleélem magam...” (15 éves fiú, fűtésszerelő.)

„Az aranyember... kaland, romantika mellett mély érzelmi megnyilvánulások, történelmi valóság.”

„Az öreg halász és a tenger... mert nagyon izgalmas és beleéli magát az ember...” (16 éves fiú, asztalos.)

Melyek a legkedveltebb témakörök az ismeretterjesztő irodalomban? Az e kérdéseinkre adott válaszok igazolják a kölcsönzéseket. A kivitt ismeretterjesztő irodalom 40,2 százaléka a technika, 16,5 százaléka a társadalomtudomány, 10,6 százaléka a természettudomány, 10,3 százaléka a sport irodalma. A technika szakirodalmán belül egy-egy szakmához kapcsolódó művek iránti, ilyen arányú érdeklődés örvendetes. A társadalomtudományi irodalom kölcsönző lapjaiban bön-gészeve azonban, sajnos, még mindig azt láthatjuk, hogy kevés a kimondottan történelmi, politikai vonatkozású könyv szakmunkástanulóink kezében. Továbbra is kedveltek a bűnügyi könyvek. A 101 kölcsönzött mű között három esetben szerepelt Nógrád megye története, két esetben Zsukov Emlékek, gondolatok, két esetben Hann Istének, népek című könyve. A szívesebben olvasott könyvek ma is Jacta Hires angol-amerikai bűnperek, Pintér Botrányok a XX. században, Cook Az ismeretlen FBI stb. A természettudományok irodalmában az ajánlott olvasmányokon kívül is nagy az egyéni érdeklődés. Sikerkönyvek: Bertino A tenger mélye, Kleibl Ádám nyomában, Adamson könyvei, az Oroszlánhűség. A pettyes Szfinx stb.

A könyvolvasás mellett izgalmas kérdés volt számunkra az, hogy a fiatalok milyen mértékben olvassák a sajtótermékeket. A megkérdezettek közül 6 kivételével, ha nem is rendszeresen, de mindenki olvas napilapot. A táblázatokból kitűnik, hogy — és ez az eddigi adatokat tekintve meglepő — a lányok nagyobb százalékban rendszeresen újságolvasók. A legolvasottabb napilapok a Nógrád és a Nép-

szabadság. A legkedveltebb folyóiratok: a Magyar Ifjúság, Füles, Képes Újság, Nők Lapja, Ifjúsági Magazin, Ludas Matyi, Képes Sport, Tükör, Szabad Föld, Világ Ifjúsága, Ország-Világ, Élet és Tudomány, Ezeremester, Delta, Autó-Motor, Labdarúgás, Pajtás, Film-Színház-Muzsika, Rádiótechnika.

A felsoroltakból láthatjuk, hogy bár a megkérdezettek érdeklődése sokoldalú, a legtöbben a szórakoztató, képes folyóiratokat, hetilapokat kedvelik. Figyelmeztető, hogy irodalmi folyóirat, hetilap egy sem szerepel a listán.

A tv rendszeresen és legszívesebben nézett műsorai: Delta, Kék fény, Telesport, Tv-híradó, A Hét, Nyitott könyv, Radar, Tv Galéria, Fórum. A felsorolás adott volt, aláhúzásával több műsört is megjelölhetett a válaszadó. Az „egyéb” kérdésre a Téka, Rólad van szó című műsorok, valamint dokumentumfilmek, vetélkedők, színházi közvetítések, játékfilmek szerepelnek legtöbbször.

A 90 kérdőívben adott válasz alapján 55 fő használja rendszeresen az olvasótermet. Ez az összes válaszadók 61 százaléka — a fiúk 65,5 százaléka, a lányok 51,7 százaléka. Igénybevételeként 32 esetben a kézikönyvek, lexikonok, 14 esetben a képesújságok, folyóiratok használatát és 8 esetben a tanulást írták. A könyvtárközi kölcsönzés fogalmát nem ismerték, így mint könyvkölcsönzést jelölték. A katalógust és felépítését nagyon kevesen ismerték. Az igennel válaszoltak is csak elvétve használják. (A beszélgetések során jó lehetőségünk nyílt a katalógus használatának bemutatására, amit maguk a fiatalok is kértek.)

Rendezvények iránti érdeklődésre adott válaszaik sorrendben a következők: politikai előadások, viták, irodalmi rendezvények, író-olvasó találkozók; tudományról, művészetről általában; „minden téma érdekli”, szakmával kapcsolatos előadások, fiatalok problémáival foglalkozó előadások, könyvismertetés általában, vetélkedők, vershallgatás. A válaszadók közül többen félreértették a kérdést és nem a könyvtár adta lehetőségeket vették figyelembe, így: színházi előadás, hangverseny, kiállítás, klubdelután, tánc, szórakozási igény, is jelöltek. Figyelmet érdemlő: sokan jelezték, hogy vidékről járnak be, így — bár érdekelné őket sok minden — nem tudnak részt venni rendezvényeken.

Véleményünk, hogy a szakmunkástanulók ilyen magas arányú jelenléte az olvasók között (a megyei könyvtárban 49 százalék, ill. a vizsgált könyvtárakkal együtt 60 százalék) jó eredménynek tekinthető, és e csoport sokkal pozitívabb megítélésre készíthet bárkit, mint eddig, hiszen közismertek azok a véleménynyilvánítások, amelyekkel általában a szakmunkástanulók képességeit, törekvéseit, művelődési aktivitását illetik. Természetesen a továbbiakban is arra törekszünk, hogy még nagyobb arányban iratkozzanak be a könyvtárba, majd rendszeres olvasókká váljanak, hiszen a tanulóifjúság e csoportjának jövője, társadalmi feladatai és helyzete nem hagy kétséget művelődésük szükségességének, elengedhetetlenségének megítélésében.

Az elemzés további adatai felhívják a figyelmet a könyvtárosok felelősségére.

Magas az inaktív olvasók száma. Ez a tény az éves figyelés formái mutatott lényegesen csökkenti. Az aktív olvasók könyvtárlátogatásainak gyakorisága, valamint a kikölszönzött könyvek mennyisége jónak mondható. A kölcsönzött művek elemzéséből azonban már arra is lehet következtetni, hogy ízlésszintjük nem tér el az ismert sáblontól, a szak- és ismeretterjesztő irodalom megosztása pedig — különösen a lányoknál — nem felel meg egyértelműen az elvárható (vagy inkább elérhető) szakmai érdeklődésnek.

A kérdőív könyvtárosok számára egyik legizgalmasabb kérdésére — „Hogyan választja ki olvasmányait?” — „A könyvtáros ajánlására” és az „Olvasott róla az újságban” típusválasz azonos értékkel — 7,7 százalékkal — szerepel. Ez a tény további munkánk fő meghatározója. Továbbra is szorgalmazzuk tehát a szakmunkástanulók körében az olvasószervezést. A tanárokkal együttműködve egyes csoportok, osztályok fogadására készülünk fel: előzetesen tájékozódunk, hogy milyen szak iránt érdeklődnek legjobban, és az állomány bemutatásakor az adott témában sokoldalúan hívjuk fel a figyelmet az irodalomra. Szolgáltatásaink ismertetésén kívül a könyvtár használatára (pl. katalógus használatára stb.) tanítjuk a fiatalokat, az olvasóteremben pedig a lexikonok, bibliográfiák használatát ismertetjük, újságokat, folyóiratokat és szaklapokat mutatunk be. A rendszeres olvasóvá nevelés fontos láncszeme lehet az „első találkozás” a könyvtárral, a könyvtárossal. Törekszünk a személyes kapcsolatot megteremtésére, hogy olvasmányaikra vonatkozó tanácsainkat minél többen igényeljék, elfogadják.

Ahhoz, hogy minél több fiatal bizalmát megnyerjük, tájékozottnak kell lennünk a mai ifjúsági irodalomban. Fokozott felelősséggel kell kutatnunk az irodalomban és felfedni azokat az értékeket — érzelmi, etikai tartalmat —, amelyeket a fiatalok igényelnek.

Mindent figyelembe véve tehát nemcsak az irányelvek, rendelkezések, de a valóság is — amelyet felmérésünk birtokában konkrét adatok is alátámasztanak — indokolják a szakmunkástanulók könyvtáron belüli tervszerű kulturális nevelésének szükségességét.

Belkó Józsefné

A fiatal műszaki értelmiség

A címben megjelölt fogalom mögött egy társadalmi réteg jelenlétét lezáró része áll. Mielőtt mélyebb elemzéshez fogunk, célszerű áttekinteni a lezáró tartalmát.

A fiatalág — állapot, az élet folyamatának egy szakasza. Az életkor a szociológiai tanulmányok, statisztikai kimutatások egyik független változója. Az általános értelmezés szerint a fiatalág konkrét életkorral — 30 évvel — behatárolt. Azt a kiegészítést, hogy a fiatalágot nem a kor, hanem az érzelmek, cselekedetek határozzák meg, itt nyugodtan mellőzhetjük, arról az időszakról van szó, amely alatt a fiatal munkába lépésétől kezdve a munkamegosztásban elfoglalt helye, tudása és képességei által megvalósítja (vagy megvalósíthatja) vágyait, elképzeléseit, megalapozza egzisztenciáját. E cikk témája szempontjából elsősorban jelentősége van az életkornak abban, hogy a fiatal a pályája kezdetén, vagy ahhoz még közel van.

Viszonylag egyszerűen behatárolható az is, mit jelent műszakinak lenni. A munkamegosztásban elfoglalt hely — amelyet elsősorban a képzettség határoz meg — ezt többé-kevésbé meghatározza. A képzettség — vagy iskolai végzettség — ma ennek alapvető meghatározója, hiszen megteremtve a kellő számú és a társadalmi szükségleteknek megfelelően szakosodott intézményeket, lehetővé nyílt a foglalkozási területek technikai színvonalának rögzítésére és érvényre juttatására. A technikumok, szakközépiskolák, műszaki főiskolák és egyetemek a fiatalokat célirányosan ezekre a műszaki pályákra készítik fel.

Hangsúlyozottan emeltem ki az iskolai végzettséget, mint meghatározó kritériumot, hiszen a vállalatok személyzeti osztályai az erre alapozott terv szerint határozzák meg távlati szakemberigényüket és a munkába lépő fiatal is e szerint irányítják a gazdasági munka konkrét területeire. Az idősebb korosztálynál természetesen ez az összefüggés lazább, mert egyrészt a korábbi oktatási rendszer maradéktalanul nem felelt meg az igényeknek, másrészt jelenleg elfoglalt helyükre a bizonyítvánnyal nem, vagy alig igazolható irányítási, szervezési, döntési készség, a tapasztalat is jelentős befolyással volt.

Valamelyest közelebb kerültünk már az értelmiség meghatározásához is, legalábbis általánosságban. Hasznos lesz felidézni, hogy a közfelfogás minek alapján minősíti az értelmiségit. Három jellegzetes felfogás él, melyek szerint:

- értelmiségi a művelt ember,
- értelmiségi az iskolázott ember,
- értelmiségi az iskolázott művelt ember,

és ezek alapján túlnyomórészt szellemi munkát végez.

Mindhárom felfogás tartalmaz lényeges elemet, azonban közös hiányosságuk, hogy megmaradnak a felszínes ismérvek kiemelésénél, állapotot ábrázolnak.

Kiindulni természetesen innen lehet és kell, hozzátéve a szellemi munka funkcióit:

- új szellemi értékek alkotását,
- a meglévő szellemi értékek alkotó módon való közvetítését, és alkalmazását,

Ezzel kiegészítve és értékelve az előbbi leegyszerűsített felfogásokat, világossá válik, hogy értelmiséginek lenni nem állapotot jelent, hanem folyamatot, a szellemi képességek mozgásformáját.

A pályáját kezdő fiatal — technikus vagy mérnök — mindezek potenciális lehetőségét magában hordja. Hogy ezeken az alapokon valóban értelmiségivé váljék, eleget tegyen a társadalmi munkamegosztásban választása szerint elfoglalt helyéből adódó feladatoknak — amelyek semmiképpen sem szűkíthetők le a szakmai feladatokra —, rendelkezésére áll 8—10 év.

A CÉLOK

Milyen elképzelései lehetnek saját céljairól a tintaszagú diplomával pályáját kezdő fiatal mérnöknek?

Világot megváltó tervekkel indul, hiszen olyan ismereteket hozott magával az egyetemről, amelyek inkább a jövő technikájának felelnek meg, mint a ma technikájának — amelyről ráadásul olyan sokszor kimutattuk már, hogy nem kis mértékben hordozza magában a múltat.

Olyan készségekre tett szert, amelynek birtokában egyaránt képes a tanultakhoz hasonló és ezekre alapozva újabb, bonyolultabb feladatok megoldására.

Hogy az előbb megfogalmazott cél reális-e, vagy csak a túlzott önbizalom táplálja? Forradalmi cél-e vagy elérhetetlen álom?

Azt megállapíthatjuk, hogy ez életkori sajátosság a fiatalok természetesen törekvése, úgy is érzik, hogy ennél kevesebb nem is lehet nekiindulni.

A körülmények is megadják ennek lehetőségét, sőt szükségességét is teszik. Elég a szűkebb környezetünkben körülnézni: a régi 80—100 éves gyárak megfiatalodnak, új, korszerű technológiák honosodnak meg, mintha az idő múlásán lennének úrrá; a szántóföldek helyén új gyárak épülnek, amelyekbe életet kell lehelni, amelyeket mozgásba kell hozni.

Mind csodálatosan szép feladat, „csak” észre kell venni szépségét.

Hogy mindez nem egy-egy ambiciózus mérnök, vagy technikus feladata és nem az ő tevékenységének eredménye?

Ma egyre kevésbé kapcsolhatók a nagy tettek, egy-egy kiemelkedő személyiséghez. Egy tudományos felfedezés, vagy annak alkotó alkalmazása, egy rekonstrukció megtervezése és sikeres végrehajtása, egy gép megtervezése, egy újítás-kollektívák összehangolt tevékenységének eredményei. Ennek részesevé válni — az előbb kissé enklónt megfogalmazott cél realizálását jelenti.

Hogy ez sikerül-e, sok mindentől függ, s még ha sikerül is, akkor sem mindig érzik ezt át.

BELÉPVE A GYÁRKAPUN

Kicsit ünnepélyes pillanat — megrázkódtatással. Olyan mint amikor mozgó vonatra szállunk fel. Rögtön magával ragad akkor is, ha csak sejtjük, hogy arra felé halad, amerre mi is menni szándékozunk. Utasai már ismerik egymást, céljukat, többeknek az utazás már rutin, néhányan egykedvűen csinálják.

Ilyen mozgásban levő rendszerbe kerül a fiatal műszaki is, amikor kissé megilletődött a kollégák jártasságától, magabiztosságától, bekapcsolódik a munkába.

Mint már szó volt róla, céljai nagyok, amit sokszor ironikusán, „világot megváltó” jeltövelel írtatnak. S amit olyan sokszor kezlegyintéssel elintéznek, vagy lépten-nyomon arról igyekeznek a kezdőt meggyőzni, hogy erre képtelen. Elmondja ezt az idős szakmunkás, akinek kisujjában van szakmája minden csínja-bínja; elmondja a vezető is, megfedelkezve arról, hogy az ő munkája is benne van abban, hogy 15—20 év alatt megújult a gyár; elmondja az is, aki a munkájáról nem tud egyebet mondani, csak azt, hogy naponta hattól kettőig tart.

Pedig, amikor még bátortalanul megjegyzi, hogy ez, vagy az az üzem korszerűtlen, a berendezés, amelyet tanulmányaiból ismer, sokkal többre is képes — nemcsak bírál, azt a szándékát is kifejezésre juttatja, hogy kész részt vállalni az általa felvetett feladatok megoldásából.

Az indulás többé-kevésbé egységes mindenki számára, leszámítva a kezdő fizetés tanulmányi eredménytől függően kis mértékű és indokolt eltérését. Egyre inkább gyakorlattá válik, hogy az első évben mindenki a munkahelyétől kapott konkrét feladat megoldásával ad számot képességeiről, felkészültségéről, a gyakorlat ideje alatt szerzett tapasztalatairól, azok alkotó alkalmazásáról.

Ez, mint az első találkozás a gyakorlattal, ha nem is mindent eldöntő, de nagy jelentőségű. Általa lemérhető a bizonyítványban már nehezebben felfedezhető alkalmazási és probléma-felismerő készség. A diploma, vagy oklevél „személytelen” tulajdonosának kirajzolódik az egyénisége is, a neve nem „egy fiatal mérnök” lesz, hanem X. Y. Ebben a vonatkozásban a gyakorlati idő és az elvégzett feladat nem egyszerű felmérés — igen komoly és felelősségteljes személyzeti munka. Az első bemutatkozó beszélgetés ugyanis — különösen, ha csoportos — nem sokkal egészíti ki a kartonon rögzített nacionalét.

Mint ahogy a feladatok elvégzése sem pótolhatja a további személyes beszélgetéseket. Újra szükséges a két fél véleményének egyeztetése, most már egymás alaposabb ismerete alapján. A fiatal a vállalat egészére vonatkozó átfogóbb ismeretekre tesz szert, szűkebb szakmai területén mélyebb összefüggésekben is jól tájékozott, a vállalat pedig megismert képességei alapján megalapozottan tudja a megfelelő embert megfelelő helyre tenni. Ekkor szükséges tulajdonképpen eldönteni, ki hová kerüljön, összehangot teremtve abban, hogy kire hol van szükség, illetve ki hová szeretne kerülni. Bizonyára kevesebb lesz a gond később, ha a felvételtkor elhatározott választást megváltoztatják mindezek figyelembe vételével, nem merevítik meg a helyzetet bármelyikük akarata ellenére.

A pályakezdekőkkel való foglalkozás vázolt folyamata nem ilyen egységes, a különböző vállalatoknál különböző fejlettség fokozatai alakultak ki. Jelentőségét talán fölösleges is hangsúlyozni, elég átlapozni a nemrégiben lezajlott ifjúsági parlamentek jegyzőkönyveit: szembetűnő, hogy a fiatalok mennyire érzik ennek szükségességét, mennyire fontosnak tartják nemcsak saját maguk, hanem a vállalat érdekében is.

Hiánya vagy hibái vezethetnek a befelé forduláshoz, apolitikus magatartáshoz, a közösség gondjai iránt érzéketlenséghez, amiket nagy hiba csak a fiatalok, fiatal értelmiségiek életkori sajátosságainak tekinteni.

Körülbelül egy év elteltével tapasztalható már erőteljes differenciálódás, amit nemcsak a munkahely jellege vagy az egyén magatartása határoz meg, hanem egymáshoz való viszonyuk is. Ez a viszony az egyik fiatalnál abban nyilvánul meg, hogy csupán megszokja a munkáját és ennek megfelelően végzi, míg a másik megszereti úgy, hogy meg is akarja változtatni.

A KEZDEMÉNYEZÉS LEHETŐSÉGE

A gyakorlati idő letelte után mindenki valamilyen beosztásba kerül, a beosztásnak megfelelő önállóságot kap és megnő a felelőssége is.

Milyen viszonyban van az önállóság és a felelősség egymással?

A feladatok önálló megoldását lehetővé teszik az elsajátított műszaki ismeretek, az ismeretek alkalmazásának technikai lehetőségei. Ugyanakkor a műszaki előírások, szabványok, munkavédelmi szabályok, vállalati rendelkezések, a közvetlen vezető elképzelései és az anyagi és erkölcsi felelősség az önállóság érvényesülési területét jelentősen korlátozza. Nem maradt mozgási területe, az önállóság a felelősség börtönébe került.

Látszólag.

Ellentmondás ez, ami magában hordozza a megoldást is, hiszen az önállóság nem azonos a betanult mozzanatok felügyelet nélküli megismétlésével. Legalábbis az alkotó önállóság nem azonos az önálló kezdeményezéssel.

Miért említettem ellentmondást? A feladat hordozza magában, vagy a fiatal?

A kettő találkozása. És az ellentmondás feloldásának módja jellemzően meghatározza a műszaki tevékenység jellegét.

Meg lehet hátrálni, meg lehet elégedni az egyszerűbb megoldással, papíron eleget téve kötelességünknek. Ilyen természetesen a legkiválóbb alkotó tevékenységben is előfordul. Mindennap nem lehet nagy dolgot művelni.

A veszély abban van, hogy hamar meg lehet szokni — hisz' voltaképpen kényelmes — ki lehet zárni az összeütközések lehetőségét. A tevékenység ismétlés lesz változatlan fokon. Az így nyert nyugalom felszínese és hamar felbomlik. Leggyakrabban úgy, hogy az egyén önmagával kerül összeütközésbe.

Számos példával bizonyíthatja, ki-ki a maga környezetében is, hogyan futott zátonyra egy pálya azért, mert megszokva a kényelmesen végzett tevékenységet, elvesztette a váratlan helyzetekhez való alkalmazkodás képességét.

Nagy ár a nyugalomért.

Az önállóság érvényesülési területe valóban eléggé szűk. Csak az önálló kezdeményezéssel bővíthető. Alapos felkészültséggel következettséggel és bátorsággal elindított kezdeményezéssel. Mindezekkel rendelkezhet a fiatal, feltételeit magában hordozva, tudva azt, hogy az éppen kiemelt műszaki megoldás nem örökké való, valaki létrehozta. Az idő esetleg már eljárt felette, mint ahogy a múlt eredményein alapuló megállapodások — szabályok, technológiai előírások — felett is.

Legjellemzőbb példája ennek az újító tevékenység, amikor a javaslat szembekerül a technológiai előírásokkal, rögzített beruházási programmal szentesített gyakorlattal, vagy elképzeléssel.

Izgalmas területhez értünk ezzel, az alkotás területéhez. Az új születéséhez, aminél bábáskodni a műszaki pályát választó hivatása. Erre készült évekig, ezzel a céllal indult el pályáján.

Minden születő új valamilyen mértékben túlhalad az ismert, a megszokottnak, az általános gyakorlaton, ebből következően tartalmaz bizonytalan elemeket, kockázatokat. Az elméleti kutatómunkát folytató tudósnak ez természetes közege, mozgási lehetősége. Kevésbé mondható el ez a műszaki gyakorlat területéről, különösen ha a megvalósítás egyetlen kritériuma: mennyi nyereséget hoz a következő évben. S hány javaslat merül feledésbe azért, mert eredménye ugyan jelentősnek ígérkezett, de néhány ponton bizonytalan volt. Sokszor arról sem győződünk meg, hogy ez a bizonytalan pont valóban az-e. A kezdeményezésnek pedig az elmondottakon kívül fontos feltétele az is, megkapja-e a tévedés lehetőségét is. Nem a felelőtlen kockázatra gondolok, hanem arra, ami minden új elemet tartalmazó döntésben benne van. Ez a lehetőség az újat keresőnek ritkán adatik meg, különösen, ha fiatal, tapasztalatlan. Megesontosodott szokásokkal, szakmai feltételekkel kerül szembe.

Pedig ez a harc — nevezzük így — olyan, hogy mindkét fél nyertesként kerülhet ki belőle. A vállalat, a nagyobb közösség gazdagabb lett nemcsak a műszaki megoldás eredményével, hanem a munkájával, lehetőségeivel elégedett és ezáltal további kezdeményezésre ösztönzött műszaki dolgozóval.

Az egyén, megtalálva számításait, további érvényesülési lehetőségeit, szükségesnek érzi magát, szívesen végzi munkáját. Szakmai vonatkozásban szilárd kapcsolata jön létre a vállalattal. Ismeretei nemcsak gyarapodnak, hanem minőségileg is fejlődnek.

Ezt elérni már nemcsak siker — élmény.

Elérve a harmincadik életévét, visszatekintve jóleső érzéssel állapíthatja meg, hogy letette a névjegyet — egy rekonstrukciós feladat sikeres végrehajtásával, egy új elképzelést megvalósító berendezés megtervezésével, új technológia kidolgozásával, az ezekben való kezdeményező, alkotó tevékenységgel. Megvalósultak azok az elképzelései, amikkel 8—10 évvel azelőtt bizakodva kezdte meg hivatását.

Az újra való törekvés nem kivétel lesz, hanem gyakorlateltető elem, cél.

S ez nemcsak a vállalaton múlik.

Saját magán is.

K Ö Z Ö S S É G B E N É L N I

Eddig főként a szakmai tevékenységen keresztül kísértük végig a fiatal pályáját kezdetén.

Egyéni érvényesülésének lehetőségeit — a magával hozott és a vállalat által nyújtott lehetőségeket vizsgáltuk.

Ha minden törekvés csak erre irányul, csak a saját érdekeinek érvényesítése a cél, hamarosan válságba kerül akkor önmagával is, és a közösséggel is. Mert belépése pillanatától kezdve közösségbe kerül, amelyet formálnia kell, s amely őt is formálja.

Feladata nemcsak a szűkebben vett szakmai tevékenység lesz, hanem ezen túl és vele összhangban — szélesebb körű társadalmi hivatása van: kulturális, kultúrákövetítő területen, a közéleti és politikai tevékenység területén.

A kollektíva, ahová került, nemcsak kollégák serege, hanem közösség, közös feladatokkal, gondokkal, örömeikkel. Ugyanígy a vállalat sem elkülönült csoportok összessége.

Ezeknek a közösségeknek életében alkotó módon részt venni a műszaki értelmiség társadalmi hivatása, ennek teljesítésével együtt és általa lesz valóban értelmiségi. Ez a bevezető részben kifejtett folyamatnak, a szellemi képességek e mozgásformájának elválaszthatatlan része.

A munkamegosztás — amellyel, hogy elválaszt, elkülönít — a szakmai és emberi kapcsolatok széles skáláját teszi szükségessé, amelyekben a szakmai vélemény, ítélet, állásfoglalás is. S ezek a vélemények szüntelenül összehasonlíthatnak a közösség véleményével. Eredménye fokmérője annak, hogy az egyén mennyire tudott azonosulni a közösséggel, hogyan szolgálja a közös érdekeket, hogy illeszkedett be a közösségbe.

Erre számos lehetőség van, mindenekelőtt a szakmai tevékenyhalad, egy-egy lépéssel mindig lemaradunk. A kettő között ermszeség maga, — amely szerint vázoltuk az előbbiekből, összetett kapcsolat formája — ezeken kívül pedig a különböző tömegszervezetek munkájában való aktív részvétel. A szűkebben vett szakmai területen például az FMKT munkájában, újító kollektívák tagjaként, a közvetlen munkaterületén pedig a szocialista brigádokban. Ezek által érhető el a közmegebecsülés — amelynek csak része a szakmai tekintély — s annak birtokában lesz képes befolyásolni környezetét és képviselni is azt.

Lépten-nyomon találkozunk ennek olyan megítélésével, hogy valaki csak azért nyüzsög, hogy egyenese egyéni érvényesülésének útját. Ebben természetesen van „valami”, de nem úgy, ahogy a paszszivak felfogják. Társadalmi elismerésben egyre inkább a részesül, aki felismeri, hogy egyéni boldogulásának feltétele a társadalom gyarapodása — ennek megfelelően cselekszik. S ezt az elismerést a társadalom nem megelőlegezi, hanem az ösztívtevékenység értékelése alapján megadja.

Azt is észre kell vennünk, hogy amíg töprengünk arról, mi a sorrend: előbb legyen az elismerés és utána a tett (fizessenek meg jól, majd akkor megmutatom, ki vagyok, mire vagyok képes), az idő halad, egy-egy lépéssel mindig lemaradunk. A kettő között természetesen kölcsönhatás van, de az előrelépés feltétele semmiképpen sem az, hogy várakozunk, majd történik valami.

Ki kell tudni használni azokat a lehetőségeket, amelyeket a vállalat, tágabban a társadalom ma a fiatalok elé tár, s amelyek ma valóban nagyobbak minden eddiginél.

Ez sem csak a vállalaton múlik.

Sólyom István

Város és környéke

Salgótarján földrajzi-közigazgatási határait a 21-es út egy-egy pontja, s a hosszasan elnyúló városközpontot övező dombok vonulata, a közöttük húzódó kis völgyek beszögélései rajzolják meg. Valóságos határai azonban ennél tágabb teret fognak át. Ezért a város kulturális életének irányítói, szervezői számára már régen tudatosan vállalt program a négyes célkitűzés: részt venni Észak-Magyarország kulturális arculatának alakításában, betölteni a megyeszékhely kulturális, irányító és példaadó szerepét, átfogni-szervezni a vonzáskörzet szellemi életét, s kiélegíteni-formálni a városlakók kulturális igényeit.

Ebből a sokrétű, jelentős energiákat kívánó feladatsorból alighanem a legbonyolultabb a vonzáskörzet szellemi életének alakítása, s benne a bejáró munkások kulturális szokásainak formálása, igényeik és művelődési feltételeik fejlesztése.

Bonyolult, de kötelező feladat, mert Salgótarjánban évek óta természetes törekvés a munkásközpontú kulturális gyakorlat megteremtése és fejlesztése. Ez pedig a bejáró munkások gondjainak megoldása nélkül aligha valósítható meg. De természetes kötelességünk azért is, mert sok embert érintő kérdéssről van szó. Naponta több, mint tízezer ember ül vonatra, „civil”, vagy munkásjáratú autóbuszokra, hogy a város üzemeiben a munkakezdésre készen álljon. Több mint 30 községből jönnek dolgozni munkások. Van aki 5 kilométerről, van aki 40-nél is távolabbról utazik, s átlagosan napi két, két és fél órát tölt úton. Munkánk felelősségét növeli, hogy a városban dolgozók min-tát és értékrendet is visznek magukkal haza — gondolkodásuk, magatartásuk, igényeik és szokásaik példát jelentenek sok falubeli ismerős, rokon vagy szomszéd számára. Nem hanyagolható el természetesen a kölcsönhatás másik oldala sem: a bejáró munkások is alakítják a város légkörét, az üzemek, munkahelyek belső világát, ezért életformájuk, szokásaik alakítása a város fejlődése szempontjából sem közömbös.

A bejáró munkásság kulturális viszonyainak fejlesztését célzó program évek óta alakul, s ma már a közművelődés-politikai párthatározat után fő vonalaiban ki is rajzolódott. E programnál abból kell kiindulni, hogy tartós, sok éves munkára kell felkészülnünk, nemcsak azért, mert a kulturális nevelés maga is hosszan tartó folyamat, hanem azért is, mert a város ipari üzemei munkaerő-szükségletüket hosszabb távon a városon kívüli lehetőségekre építve elégíthetik csak ki. A feladat megoldása sokeszközű és sokszínű munkát igényel (iskolai végzettségi hiányok pótlása, cigánydolgozók kulturális igényeinek megalapozása, szakmaszerzés, életmódformálás). Tennivalóinkat, s partnereinket valós, s nagyon is konkrét ér-

A bejáró munkások művelődéséről

dekeltségi viszonyok befolyásolják — ezek az érdekek a politikai, gazdasági és kulturális életben gyökereznek.

A város, az üzemek és a lakóhely együttes felelősségéről a bejáró munkások kulturális nevelésével kapcsolatban az elmúlt években sok szó esett. Voltak tanácskozások, amelyek megerősítették a közös cselekvés szándékát, s vannak jó kezdeményezések, amelyek támogatásra méltóak (pl. az SKÜ kommunista szombatja a bejáró munkások művelődési feltételeinek javítására, öntevékeny művészeti csoportok tájoltatása, TIT-előadások „exportja” stb). Ezek azonban tapasztalataink szerint nem elégségesek. Ma a vonzáskörzet községeiben a művelődési lehetőségek nagyon eltérőek. Csak a nagyobb községekben van egységes művelődési terv, függetlenített művelődési ház igazgató, alkalmas objektum. Ahol e lehetőségek még megengednek, ott is további erőfeszítéseket kíván a művelődési igények kibontakoztatása, a kulturális közelet kialakítása és erősítése a korábbi korszerűtlen szemlélettel, konzervatív tradíciókkal, életmóddal, művelődési szokásokkal szemben. A községi tanácsok nem jelentkeznek igényekkel a város felé, s ez nehezíti a kulturális állapot feltárását, a helyi művelődéspolitikai kialakítását, a város és a vonzáskörzeti községek kulturális, művelődési lehetőségeinek, hatásának szervezését és koordinálását, a helyi művelődéspolitikai igények hatékony kialakítását. A községi tanácsok nem mondhatnak le a városba bejáró dolgozók művelésének, közeletbe történő bekapcsolásának rájuk háruló feladatairól.

A megyeszékhely által potenciálisan kínálkozó művelődési intézményhálózat korántsem jelenti azt, hogy egyben mindenki számára konkrét művelődési lehetőséget is nyújt. Ez a lehetőség csak a munkahelyre bevitt, vagy a lakóhelyre közvetített tevékenységen, illetve a művelődést orientáló propagandán — mely vonatkozna a városban elérhető, a legtágabb értelemben felfogott művelődési lehetőségekre és a tömegközlelési eszközök által nyújtott műsorokra is — keresztül jöhet számításba. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül, hogy a város által nyújtható kulturálódás lehetőségét még inkább szűkíti a

közlekedés, mint az üzemben belüli tevékenységet.

Az üzemben belüli művelődési lehetőségek a legjobban kihasználható, szervezetten is a legmegközelíthetőbb terület. Mivel a dolgozó napjának döntő részét — szervezett közösségben — itt tölti, ezért a munkahelyén kell olyan közművelődési motivációs rendszert — a komplex művelődési hatások rendszerét — kiépíteni, amely befolyásolni, változtatni tudja gondolkodását, életmódját, művelődési igényeit és szokásait. E területen rendkívül nagy szerepük lehet — elsősorban közvetlen közösségi hatásukkal — a szocialista brigádoknak.

A munkát elsősorban a felnőttoktatás újjászervezésével célszerű elindítani. Erre már számos jó kezdeményezés, egyre több biztató példa van (Siküveggyár, Öblösüveggyár). Jelentős munkásrétegeket érint a szakmai és politikai képzés rendszere. (Itt érvényesül legjobban az üzemek konkrét érdekeltége.) Ezek azonban kezdeti lépések. A cél — amint azt a KB közművelődés-politikai határozata jelöli meg — nem csupán az ismeretek, a kultúra terjesztése, hanem a szocialista magatartás, gondolkodásmód és életforma széles körű elterjesztése. Ezért a három tényező együttes felelősségét, cselekvési lehetőségeit kell megkeresni.

A mostani munka során mindenekelőtt szervezetté és rendszeressé kell tenni a községi tanácsok és a városi tanács szerveinek munkakapcsolatát. Ebben továbbra is a városi tanácsnak kell kezdeményeznie, s a városban működő intézmények és szakemberek adjanak segítséget a vonzáskörzeti községeknek az elemző munkához, a programok kialakításához, s a 3 fő terület (munkahely, lakóhely, város) lehetőségeinek számbavétele alapján koordináltan hozzá kell kezdeni a bejáró munkásság szervezett képzéséhez.

Úgy gondolom, hasznos lenne annak tisztázása, hogy egyes területeken mi legyen a meghatározó jellegű képzési-művelődési igény.

A bejáró dolgozók politikai, általános és szakmai képzése, illetve továbbképzése a

munkahelyen látszik legmegoldhatóbbnak. Egyrészt azért, mert a munkahelyen kialakíthatók azok a motivációs rendszerek, melyek érdekeltté teszik a dolgozót műveltsége megalapozásában, illetve elmélyítésében, másrészt a szervezési-szervezeti problémák — helyi konkrét intézkedések alapján — a munkahelyen könnyebben feloldhatók. Ezeket túlmenően pedig a városi oktatási intézményekkel való együttműködés révén — a személyi feltételek is többnyire biztosíthatók.

Az iskolák és üzemek között létrejött szocialista szerződésekből ennek konkrét formáit is meg lehet határozni. S az erősödő üzemi demokratizmus, a szocialista brigádok dinamikus növekvő szerepe és hatása, az egészségesen fejlődő üzemi légkör — melyben kiemelkedő szerepük van az üzemi párt- és társadalmi szervek aktivitásának — jó feltételeket teremt a művelődés számára. A KB 1974. márciusi határozata a vártól is nagyobb érdeklődést váltott ki az üzemi pártszervezeteinkben.

Az üzemben, illetve az üzemmel együttműködve a szervezett oktatás több formája terjedt el a városban, az igények örvedetesen növekszenek, de ezekben még ma is viszonylag kis számmal vesznek részt bejáró dolgozók. A távolmaradást leggyakrabban közlekedési, életmód- és életformabeli okokból indokolják. Éppen ezért vizsgálni kell a lakóhelyen kínálkozó lehetőség felhasználását. A formákat, az idő-

pontot, az időtartamot úgy kell kialakítani, hogy megfeleljen a bejáró munkások igényeinek és körülményeinek. Tapasztalataink azt bizonyítják, hogy azok a formák a legkedveltebbek — mert konkrét perspektívát adnak —, amelyek összekapcsolják az általános képzést a szakképzéssel.

E kedvező légkör: a művelődési tevékenység tekintélye, az üzemi közéletiség erősödése nagy jelentőségű a munkássá válás folyamatának meggyorsításában is. Ezzel szinte törvényszerűen együtt jár az életmódváltás igénye is, aminek segítségével a legnagyobb szerepe a városnak és a városban működő intézményeknek lehet.

Az életmódváltás zökkenőinek csökkentése vagy kiküszöbölése tudati tényezőkön és konkrét ismereteken múlik.

Ehhez alapvetően szükséges a helyes értékrendnek — a közösségi magatartástól a szocialista szokásokon át a lakáskultúráig, a családon belüli viselkedés és cselekvésformáig — megismertetése és elfogadtatása.

A város sok olyan lehetőséggel rendelkezik, amelyek következetes felhasználását mindeztől elmulasztottuk. Az igazság kedvéért meg kell azonban jegyeznünk, hogy az üzemben is, a város életében is léteznek és hatnak olyan jelenségek, amelyek negatív példát szolgáltatnak. Ezek felszámolása és hatásuk ellensúlyozása

sokoldalú és hosszan tartó munkát követel a város életének minden területén.

A hazautazás előtti kényszerű várakozási időt hasznossá tehetjük, ha egy-egy kiállítást — legyen az képzőművészeti, lakberendezési, könyv vagy egyéb — szervezünk az üzemben, s összekapcsoljuk előadással, tárlatvezetéssel vagy konzultációval. A korábbi próbálkozások bizonyítják, hogy csak akkor hatékonyak ezek a rendezvények, ha a dolgozókat ténylegesen foglalkoztató problémák megoldásához adnak segítséget.

Vonzáskörzeti községeinkre is jellemző a modern technikai és urbanizációs vívmányok tömeges megszervezése. Ezek felhasználására, alkalmazására úgy kell megtanítani a falusi közösségeket, hogy valóban az életmódváltás eszközei legyenek. Ma az élétszínvonal falun általában nincs összhangban az életmóddal, az életmód elmarad az élétszínvonal — a jövedelem — által biztosított lehetőségek mögött, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a falun élő ember életkörülményei ma is — és még sokáig — objektíve szükségyszerűen bizonyos eltérő vonásokat mutatnak a városiakétól.

Ismételten hangsúlyozom, hogy a téma megközelítése és megoldása csak a három terület szoros együttműködése, tervszerű, koordinált és rendszeres tevékenysége útján lehetséges.

Csik Pál

Ezt a vidéket nem földművesek lakják

Rákóczi-telep tíz percrenyire fekszik Kisterenyétől. Hegyek közé ékelődnek az utcák, a házak változatosak: a magyar falura annyira jellemző uniformizált sátoros épületekből itt keveset látni. A telepet körülbelül annyi ember lakja, mint egy közepes nagyságú nórádi falut.

A kerítések mögött parányi kertek. Méretükből látszik, ezt a vidéket nem földművesek lakják.

Rákóczi-telep a huszas évek elején épült, akkoriban nyíltak itt a bányák: a József- és György-akna, Szurdokbánya és a többi. A lakosok napjainkig szinte kizárólag bányászattal foglalkoztak.

×

— A bányák lassan kimerültek, egyre kevésbé volt gazdaságos a termelés. Aztán pár éve meg is szűntek az itteni tárók — meséli Valent József tanító. Régi ember a telepen, több mint 20 éve él itt, „falubelinek” számít.

— Az emberek mind a bányából éltek. Aki nem a föld alatt dolgozott, az is többnyire közvetett kapcsolatban állt a szénnel — folytatja. — Hogy mi lett az emberekké? Általában azt hiszik, hogy az új élet-

formára való átállás komoly gondokat okozott. Az igazság az, hogy sokan ma is bányászok; Szorospatákra vagy Kányásra járnak, egy részük nyugdíjba ment. Viszonylag kevesen helyezkedtek el más területen.

Az idegenek meglepődve állapítják meg, hogy nap közben jobbra idős és középkorú férfiakkal találkozhatnak az utcán, nőket viszont csak elvétve látni. Azért van így, mert több olyan üzem nyílt a környéken, mely elsősorban női munkakerőre számít. Az asszonyok eljárnak Kazárra a varrodába, és a nagybányai harisnyagyárba.

Régen otthon kellett maradniuk, mert ha jött az ember a bányából, meleg ételt kellett tennie az asztalra, meg legelőbb is forró fürdővizet készíteni, hiszen valamikor szénporosan jöttek meg a férfiak a föld alól. . .

Ez persze már a régmúlt. Mostanában reggelente több az asszony a buszon, mint férfi. . .

Bizony, napközben elég nehezen telik itt az idő. A paraszti munkához nem szoktak az itteniek, a könyvhöz sem, maradnak hát a hosszú beszélgetések, sörözgetés, meg a kártyaklub. Aki munkához — mégpedig igen kemény munkához — szokott, nehezen viseli a tétlenséget. A nyugdíjasok szinte valamennyien eljárnak idénymunkára, s többségük nem a pénz miatt

(hiszen a nyugdíjakra igazán nem lehet panasza), hanem, hogy értelmesen teljen az idő. Van aki az Alföldre jár, meg Szabolcsba almát szedni, az egyik szomszéd Nagyorosziba utazgat egy építkezésre. Na, de efféle munkák rövid ideig tartanak. . . Az egyik öreg szobrokot farag, a másik kertitörpéket gyárt. . . A „társasági élet” a kártyaklubban zajlik. Alig várják az öt órát. Évek óta rendszeresen, minden nap leülnek az asztalhoz. Volt idő, amikor Juhász bácsihoz igazítottuk az órát. Amikor elhaladt az ablak előtt, tudtuk: öt perc múlva öt.

×

A tér valóban a telep központja. Egyik oldalán az italbolt, a kultúrház, a másikon egy zöldségkereskedés. A fák alatt néhány pad. A szemerkélő esőben sem üres az út: öregek álldogálnak, beszélgetnek.

Magas, széles vállú férfi csatlakozik hozzánk, kezében műanyag vödör. A „honnán-hová?” kérdésre válaszolva mondja:

— A kutyának viszem az ételt.

A régi Rákóczi-tárónál dolgozott. Most a Földtani Intézetnek van ott raktára. Száznál több lépcső megmászása után bukkan fel a lejárát. Két hatalmas bernáthegyi ugrándozik körülöttünk. — Ez a táró annak idején a vājártanulók tanbányája volt — magyarázza vendéglátónk. — Kitűnő mesterek oktatták itt a gyerekeket három éven át. Mindenféle munkafolyamatot kipróbáltak, gyakoroltak, s közben termeltek is, mégpedig nem is akármenny-

nyit. Úgy emlékszem, hatvanhét táján szűnt meg itt a bánya. Más tárók még éveken át működtek...

×

Budavári Károly, Kossuth-díjas vágárt az utcán szólítom meg. Markáns arcú, megtermett férfi. Már nyugdíjas. Készséggel beszél életéről, a telepről, a bányászatról: ezek a fogalmak számára szinte ugyanazt a tartalmat hordozzák.

— Negyvenkét évig dolgoztam a bányában. Voltam küldönc, vágár, majd gépkezelő, végül brigádvezető. Az első bányák egyikében kezdtem. József-aknán, 13 éves koromban. Nehéz idők voltak...

A felszabadulás után magam is rájöttem: kell a szén az élet megindulásához, az újjáépítéshez. Akkoriban frontmester voltam, szerveztem az embereket. Katonák is jöttek, meg olyanok, akik nem sokat értettek a szénhez. Úgy csoportosítottam az embereket, hogy öreg bányászok mellé osztottam be az újakat, így aztán mindig ki tudtuk hozni valahogy a normát. Pedig nem volt az gyerekjáték teljesíteni. Nekem például volt tízcillés normám, ami 70 mázsa szén jelent, mert tíz mázsa fért egy csillébe; később volt tizenhárom csille is, ez 92 mázsa szénnek felel meg...

Megmondom őszintén, nekem a mai bányászat már szórakozás lenne, ha bírnám, hiszen már minden gépesítve van. Én még sokat dolgoztam kézi erővel, különösen a múlt rendszerben... Ötvenháromban jelentek meg az első gépek, de ahol én voltam, csak Kóta-féle rakodógép volt. Vítettük magunkkal egyik munkahelyről a másikra. Motorral működött, lánc hajtotta, mint a kerékpárt. Lábunk közé vettük, volt rajta egy három méteres kaparószalag, arra kotortuk két oldalról a szenet. Ez már sokat jelentett. Egy ember harminc csille szén is megkapart. Aztán, ha odébb kellett állni, négyen megfogtuk a gépet, és vittük az új munkahelyre...

Most már nagyon jó a bányászoknak, megmondom őszintén. A vége felé már nekünk is könnyebbedett. Az volt a baj, hogy mi már elég gyenge kalóriájú szenet bányásztunk — a múlt rendszerben kitermelték a jó szén javát... Jómagam 1965-ben mentem nyugdíjba, azóta a Földtani Intézetnél dolgozom, mint portás.

A Kossuth-díj? Bizony az nagy esemény volt! Ötvenhárom március tizenötödikén felhívtak Budapestre. Az Országház csarnokában, ott adta át a díjat a nehézipari miniszter. Leültettek szép sorban mindnyájunkat, meg volt számozva mindenkinek a helye, úgy szólítottak bennünket. Este a kormány tagjai fogadták a küldötteket. Vacsora volt, beszélgetés. Ezeket az órákat nem felejt el az ember soha. Ahogy itt beszélgetünk, könnyűnek tűnik minden, pedig sok munka volt a 16 kitüntetésem meg a Kossuth-díj mögött is...

Mi tagadás, eljárt az idő. Szerencsére, azért van miről beszélgetni a régi munkatársakkal. Elhihetik, negyvenkét év nem kis idő, történt egy s más az emberrel...

×

Bedő Sándor bácsi neve fogalom a telepen. 1924 óta él itt. 79 éves, de kedélye, humora — azt mondják — semmit sem kopott. Mindenből tréfát csinál, nem sokáig maradnak meg közelében a rosszkedvű emberek.

— A színház volt a szenvedélyem — meséli. — Persze, amatőrökkel, műkedvelőkkel dolgoztam. Már a háború előtt is tanítottam be darabokat, de a legszebb korszak a felszabadulást követő hónapoktól egészen 1961-ig tartott. Játszottunk mi mindenfelét, főleg népszínműveket: A betyár kendőjét, a Cigányt, a Te csak pipálj, Ladányi-t...

Mikor hozzáfogtunk, semmink sem volt. Összejött mégis minden. A fiúk hordták a vizet, a lányok süroltak, én meg a kulisszákat festettem, díszítettem a színpadot...

Nagyon szerettem azt a gárdát. A csoport zöme bányában dolgozott, akadt egy-két iparos, azok feleségei, lányai. Jártuk a környéket is. Voltunk Mizserfán, Nemtibányán, több környékbeli faluban. Akadtak nehéz pillanataink: a székeket úgy kunyeráltuk össze az előadás kezdetén. Manapság könnyebb lenne az ifjúságnak, ha foglalkoznának ilyesmivel. De hát van már jobb szórakozás is: jönnek ide színészek, énekesek, itt a tévé, mozi is van... Amikor befejeztük a műkedvelő színjátszást, került ide egy keskenyfilm vetítő, azt kezeltem egy darabig, aztán „rámfogták”, hogy öreg vagyok...

— Fiatalos elgondolásai vannak az én uramnak — szól közbe Sándor bácsi felesége. — A tánczenét szereti. Húz engemet is, hogy gyere, táncoljunk...

— Látod, már megint kibeszéled az embert — kacsint Sándor bácsi. — Hiába, az asszony nép csak nem tudja tartani a száját.

×

Az eső rákezdet. Már zuhog, amikor sétálunk fel az emelkedőn. Fröccsen a tó-

csa vize, cuppog a sár: falusias a hangulat. Belépünk a kertkapun. Az udvaron szobrok: Kossuth, Lenin. A szabad ég alatt domboldálnak támaszkodó alakok meglepik a vendéget. Úgy tűnik, mintha a földből nőttek volna ki. Valamilyen primitív kedvesség és tagadhatatlan szobrászi képesség keveredik bennük. Anyaguk nehezen megmunkálható terméskő.

— Ifjú Tóth Józsefnek hívnak — kezdi a házigazda. — Így bizony, hiába ősz a hajam. Nem tanultam én senkitől a szobrászkodást, csak úgy magamnak csináltam. Akkor kaptam rá igazán, amikor nyugdíjba mentem. Meg, hogy a feleségem is elhalt, egyszerre nagyon sok lett az időm...

Ez itt Rákóczi lenne. Magam öntöttem ki bronzból, aztán utána csiszoltattam.

Elég sokat molesztáltak, csúfolódtak, hogy ilyesmire adtam a fejem. Mondtam is Szabó Pista bátyámnak: Voltam Bükk-széken, átmentem a parkon és utánam sügtak: „Ott megy ifjú Tóth József, szobrászművész”. Pista bátyám meg azt mondta, ne törődj vele. Hát nem is törődök én, de azért csak bánt a dolog.

×

Fiatal, energikus ember Jakab Gábor, a telep KISZ-titkára. Az olajkályhával bíbelődik. Ma este összejönnek a fiatalok, itt a klubban, s kint bizony érződik már az ősz.

— Nem mondhatnám, hogy sokan vagyunk, harminchárom tagja van az alapszervnek. Igaz, hogy sokan a munkahelyükön, az iskolákban tagjai az ottani KISZ-nek. Sokan eljárnak.

A klub hétfő kivételével mindennap nyitva van. A program kötetlen. Öt-hat éve nagyon jól ment a klubélet. Most, sajnos, valamilyen formáság miatt elakadtak igazolványaink Terenyén, nem kaptuk meg a működési engedélyt, ezek nélkül pedig hivatalosan nem létezhet semmiféle klub. Pedig meglennének a feltételeink. Nem panaszkodhatunk a felszerelésre sem, és a kedvvel sincs hiba.

×

A posta falán hatalmas, furcsa formájú telefonkészülék. Fölötte zománctábla: Segélykérő telefon. E különös szerkezet valamikor a föld alatt működött: távoli munkahelyek, különféle fejtések között létesíthettek általa kapcsolatot. Ma a „polgári” lakosságot szolgálja: közvetlen kontaktust teremt Salgótarjánal.

Talán egy kicsit a Rákóczi-telepiek megváltozott életét is jelképezi: egy valamikori életformából — ha nem is könnyen — sikerrel — váltottak át egy újba, másféle —, s nem kevésbé jelentős — hasznot hozva a társadalomnak.

Hann Ferenc

Sebek

A fegyelmi bizottság elnöke a gépirólányra nézett, tovább diktált.

— ... az ütés következtében Rolf Schneider megtántorodott, fejét beverte a harántgyalugépbe. A mellékelt üzemorvosi látélet szerint arcán zúzódásokat és nyolc napon túl gyógyuló sérüléseket szenvedett.

A lány kihúzta a gépből a jegyzőkönyv első oldalát, megnézte az ötödik másolatot: halvány volt, elmosódott, mint egy régi emlék, de azért olvasható.

— Várjon — mondta az elnök. — Nem tudom elképzelni, hogy csinálhat ilyet valaki. Hallja, Vereb? — a semmitmondó külsejű, ünneplő ruhás férfi hallgatott. — Nézze, maga nagyon jól tudja hogy ebből ügyészségi ügy lesz. — A férfi nem felelt. — Még-hozzá idegen állampolgár az illető, kiküldetésben, olyan ez, mintha az üzem volna a vendéglátó. Szép kis vendéglátás! — A férfi némán állt. — Ember! Mondjon már valamit! — semmi válasz. Az elnök homlokát törülte. — Magának lesz rossz, Vereb, ha nem beszél. A rendőrség is ki fogja hallgatni. Kizárólag azért nem vették őrizetbe, mert az üzem olyan véleményt adott magáról...

A férfi felnézett.

— Milyen véleményt?

— Na, végre! Szóval tud beszélni, mi? Elvárhatjuk magától, hogy mindent és őszintén. Ahogy kell. Nő volt a dologban?

— Én nő miatt nem ütök.

— Hát akkor?

— Nehéz rá visszaemlékezni. És nem is jó.

— Ne bolondítson, ember! Tegnap történt, még egy napja sincs! Erre nem képes visszaemlékezni?

— Nem erről beszélek.

— Mi? Na jó. Olvassa fel neki, amit eddig leírt.

A semmitmondó arcú férfi akkor ennyit mondott, egészen halkán:

— Nyolc napon túl gyógyul. Cirkusz az egész.

— Hallja, Vereb?

A lány olvasott. Éneklő hangon, a sorok végén meg-megállva.

— ... az ebédszünet végefelé Rolf Schneider és a két másik német szerelő, valamint az üzemi lakatosok játszottak. Egyikük krétával kört rajzolt a földre, és néhány lépés távolságból pénzzel célbadobtak. Vereb Lajos nem vett részt a játékban. Rolf Schneider első dobása a célba talált. Mindenki nevetett, kiabáltak, s akkor Vereb Lajos közelebb lépett és öklével Rolf Schneider arcába vágott. Az ütés következtében...

— A vére lecsurgott a trikójára — vágott közbe a bizottság elé idézett, semmitmondó arcú férfi. — Zöld volt a trikó, a piros vér fekete lett rajta.

×

Hajnal óta folyt a munka a birkalegelő kötéllel kerített darabkáján, a lakókocsi között a semmiből emelkedő sátor körül, kötelek, húzd meg, csiganyikorgás, tompa puffanások, cölöpök, a két kopott medve enni kap, bűz, az úristenit, hova raktátok a kék festéket. A KÉT TARGET, akartok potyajegy a délutánira, bácsi, mi az, hogy illuzionista, kigyójuk is van, húzd azt a kurva kötelet, még, még, még öt gyerek jöhet, vizet a lovaknak, ha tudtok valahol kutyakölyköt, azt is hozhattok, jegyért vagy ötven fillérért, pénztárcocsi, A KÉT TARGET, délután féláron, mert a medvék pihennek, a műlovarnót Gruber Máriának hívják, a cukrászné, hogy sváb vagy zsidó, na és ha zsidó, ez a cukrászné mint a falu farka, ti is eljöttök este?

A szájkosaras medvék kibicikliznek, fénylik a cylinder, te kölyök, nem voltál te itt délután is, két vén bohóc, már csupa szapanhab a manéz, a nő a ló hátán tizenöt éves, a bejelentőlapon negyvenkettő, csöndet, pattan az ostor, dobpergés, egy-kettő-három szaltó, tus, fénylik a cylinder, was schon beginnen? Öten jönnek beszélgetve, leülnek az első sorban, a két feketeruhás meg a három szürke, az egyik, az öreg, nézd csak, az osztrák, a cuk-

rászné, az egy rendes ember, az ha civil volna, halkabban, úgy tudna felszolgálni az üzletben, hogy a zserbóban se jobban, azért a sapkájukat levehetnék a fejükről, halkabban, tud az mindent a kártyatrükkötől a tótágasig, de ilyen egy rendes ember, csend legyen ott hátul, kölyök, ugye lehet itt a szünetben szódavizet kapni, most aztán takaríthatják a manézst. Szignál, fénylik a cylinder, A KÉT TARGET. Ezüstpikkelyes dresszben a nő, nyakán csokorra kötött ezüstszalag, a férfin fekete trikónadrág, zöld trikó, megint a bohócok, a kifutó elé állítják a nagy fekete táblát és a szövetdarab is fekete, a nő meglobogtatja, előrefut, a férfi széles börtokból tíz szélespengéjű tőrszerű kést vesz elő, a Kék Duna-keringő és fénylik a cylinder, mosolygós hangulat, a pikkelyek ezüstösen dobják vissza a fényt és a nő szöke, meghajlás fekete nadrágban, zöld trikóban, még mindig a Donauwalzer, a férfi odakinálja a késeket az öt németnek, ősi ritus, az egyik feketeruhás kiválaszt egyet, megmutatja az osztráknak, az bólint, és a Kék Duna harmadszor, a férfi bókol, hátratáncol, villan a kiválasztott kés és a kifeszített szövet reccsenve hasad ketté, tus, a nő ugrik, bókol, már a tábla előtt áll szétterpesztett lábbal, szétvetett két karral, aranyiszöke madonna-fej a fekete háttéren és mosolyog míg a férfi kiméri a tíz lépés távolságot akkor hátra fordul, balkezeiben kilenc kés, a jobban egy és nincs már Kék Duna, csak a dob pereg halkán és kezdődik a játék a nő bokájánál.

Egy jobbra, egy balra a bokák mellé, a dobpergés lassan erősödik, egy jobbra egy balra a combok mellé s egy pontosan a két comb közé, egészen fent, de nevetni senki sem mer, ez eddig öt, a férfi teljesen a sötétben áll, csak a késeket látod villanni a semmiből, repülni a semmiből és hegyel beleállni a fekete táblába a nő bőre mellett, egy jobbra és egy balra a csipő mellé, egy jobbra, egy balra a két hónaljba és a dobpergés most már az agyadban dörömböl, a férfi vár egy pillanatig az utolsó kés előtt, csend, mit akarsz, figyeld, a tizedik jön, azt mondták, hogy délután balról dobta, most biztos jobbról, és a tizedik is elővillan és bal oldalon, közvetlenül a nyak bőre mellett átvágva az ezüst szalagot, rezegve áll meg a deszkában, és cintányér és dob és három trombita recsegi a tast.

Hajlongás egymás kezét fogva, zúg a taps, a németek állnak és ordítanak, tenyérverés, a kis osztrák átlép a lábnyi kötélkorláton és rázogatja a zöldtrikós kezét és az egyik feketeruhás is átugrik, az nem nyújt kezet hanem kézzel-lábbal magyaráz és a nézőtér kíváncsian lecsendesül. A feketeruhás német. A fekete táblára mutogat, a mellére ver, száját csucsorítja, pénzt vesz elő. Az artista hátrál, szeme olajos-rémülten rebben, éles metszésű orra most hófehérnek tűnik, megfordul, két keze a levegőben, de nincs fal, aminek nekitapasztathatná, és a német kezében már száz pengő, és a kis osztrák már tört magyarsággal mondja, hogy a Scharführer úr száz pengőt ad, ha őt is ugyanígy körüldobálja, fejrázás, rettegő hátrálás, a fekete Scharführer üvölt, keze a zöldtrikós vállán, a tábla elé löki, also dann du wirst hier stehen bleiben du Schweinehund és futó léptek, fénylik a cylinder az igazgató kezében, görnyedt hát, az osztrák szabódik, a fekete megint ordít, az osztrák vállat von, tanácstalanul körül néz, a cukrászné, ez meg tudja csinálni és még száz pengőt is kap érte a zöldtrikós, az igazgató magyaráz és kér, az osztrák eltolja, a Scharführer odébb taszítja és szétvetett lábbal, csipőretett kézzel áll a manéz közepén, int a zenekarnak, a kis osztrák pedig kiméri a tíz lépést, a pikkelyes nő öklét szájára szorítva kuporog a manézszélén és pereg a dob.

Jobb boka, bal boka, jobb comb bal comb, egy kés a két comb közé egészen fent, de nevetni senki sem mer, ez eddig öt, a kis osztrák a sötétben áll, semmiből villannak a kések, jobb hónalj, bal hónalj, a zöldtrikós most kinyitja a szemét, a kis osztrák zsebkendőt vesz elő, a gallérja alá töröl, megfogja a tizedik kés hegyét, a dobpergés most már a zöldtrikós agyában dörömböl, a cukrászné, neki nem kötöttek szalagot a nyakára és villan a tizedik kés és a zöldtrikós hirtelen mozdulattal jobbra billenti a fejét, a nyaka is vele mozdul, nem bizott-e az osztrák kezében és távolabb akarta-e vinni nyakát a balról várt késtől, vagy azért-e mert öt perccel korábban nem merte vállalni a sunyin felajánlott ölési lehetőséget, egy öröklét egy szempillantás alatt és a kés beleáll a nyakába, de rögtön ki is hullik, a vér magasra szökken és feketére festi a zöld trikót. A pikkelyes nő odarohan, a férfi ad-

digra lecsúszik a földre, hatszáz ember sóhaja lebbenti a ponyvát, de szó nincs, a férfi szája torzan félrehúzódik, az osztrák csak áll, lassan és félszegen elvigyorodik, a feketeruhások hangosan röhögnek, a Scharführer a combját csapkodja jókedvében és az utolsó padsorban, közvetlenül a ponyva előtt és közvetlenül a háború vége előtt egy sovány, tíz év körüli fiú visítva felröhög és röhög, röhög, amíg ki nem vonszolják.

×

A lány leírta az utolsó szót, várta a folytatást. A semmitmondó arcú férfi azonban hallgatott. Az elnök odébb lökte a hamutartót, előrehajolt.

— Nézze, van aki azt mondja, hogy sebet csak sebbel lehet orvosolni. Lehet, hogy igaz, de én nem hiszek benne. És most mondja, mit csináljunk mi magával?

Jánosy István

Bolondok királya Firinc Képe

1.

Világ előtti végen
van egy viselős szikla,
az előtt sóhajt, zokog az Anya:
Mindent megtett, ami kellő,
mégis maradt méhe meddő;
nem akar fia megszületni!

Mintha nyílnék Mennyből ajtó,
hangot hallott a sóhajtó.

Amíg, anyám, itt sóhajtasz,
meddő méhvel csak óhajtasz,
nem szállhatok ki a kőből!
Szerrel szerezz arany seprőt,
söpörd vele Ég peremét,
a Föld színét!
Háromszor üss a sziklára!

És az Anya valahára
háromszor ütött a sziklára.
És a szikla meghasada,
kikelt onnan édes fia.

2.

A hadból hazatérvén, hol embert nem ölt soha,
de a pergőtűzbe mint szanitéc kikúszott,
hova más senki se mert. . . tétova
támolygott lyukas tüdejével.
Senki sem törődött szent betegségével.
Kis kályháját lopott gallyal fűtötte.
Vásott kölykök melegedtek körötte,
meg egy ledér lány,

— az mosta gönceit, szeszelve tetveit,
s ő megáldotta, de nem élt vele.
Fölkelni is már alig volt ereje.
Csak kántálta százszor naponta:
„Ne dülj, ne árts, még állatot se bánts!”

3.

Mindent másképpen tett, mint a többiek;
rámondták: „kőbölcsőben született”,
és becsukták a bolondok közé,
de ő minden bolonddal tisztelettel beszélt,
mint emberfenséggel. Mint emberfenséget
szerették őt viszont:

a bolondok álorcás karneválján
a Bolondok Királyának őt választották.
Ott állt az álcás maskarák közt
(volt ott csodafiúszarvas:
nappal, holddal agancsán;
ordító oroszlán, nyers kakadú,
fényes sisakos vallon zsoldos),
s ő tűnődve nézett a semmibe,
a bolondok borús királya.

Pál József

Szenteste

Tágult szemekkel szorongtak a vaksötétben. A lövöldözés kezdete óta a gyertyát sem merték égetni. Az ajtót stangával, használt kocsitengellyel támasztották ki, s most feszült várakozással meredtek abba az irányba, amerre a pincaajtót sejtették. Csillagok gyúltak szemek előtt az erőltetéstől.

Az asszony várakozása más volt, mint a többieké. Amikor a front hangjai átszivárogtak a hegyeken, már egy éve múlt, hogy nem jött hír a férje felől. Ahogy sűrűsödtek a szekerek, gépjárművek, menetoszlopok, asszonyi bizakodással egyre inkább úgy érezte, férjét is hazahozza ez az emberáradat.

Napok óta, éjjel és nappal özönlöttek a visszavonuló katonák, lovak, trénszekerek. Fáradtságot és tisztátlanságot árasztó embertömeg, fegyverek, sisakok, sapkák, hátizsákok, tépett bakancsok végláthatatlan, cél nélküli áradata hullámszórt végig a falun. Mint a kora tavaszi szennyes ár, amely elárasztja a kertet, és az otthonok küszöbéig nyomul. Ebből az áradatból várta, mint gyermekkorában az öregek meséinek megismétlődését, az öregekét, akik szerint harangot hozott a hólé még az ő ifjúságuk idején.

A kitartó lövöldözés zaját egyszerre két, egymást gyorsan követő detonáció vágta ketté; belenyögött a pince erős faajtaja. Hallani lehetett, ahogy a rosszul odatámasztott, használt kocsitengely dübbenve hull a döngölt földre.

— A híd — hallotta az asszony apja hangját. — A híd — ismételte az öreg. Rögtön nem is értette, mit akar mondani az apja, csak a rémületére figyelt fel, arra is futólag, most gondolatok a híd felé torlódtak, amelyhez lánykorának annyi emléke tapadt. A kiáltás nyomán a vasárnapi, ünneplős híd, legényekkel és lányokkal fészkelte be magát gondolataiba. Annyira, hogy felugrott a sötétben, amikor egyszerre világosodott meg előtte, hogy a híd nincs többé és az apja fél. Mióta a férje távol van tőlük, a gyerekek az öreggel együtt azt ették, amit ő előttemtett. Az öreggel csak a következő száj volt több, mint tiszte lett volna, abból csak rigolyás jogai jöttek elő. Elszégyellte magát az öreg miatt, mintha megleste volna valamj elrejténivaló titkos és bizalmas cselekedet közben, és visszakucorodott a fészkelődő gyerekek mellé. A napok óta benne növekvő bizonyosság azonban, hogy férjét hazahozza az áradat, egyre erősödött.

A falura már rátelepedett a decemberi korai szürkület, amikor az öreg felderítése nyomán kimerészkedtek a pincéből. Miután a gazdának megköszönték a helyet, a két megszeppent gyerekek együtt hazatértek.

A falu ismét tele volt katonákkal, most sem értették egyikük beszédét sem, a házukba is újak települtek. Az ajtó körül nagy volt a tömörülés, mégis szokatlan csendesség fogadta őket; a figyelem érezhetően valamilyen benti eseménynek szólt. Amikor közelebb értek, a katonák nyilván megértették, hogy az érkezettek otthona ez, és út nyílt előttük.

Bent, az öreg fekvőhelyén feküdt valaki szétvetett, sáros csizmájú lábbal. Arcát nem láthatták, katonaruhás lány hajolt a melle fölé. Vérrel átitatott kötésen matatott. A gyerekek is megértették, hogy a csönd és a figyelem a sebesültnak szól. Az öreg beteretelte őket a kamrába. Rézsút falnak támasztotta a teknőt, alábújtatta mindkettőt. A nagyobb, a lányt szorosan a fal mellé guggoltatta, a kisebbet, a fiút nővére elé, két oldalt pedig rongyokkal fedte le őket.

— Mit csinál apuka?! — nyitott rájuk az asszony.

— Nem hallottad a plébános úrtól, mit csinálnak a gyerekekkel? — suttogta fojtottan az öreg.

— Ugyan már! Vénységére kezd el hinni a papnak? — szabadította ki az asszony a gyerekeket. A kamrából azonban nem merészkedtek ki. Összebújtak ismét, mint a pincében.

A két gyerek azonban nem felejtette el, milyen nap van, a bátorságuk is megjött, követelőzni kezdtek. Nekik is csak karcsony lehet, fontolgatta az asszony, hátha szívesen is veszik, ha készít valamit. Nemigen volt semmijük, hacsak a kevéske fagyott krumplit nem számítja, meg a doboz marmeládét, amit még a németektől lopott az öreg. Az jól jön a gyerekeknek, nekik

attól igazi karácsony lesz. Kimerészkedett a konyhába, hogy vizet tegyen fel.

A sebesült besötétült szemgödörrel, félig nyitott cserepes szájjal feküdt. A tehetetlen várakozásban mellette gubbasztó katonaruhás nő megigazította a férfi haját. Lehúzta a csizmáját is. Az asszony szeme a sáros, elárvult csizmákon állapodott meg. Az ilyen csizmák mindig férfibajt jeleztek a háznál, férfiakét, akiknél nincs esendőbb testi bajaikban. Ápolta már nem egyszer apját is, férjét is — ismerte jól azt, amikor a férfiember gyámolításra szorul. Nem is gondolt arra, hogy ennek sebesülése van. Meleg kell neki, a csizmája sem maradhat így — ez foglalkoztatta. Levette a buzogni induló vizet, majd kezére húzta a csizmát. Szaporán járt a kefe.

Kopogtatás nélkül nyílt az ajtó, az asszony keze megállt a levegőben. Szikkadt paraszt állt az ajtóban.

— No, lány, látom, már megbarátkoztál velük — mindig így szólította: „lány”-nak, mint napszámos korában; olyan hosszan nyújtva a szót, ahogy csak olyanok tudják, akik adhatnak munkát másoknak. Ettől „lány”-tól most is arcába szökött a vér szegyenében. — Hát az ünnepi vacsorát megcsináltad-e már nekik?

— Nincsen nekünk semmink, jól tudja maga.

— A disznó, amit az urad vett tőlem még a múlt télen, amikor itthon volt, hát az semmi?

— Fias. Hogy lehetne azt levágni. Azért vette az uram, hogy eladhassuk a kicsiket, az anyából meg élhessünk, míg hazajön. Magunknak is alig van mit ennünk, nem még a disznónak. Talán meg se ellik szegény.

— Fias vagy nem fias, a többieknek ennyi sincs. Mindenkit tönkretett a háború. Engem is. Ide kell adnod. Hadd vendégljük meg ezeket.

— Dehát magának, meg az egész rokonságának ott a sok hizója elrejtve a hegyek között, a tanyákon, ahová ezek a katonák se igen jutnak el! Mindenki tudja, még a gyerekek is.

— Gyere, vagy elvitetlek! Ezekkel. Különben kiabálj csak, ha azt hiszed, hogy megérti közülük valaki is. Mielőtt ránk sötétedik, nálam legyél a disznóval!

Nem tehetett mást, kötelet kötött a disznó nyakába és elhajtotta. A kötelet akkor is tartania kellett, amikor egyetlen lövéstől oldalára fordult az állat. Még látta, amikor a felmetszett hasból szétgörögtek a csapos kis állatok. Gőzük felszállt, szétfoszlott, semmivé lett a hidegben, mint meg nem született életük.

Kábultan támolygott haza. A sűrű égen varjak úsztak a falu felé éjszakára. Az erőlködő madarakat visszavetette a szél. Néha úgy tűnt, mintha belefagynának a légbe. Havazni készült.

Az orosz tiszt halott volt, mire hazaért. Lábára felhúzták a csizmát, amit az asszony bokszolt fényesre. Tehetetlenségében kitört belőle a sírás.

A tisztet a sötétedés és a megindult havazás ellenére eltemették. Biztosan azért, mert késő éjszaka ismét hallották az ismerős zajt: seregek vonultak az utakon. Újra magukra maradtak. A férjét nem hozta haza az áradat.

Még mindig nem tudta, mi lesz velük.

Tej, köcsögben

Határozottan unták a lövész- és páncélos alakulatok ütközését. Tojás a fedélzeti golyószórával még belekaszált a sűrűsödő félárnyékokba, aztán bejelentette, hogy kiszáll a játékból. A csapatok egy része szétszéledt, hazafelé vette az irányt. Ők négyen együtt maradtak, mintha valaminek még történnie kellene.

Az anyák hívó szava, amely mint az esti harangszó, véget vet a napnak, késett. A szürkületben titkos, meleg légáramlatok úsztak, meg-megcsapták arcukat. A tavaszi simogatást játéktól kipirult arcukon is érezték. A fűzfa már elhányta barkáját, és pihéi szálldostak az estben, megrajzolva a levegő láthatatlan mozgását.

Toncsi cserebogár gyűjtésbe fogott. Bő aratása volt, a megéledő föld és a zsenge lombú fák egyre nagyobb rajokban ontották a telt, kemény bogarakat. Toncsi a kocsikenőcsöt is előkészítette, aminek freckelő, pattogó pezsgésében elemészti majd

a gyűjteményt. Valahogy a megégetéshez mégsem volt kedve. Egykedvűen figyelte, amint a konzerves dobozból szétmászna, elrugaszknak a bogarai, szertehurcolva a zümmögést az alkonyatban.

Albert kitartóan köpködött, csak úgy maga elé. képzeletben jelölte ki a legyőzendő távolságokat. Úgy látszott, nem únja meg soha. Nyugodtnak látszott, tudta, hogy legfeljebb a Misedhegyről és a Kendergátból hallatszik ide a hívás, a Káposztáskertből hiábavaló érte kiabálni, bár az anyja őt is szólomatni fogja, hátha a környéken van.

Zoltán nehezebb helyzetben volt, mert a saját udvarukon játszottak Tojással, Toncsival és Alberttel. Anyja elnyújtott hívása nem sokáig hagyta kétségek között. A többiek is kászálódtak, indultak haza. Még segítettek Zoltánnak és anyjának a garicsból beteretelni a higany-vingonc kismalacokat és a kocát. A serdülő jószágok egyszerre rohamozták meg a bejáratot, úgy, hogy eleven torlasz keletkezett az őlajtóban. Az egyik addig-addig izgett-mozgott, fúrta magát előre, míg egy másiknak a háttára került, és félreérthetetlen farmozgásba kezdett. Toncsi vihogott, Tojás tárgyilagos kíváncsisággal szemlélte a jelenetet, Albert tudta, amit tudott, és lekicsinylően nézett végig a többiekben. Zoltán az anyja miatt nem tudta, mit tegyen.

— No, nézd csak a pondróját! Mi nem kéne már ennek is! — mondta az anyja, és a vesszővel a malachalom közepébe csapott. A torlasz meglódukt, be lehetett csukni az ajtót. A gyerekek hazaindultak, Zoltán a tejjre várt, amit még megszűr az anyja, aztán köcsögbe önt, és amit még habos-melegen a tanárnőnek fog vinni.

— No, itt van. Vigyed — lökte Zoltán kezébe az anyja — Vigyed a tanárnőnek — mondta (olyan hanggal, ahogy a malacokat korholta), mintha a fiú nem tudná, hogy vinnie kell és hová kell vinnie. Oda hordta már évek óta, tanárnak, tanárnőnek, mikor ki lakta a szobát. Ha az egyik távozott, az anyja felkereste az újonnan érkezettet, és közölte vele, hogy az elődje tőle vette a tejet, és Zoltán esti tejhordása folytatódott. A jelenlegi tanárnő azonban egészen más volt, mint az előzőek. Mióta neki hordja, minden este megújuló izgalommal vette kezébe a köcsögöt. A fiatal férfi tanárokat nem szerette a zoknibúz és a rendtelenség miatt. Arra pedig nem emlékezett, hogy az előző tanárnők ilyen rendezetten, tisztán tartották volna a szobát. Még a levegője is más volt a tanárnő óta. Ami azelőtt szintén nem tűnt fel számára, azok a vaságy végére vagy a kályha fölötti kötélre teregetett kicsiny, finom, könnyű, illatos ruhadarabok voltak. Az illat ugyan jöhetett a mosdósarokból is, ahol a tükör előtti üvegpolcon a szappanon kívül sok minden más — dobozok, üvegcsék — sorakozott, de elképzelhetetlen volt, hogy ezek a pusztá érintésre is biztosan kellemes ruhadarabok ne lennének illatosak.

A szoba érzekeiben megrajzolódó képével lépett ki az utcára. A többiekre gondolt. Úgy érezte, mintha meglopna őket. Titkos szegylene rákvörösen ült ki az arcára, amikor a besűrűsödött orgonasövényből sakálüvöltéssel Toncsi ugrott elő.

— Tele van a gatyá, mi? — kérdezte, mire vigyorogva a többiek is előbújtak. Zoltán tudta, hogy együtt kell velük vinnie a tejet. Toncsit már akkor felismerte, amikor kivált a bokrok közül, és ahogy alakja kibontakozott, úgy lett nyilvánvaló a másodperc tört része alatt, mi a szándéka. Cseppet sem ijedt meg, csak rajtakapottnak érezte magát. Maga sem tudta, min, mert valahogy más volt ez, mint mikor az anyja érte tetten valamin. Mégis, mintha menthetlenül rajtakapták volna, mentéséget nem talált, menekülési lehetőség nem kínálkozott, mert nem tudta, mire keressen mentséget és miért kellene menekülnie.

Amikor bekopogott a tanárnő ajtaján, nem nyitotta ki, mint máskor, hanem hangosan, hogy a csukott ajtón áthallatszon, bekiáltott, hogy „hoztuk a tejet”. A tanárnő nem válaszolt rögtön. A csönd értelmezte a mondatot: „Várjatok egy kicsit. Rögtön nyitom”. Zoltán tudta, hogy az ajtó nyitva van. Miután meghozta a tejet, távoztában szokta hallani, amint fordul a kulcs a zárban. Most mindannyian füleltek. Gyors, zavarodottság nélküli lépések, kintfelejtett ruhadarabok összekapkodásának zaja és szekrénynyikorgás hallatszott. Valami olyan történt

bent, ami sohasem előzte meg Zoltán belépését, s aminek egyedül Zoltán tudta az értelmét.

Majd a lépések közeledtek, és Toncsi erőlködve próbálta összetartani szétszaladó száját. A tanárnő kinyitotta az ajtót, behívta a társaságot. Zoltán figyelte, ahogy a többiek lopva körülnéznek. A szobát, igen, a szobát nem akarta, hogy lássák — öltött benne határozott alakot a viszolygás kísérletétől. Tojás, Toncsi és Albert tekintete, mintha nem is a barátaié, hanem a nyolcadikos lányoké lenne, és őt tapogatnák végig, miközben átöltözik a testnevelés órára. Felmérte a szobát, a rejtőzködés lehetőségeit, a kályha fölötti kötélén nem száradt fehérnemű, az ágy végén a vas ugyancsak csupasz volt, a mosdóállvány sarkát elhúzott negyedkörnyi függöny takarta, Zoltán azonban így is megérezte a szappan, a sampon és a többi piperecikk elegy, női szagát. A számbavételtől valamennyire megnyugodott. Egészen magára talált, mire a tanárnő visszaadta az üres köcsögöt.

— Láttátok!? — tört ki Tojásból a kérdés az utcán. Bizonyos volt benne, hogy csak ő láthatta. Esküdözött, hogy a sarokban átlósan állított szekrény mögött valakit látott.

— Csókás volt — lökte ki hosszas unszolásra, kellő hatászűnet után. Csókás, a jobbösszekötő a kedvencük volt. A járási bajnokságot őt biztatva szurkolták végig. Nevét a megyei lapban is olvasták a bajnokságról készült összefoglalóban. Toncsit rögtön letorkolták, amikor azt javasolta, vissza kell menni és megnézni a függönyön keresztül. Zoltán készült mondani, hogy a tanárnő nem olyan, és a szekrény mögé nem is férne be egy ember, de akkorra Tojás már kész volt az ötletével.

— Mivel, ha akarnánk, megzavarhatnánk őket, rájuk zörgethetnénk, bedobhatnánk az ablakot, ezért teljesen tőlünk függ, együtt maradhatnak-e vagy nem. Ha úgy veszem, megajándékozunk Csókást. Emlékezzetek az őszi bajnokságra, amikor nem tudtunk neki mit venni, mert csak cigaretta, konyak, meg ilyenek jutottak eszünkbe. Egy sportember pedig nem iszik és nem dohányzik. Most itt az alkalom az ajándékozásra. Nem fogja tudni, hogy ajándék és hogy tőlünk kapta, de így szebb az egész. Egyetértünk?

Zoltán megkövülten hallgatott, Toncsi lelkesedett, csak Albert tett ellenvetést. Emlékeztetett arra, amikor a csapat az MNK-ban magasabb osztálybeli csapattal került össze, és a kopasz, kövér városi drukker, akinek a szavait itták a helybeliek, azt mondta: „A sörtől meg az éjszakázástól — huncutul hunyorított — becsipásodik az ember. Aztán csodálkozik, ha nem megy a foci.”

— Csak simogathatja — mondta Toncsi, akit könnyen lehetett befolyásolni. — Esetleg meg is csókolhatja.

— Le is vetkőzhetnek és egymás mellett fehetnek, mint a filmekben, hogy beszélgessenek. Úgyse szokott senkivel a tanárnő — javasolta Tojás, aki nehezen akart engedni a saját ötletéből.

— Az nem jó, mert akkor rágyújtanak. Emlékezzél csak! Abban a filmben is először lefeküdtek, aztán meg rágyújtottak — lett okos egyszerre Toncsi.

— Ti teljesen hülyék vagytok — szögezte le Albert. — Az sem jó. A bátyám mondta, hogy olyankor... — nyelt egyet. — Csak nem mutatják.

Tojást érzékeny pontján érték Albert szavai. Méghogy ő Albert bátyjának a felvilágosítására lenne szorulva!? Meg különben is! Az ötlet jó? Jó. Megérdemli Csókás? Meg. Akkor minek okoskodni. Egy marad: oszolni!

Amikor Zoltán belépett a konyhába, apja az asztalnál ült. Háttal az ajtónak. Evett. A füle és jobb orcáján az ételdudor le-föl mozgott. Lapockái között kihülő, háromszög alakú izzadságfolt sötétlett. A háromszög hegye a gerincárok vonalában a háta közepéig ért.

— Hol kódrogtál eddig? — kérdezte az anyja.

— El kellett mosni a lábast, hogy kiönthesse.

— No, hiszen, ha most mosta el...! Lábast mosni, enni, aztán mars az ágyba!

Zoltán kiöblítette a tejes köcsögöt, aztán tette, amit az anyja parancsolt.

Bencze József versei

Csák Erzsébet

Csák Erzsébet messzire ment,
írnék neki, de nem lehet,
elküldenék, de nincsen kit,
magam mennék, de nem illik.
Elküldeném én a Holdat,
hogy mondja el bánatomat.
A Hold kevély, bizony nagyon,
nem érti meg a bánatom.
Küldeném a csillagokat,
értessék meg a gyászomat,
a csillagok még kicsinyek,
nem értik meg, hogy szenvedek.

Anyám

Szerette a rendet
sublót tisztaságot,
dolgos keze mérges
lúgban vért virágzott.

Nyár

Szaladj meleg zápor,
fáradt a lombsátor.
Repedt a föld, sárga,
tikkadt a Nap lángja,
fáradt a sok gyökér
szened a gyümölcsér'.

Banos János

Szerelmesvers

Élek veled lázadásban
torkig tömött hallgatásban
nikotin-felhő magányban
nélküled is mindig nálam

Ránt magával a világba
idegeim lavinája
fulladok arcod tavába
s kivet melleid hulláma

Csöndjeim ha szétdobáltad
reszket szétszórt szavam nálad
karod gyökeréből fákát
növezz — köztük fújdogáljak

Legyek szellőd hogyha nyár vagy
viharod ha ütnek árnyak
csillagokba vetett ágyad
álmodd fénybe éjszakámat

Valent József

Nyugtalan éjszakák

A városba a fodrászhoz huszonkilencedikén mentem. Ez volt anyátok halála előtt kilenc nappal. Ekkor már nyolc éve betegkedett, nem tudhattam, hogy éppen utolsó napjait éli. Anna nénéteknek meghagytam, hogy nézzen át hozzá, amíg én odaleszek; egyszer legalább szabadítsa fel a kötéseket, és főzzön teát is bőségesen.

Lomb utca tizenegy: ez volt annak a valakinek a címe, akiről ti is hallottatok. (Zöldre festett kerítés veszi körül a portát, belül szöllőlugas, dísznövények, betonlapokból járdák.) Háromszor is csöngettem, ugyanaz a kiszáradt, szemüveges öregasszony nyitott ajtót, aki máskor is szokott. Kripogó hangon énekelte, hogy megint hiába jöttem, és már csukta is be az ajtót. Kértem, azért csak engedjen be, inkább várok; vagy adjon papírt és tollat, ott hagyok néhány sort. Erre ideges lett, magából kikelve kiabálni kezdett. Ekkor egy pillanatra megmozdult a függöny, és mögöttem alig észrevehetően ott láttam őt. Látszott, ahogy mozog. Először azt hittem, talán tévedek, jobban megnéztem: ő volt. Láttam, hogy látom, hirtelen oldalt lépett. Ezzel nagyon megsértett. Ki ő tulajdonképpen? Mivel érdemeltem ezt ki, amikor én mindent, de mindent megtettem érte? Melléálltam a nagy bajában, amikor már mindenki eltávolodott tőle. Kedves voltam hozzá,

kedves, engedékeny. Ő tudja, csakis ő. Szabad időmet lopva rááldoztam, vállaltam a kockázatot a világ előtt, de főleg előttek. A szégyent. Sokszor elviseltem a nehéz pillantásokat, amit Anna nénétek mért rám. Megérdemeltem. Hazudtam anyátok előtt, mondhatom, hazugságban éltem.

Legtöbbször a fodrásznál voltam, ott volt bizonyíték a hajam. Mindig sok volt a vendég, mindig sok volt.

Elindultam csavarogni.

(Az lehetetlen, hogy ilyenkor hazajöjjenek, én ismerem a saját természetem. Azt hiába is mondja Anna nénétek, ő egy nő, én meg férfi vagyok. Én ilyenkor csak kújtorgok, jövök-megyek. Legjobb, ha nem is szólnak hozzám. Megállok a kirakat előtt, ott állok egy kicsit, jönnek arra, köszönök, leszegem a fejem, tovább megyek. Visszafordulok, akkor eszmélek, hogy miért fordultam vissza; a menésemnek semmi célja, én mégis megyek. Eljutok a Vásártérig, ott már érzem a lábaimat, ott a pad, elnyújtózkodom. Jönnek arra sokan, elsietnek, én is felállok, és magamtól is azt kérdezem, miért?)

Betérttem a kocsmába.

Sajnos, tényleg többet ittam a kelletténél. Muskotályt rendeltem, ott voltak Janiék is, azok is kértek. Elkezdtek volna mondani a régit. Könyökömön jön ki. Jani már be volt állítva, nyomta a szöveget. Én oda sem hallgattam, nekem megvolt a

magam baja. Kértek még egy kört, én visszakértem. Nyomkodták bele a szódát, mondtam, muskotályba nem szeretem. Jani erőszakoskodott, mint mindig, ha többet iszik: hogy én így lenézem őt, úgy lenézem. Azt mondtam neki, komplexusa van. mire azt felelte, nem tudja, mi az a komplexus, de hogy őt lenézem, arról meg van győződve, és neki én ne is beszéljek. Belemelegedtünk az ivásba, én is kértem, ők is visszakérték. Nekem már szédült a fejem, azon voltam, hogy mihamarább ott-hagyjam őket.

Akkor már elment a háromhuszas.

Kellemesen zsongott a fejem. Ilyenkor föltámad a mocskos természetem. (Nem tudom, illetlenséget követek-e el, de én meg-nézem a nőket. Meg bizony. Kiállok a sarokra, végignézem, ahogy így elhaladnak előttem. Annyit már csak megengedhet az ember magának. Ott bámulok órákat is. Azt meg kell hagyni, jó nők vannak, csinosabbnál csinosabbak. Jó alakúak, meg minden. Valamikor? Valamikor nem kellett nekem így meg úgy. Az embernek volt, amennyit csak akart. Vasárnaponként elmentünk Janiékkel, ki a Dolinkába, ott volt a fiatalság színe, java.

Hej, de szép világ volt is az!

Én valahogy mégis szégyellem az egészet. Sokszor azon vagyok, ugyan jót teszek-e én most? Ugyan nem fog-e engem az utókor kinevetni? Hogy lenne jobb, így vagy úgy? Ki ad ehhez nekem tanácsot? Ki ad?)

Még aznap megismerkedtem Magdolnával.

Takáros, szemrevaló teremtés, olyan Mancsi-féle alak, csak nem szeplős. Ott lakik, ahol Kovácsék, Kovácsék a nyolcadikon, ő a hatodikon. Háromszobás főbérleti lakás, beépített bútorok. A neve ki van írva az ajtóra, fekete márvány lapon aranyozott betűk. Magdolna egyedül él, csak arra vár, hogy neki megfelelő társat találjon. De mindez bizonytalan, én nem voltam bent nála. Kovácsékhoz mentem, abban a hagyatékgügyben, amiről már ti is hallottatok. Mindig halogattam, de most jól jött ki, Magdolna miatt is. Nagyon szívesen szóbaállt velem, mosolygott, közel jött hozzám, és együtt kerestük Kovácsék nevét a névjegyzéken.

- Ismeri őket? — kérdeztem.
- Várjon csak, várjon csak — próbált emlékezni.
- Magas férfi.
- Magas?
- Szőke, göndör.
- Szőke, göndör?
- Felesége cigányos.
- Felesége cigányos?
- Gyerek is van, erősen rövidlátó.
- Ahá, ahá, tudom ki az, ne is folytassa!

Magdolna fölvitt engem a liften, azután elváltunk.

Találkozás másodszer.

Két napra rá megkísérletem a Magdolnával való újbóli találkozást. Végigmentem ugyanazon az útvonalon, mint először, és ugyanabban az időben. Feltevésem szerint Magdolna az első találkozásunkkor a munkából jött haza. Minden úgy volt, ahogy elgondoltam, csak nem mertem megszólítani. Másnap ugyanoda mentem, ugyanakkor, de akkor bevettem előtte egy kis bátorítót. Meg is jött Magdolna a szokott irányból. Megnyújtottam a lépést, így pontosan egyszerre értünk a kapu alá.

Magdolna ez esetben kiábrándítóan viselkedett. Nyoma sem volt a kedves, bársonyos hangjának, lenézően kezelt, és láthatóan idegesítette a jelenlétem. Türelmetlenül sietett, nagyon sürgős és fontos dolga lehetett, ami mellett az én személyem csak jelentéktelen ponttá zsugorodott. Ez így látszott. Nem volt jogom kifagatni, így mindenről csak találgathattam. Lehet egy úgy halaszthatatlan, és akkor a saját édesanyját is mellőznie kell pillanatnyilag, viszont lehetett ez másképp is. Én jóhiszeműen bíztam, mint egy kisgyerek. Miért gondoljak mindjárt a rosszabbra? Ez adta az ötletet, hogy döntsön egy harmadik lehetőség a sorsunk felől, írok neki levelet:

„Kedves, Magdolna!

Ne haragudjon, hogy írok, de fontos dologban akarok Magával találkozni. Emlékszik, ott a liften. Én mentem a nyolcadikra, Maga a hatodikra. Lehet, hogy nem is Maga az, akinek írok, de még egyszer kérem, ne haragudjon, meg arra is kérem, jöjjön el a Pitypalattyba szombaton. Mondjuk ötkor, vagy hatkor. Legyen hétkor, mert akkor már sötétedik, és Maga ráér. Majd én ott leszek hamarabb, középen, a harmadik asztalnál. Nem engedek addig senkit magam mellé, affelől nyugodt lehet. Arról lehet megtudni, hogy én vagyok, hogy egyedül ülök, és csak Magát nézem.

Várom, nagyon várom, siessen!

Üdvözl
István”.

Szombat volt, június hetedike.

Egész éjjel esett az eső, verte az ablakot. Elkezdte még este, el nem állt reggelig, és én minden csepp koppanását hallottam. Még éjfélkor is égett a villany, olvasást erőltettem, azután mérgebben kimentem a konyhába. Az étel meghidegedett; koloncoltam a fazekakban, immel-ámmal lenyomtam néhány kanállal, aztán vissza az ágyba. Az alvás nem ment, csak nem ment, elkezdtem szavalni Petőfi Anyám tyúkját. Akkor kibújt Anna nénétek a másik szobából, hogy „mi az, mi az, mit katarok, kivel beszélek”. Visszaküldtem, aludjon nyugodtan, „csak a macskát abriktoltam kifelé, mivel véletlenül bennmaradt, és háynyi akart”. Anna nénétek morogva visszament, azt hajtogatta, hogy anyátok „félrebeszél, nem lehet tudni, alszik-e, vagy fölvan, mert a kérdésekre nem válaszol”. Átmentem én is hozzá: engem megismert, nekem válaszolt — mindenben úgy volt, mint máskor.

Ekkor már végleg kiment az álom a szememből, a felgyújtott lámpánál csak a falat néztem. Bántott, hogy nyúzott leszek másnap és kialvatlan, ez a nő szoba sem áll velem. Kitaláltam, hogy sétálok egyet a friss levegőn, az mindig jót szokott tenni. Anna nénétek ezt végleg nem állhatta, elkezdett veszekedni, hogy begolyósodtam, ha már kinn caplatok az esőn. „Begolyósodtál, te”, dobtam neki vissza, „a vécére csak kimehetek”. Akkor elkezdtem szaladni, mint akinek nagyon sürgős.

A hátralevő időt az ágyban töltöttem félig alvással, félig tervezgetéssel. Reggelre fáradtan ébredtem.

Este fél hét.

A Pitypalattyba valóban elmentem, ott ültem a harmadik asztalnál. Ha azt a kérdést firtatjátok, hogy miért, ami szerintem nem kérdés, azt is firtathatnátok, hogy miért zöldül a fű. Nem akarom én mellébeszéléssel az egészet elhomályosítani, de tudnotok kell, hogy mi anyáttal hogy voltunk. Úgy de tunk, ahogy egy betegségtől ágyhoz szögezett asszony és egy egészségre teljében levő férfi lehet. Mellesleg hatvanhat májusáról nem beszéltek, amikor orvostól-orvosig szaladoztam, külföldi gyógyszerért rimánkodtam, fölvittem anyátokat a klinikára időt, fáradtságot nem sajnálva. Arról sincs szó, hogy milyen anyagi áldozatokat hoztam ezért, pedig a kandidátus megmondta már mindjárt az elején, hogy gyógykiút ebből nincs, csak idő kérdése, hogy meddig húzza. De még akkor is reménykedtem, még mindig. Másik, ami nem mellékes. Anyátok maga is megértően vélekedett, de én ezt nyíltan nem használtam ki, részben nem volt lehetőségem, de ha lett volna is, tudtam, hogy ha közzsájjra kerülünk, ez anyátokat eltakarítaná az élők sorából. Egyik napról a másikra. Én azon a bizonyos szombaton ennek a tudatában léptem be a Pitypalattyba. Nagyon is a tudatában. Emelt fővel körül sem mertem nézni, meghúzódtam csendesesen egy üveg bor mellett. Iddogáltam. Olaszrizlinget kértem. Tudom, akkor jól esett, isten bocsássa meg, jólesett. És ha valakinek kellett az ital, akkor nekem kellett. Közben gyakran az ajtóra néztem nyugtalan nézéssel, jöttek-mentek mindenfelé emberek. Magdolna sehol. Egyszer csak nyílik az ajtó, kit látnak szemeim. Janiék. Egy nagy csapat. Húzták a csíkot befelé. Nagy üdvözlések, tettünk az asztalhoz pótszéket, elhelyezkedtek. Mit isztok, mit isztok? Belemelegedtünk a beszédbe, ottragadtak.

Magdolna később sem jött meg. Nem csodálom. Az a levél minden volt, csak nem levél. Az egy eszelős agy sületlen mellék-

terméke, egy félnótás dilihopp szellemi kínja, resteltem, hogy ilyen bárgyú fogással akartam nőt halászni, és ha ez a nő elhozza és elém tárja saját soraimat, vagy elém sem tárja, csak fölényes magabiztonsággal kigúnyol, a győztes pozíciójából rámlöti a nyelvét, egy szavam sem lehetett volna, legfeljebb megaláztatottan kioldalgok a mellékajtón. Részeg voltam, fiaim. Ez az egy, amibe belekapaszkodhatok. Más nem tudok és nem is akarok mentségemre felhozni.

Keserű ez nékem.

Mindent summázva, ahogy én közeledtem a nőkhöz, a megjelenésem a beszédem, a hallgatásaim, a megjegyzéseim, kezek érintése, oda-odanyúlás, tapogatás, feszesség, félszesség, incselkedés, csipkelődés, bámulások, szemek ügyetlen mosolya, mind, mind naiv kezdőre vallanak. Ezért, ezekért nem lett volna szabad annak megtörténnie, ami megtörtént, azoknak rosszindulatún belejátszania az ügybe, akik jóformán nem is illetékesek, durván, darabosan belegázolni mások, jelen esetben az én magánéletembe. Janiról sem tételeztem volna föl, amit megkaptam tőle, érdemtelenül, méltánytalanul, ha ezt előre tudom, le sem ülök vele egy asztalhoz, soha, egy pohár bor erejéig sem. A szomszédok pedig, akik szembe mézes-mázosak, hízelgők, előzőkenyek, adják a megértőt, velünk együttérzőt, diszkrétek, lojálisak, és így tovább, valóban aljas kárörvendők, most tudom, akik csak azért hízelegtek testközelségbe magukat, hogy minél több intimitást, belső problémát megtudjanak, és azon csámcsogjanak.

De ti, fiaim, ti hogyan kerültetek a másik oldalra, amikor gőzötök sem volt a helyzetről? Nem tudom, hol tűntetek el a szemem elől, mikor vesztettelek el benneteket? Ti tulajdonképpen hosszú haját és divatos nadrágot viseltek, ugyanakkor elég nektek az innen-onnan érkezett suttyogás? Apátokról van szó, és mi férfiak mindig férfiasan megértettük egymást. Vajon most az értesítem alapján mernétek-e úgy vélekedni, hogy apátok kurvahajcsár? Vajon az én jóhiszemű élnivágásom ekkora bűn? Rosszul esik ez nekem, igen rosszul, most különösen, hogy egyedül maradtam.

A Pitypalattyban poharaztunk.

Janiék korábban fölcihelődtek mint én, készültek még egy helyre, közben abból nem lett semmi, hazamentek. Otthon valahogy összefutottak Anna nénétekkel, leadták neki a drótot, hogy én így meg úgy viselkedtem, ital, nők, minden, ott fetrengek a városban részegen és a pénzemet is elrabolták, a rendőrség már körözi a tetteseket, de még nem találták meg, ha reggelig sem kerülnek elő, kutyákkal is megindítják a nyomozást, de az még nem biztos. Anna nénéteknek nem kellett más, körülármázta a szomszédokat, lehordott engem mindennek, ingyenélőnek, kurvahajcsárnak, feleséggyilkosnak.

Hazaértem.

Látszólag nyugalom volt a portán, csendesség, a villanyok leoltva. Hátról a kutya fogadott, megnéztem a szerszámot, min-

den a legnagyobb rendben, magamhoz vettem a baltát. Arra már nem emlékszem, hogy miért vettem magamhoz, mert irtóatosan fáj a fejem. Csak azt tudom, hogy kopogtam az ajtón, talán az ablakon is, de inkább az ajtón. Valami mintha megriasztotta volna a tyúkokat, még gondoltam is, hogy hátra megyek, de annyira hasogatott a fejem, hogy csak be minél hamarább, és bevenni valamit. Már sokszor zörögtem, mire előkászálódott Anna nénétek, hallottam a matatását.

— Mit akarsz?

— Engedj be!

— Tőlem te ne akarj semmit!

— Anna, ne bolondozz, fáj a fejem!

— Menj oda, ahol eddig voltál!

— Nyisd ki, szépen kérek!

— Részeg vagy, hol ittál?

— Még egyszer mondom, engedj be!

— Nekem te nem parancsolsz, parancsolj a kurváidnak!

— Utoljára mondom, Anna, gondold meg!

— Részeg vagy!

— Nem nyitod ki?

— Nem.

Csak ezután törtem be az ajtót. Mindenre halványan emlékszem, de ha jól tudom, a baltát használtam. A kezem azonban véres lett. Majd hirtelen megszédültem, kiszaladt alólam a föld, talán nekiestem valaminek. Körülöttem zűrzavar támad, honnan, honnan nem, ott termettek mások is, valaki lódobogással szaladt hátra, onnan vissza, mit szaladoztak, azt nem tudom. A tyúkok vad rikácsolásba kezdtek. Az ólaknál Jani bújkált. Úgy nézett ki, mintha az egészet megrendezték volna. Nekem legalább úgy tűnt. Anna nénétek vijjogott, vijjogott, mint egy vad indián és a fogait vicsorgatta. Lapátnagy fogai voltak. Aztán csak annyit hallottam, gyilkos, gyilkos, majdnem meggyilkolt.

Végre minden elcsendesedett.

Anna nénétek azóta nem lakik nálunk, anyátok pedig már akkor éjjel az utolsón volt, és másnap meghalt, mint tudjátok. Rám nehéz napok vártak, meg kellett próbálnom az egyedüllét sótlanságát. Bár a mi családunk anyátok halálával és Anna nénétek elköltözésével szétforgácsolódott, a sűgás-bűgás azóta is fennmaradt. Nyíltan vagy burkoltan szállítják felétek a híreket az akkori napok körülményeivel kapcsolatban, mondanom sem kell, hogy milyen céllal. Engem befeketítenek, benneteket ellenem hergelnek. Sajnos. Megvan a talaj is hozzá, az az őszinte, és tiszta érzés, ami benneteket anyátokhoz fűzött. Én ezt megértem. Legjobb, ha tiszta vizet öntünk a pohárba. Saját érdekünkben. Én igyekeztem érzékeltetni veletek azon bizonyos napok zavarosságát, ha mindez nem sikerült, nem rajtam múlt. Gyertek el, tárgyaljunk szemtől-szembe, én állom a sarat, mert ha zavarodott is voltam, a szándékom tiszta maradt, affelől nyugodtak lehettek.

Várlak, nagyon várlak benneteket.

Nocturnes

1.

balkáni csend fehérség
leszakad rólad a blúz
ájultan gubbaszt melleden a nyár

2.

fehérben, kékben állsz
pásztorsíp torkából kentaur fut elő
Khloé sajtot, vaját ejt a fűbe
szigetünk zöld és óarany

3.

kezedben a tárgyak
a fények
sokasodnak

kötényed alatt felhő
hová tettél?

4.

az ajtó dermedten áll
sós szél pereg
lábad nyomában három tüzes madár

5.

lédám juditom salomé vagy + miféle hangokkal barátkozol
+ miféle írt hord homlokod + halántékodon az
ér mit cipel + és a melled a vállad... hasad hogyan
kedvelhet + botlásaim közben mire mozdul a szád + egy
iramodásnyi tenger vagy

6.

hiányod megtölt
hold és nap vacog
földig csüng le az ég
a homokban csillagszögek

7.

oldozz meg
párnád elfelejtett
tél van
fagyott gyöngyöt perget

Azazel

8.

Nüktimosz megfeszítve + a bor ecetes lőre
+ Párizk az ősz + Fut a csend delelő
+ Párizk az ősz + Fut a csend delelőre
+ Ázol nem ér a nap + Bomlik arany
inged + Isten ül zsebemben + Átfoglak
átfogsz minden Nugátszínű

9.

HERO: a mécs friss olajjal telten lángol
a túlpárt málékony köd mögött
Leandros! érzed-e arcom a szélben
LEANDROS: fanyar álcák a hínár útvesztőiben
csikóhal táncol
Hero! homlokig ér az éj

Az MKP szervezeti megerősödése és programja (1945)

Az ország felszabadított területein a Magyar Kommunista Párt kezdte meg elsőnek szervező munkáját. A párt azért tudott — negyedszázados kényszerű illegálitása ellenére — előnyre szert tenni a többi politikai irányzattal szemben, mert politikailag sokkal jobban felkészült a háború utáni feladatokra és az ország jövőjét illetően világos, megalapozott célkitűzései voltak. Munkáját jelentősen megkönnyítette az a körülmény is, hogy állásfoglalásait az események lényegében igazolták. Politikai befolyása, különösen a háború végén, többszörösen nagyobb volt szervezeti erejénél. A szervezést olyan területen indíthatta meg, ahol a forradalmi fejlődés viszonylag magas fokot ért el. De kedvezett számára a nemzetközi helyzet is. Hiszen a kommunista pártok befolyása világszerte, s ezen belül a szomszédos országokban is erőteljesen növekedett, hazai tevékenységét pedig a felszabadító szovjet hadsereg bizalma övezte.

A párt szervezeti fejlődésének gyors ütemét mutatta, hogy 1945. februárjában a taglétszám megközelítette a 30 000 főt, de még ugyanezen év májusában elérte a 150 000 főt.¹ A májusi konferencia után országosan kibontakozott „tagfelvételi verseny” eredményeként azonban 1945. októberében a kommunista párt tagjainak a száma már meghaladta a félmilliót. S ez azt jelentette, hogy az ország lakosságának 5,7 százaléka az MKP-ban helyezkedett el.² Egyidejűleg természetesen a szervezetek száma is növekedett, és jóval meghaladta az 1945. évi májusi 1500-at. De a kommunista párt szervezetek még mindig elég messze voltak attól, hogy az egész országot „behálózzák”. Hiszen 1946. januárjában, amikor 4000 párt szervezetet tartottak nyilván, sem lehetett teljes szervezeti kiépítettségről beszélni.

1945. derekán a Dunántúlon a kommunista párt szervezetsége messze elmaradt az ország többi részétől. Októberre ez a helyzet valamelyest javult, de az elmaradás továbbra is fennállt. A Pécsi Területi Bizottság tagságának viszonylag magasabb száma nyilvánvalóan a pécsi iparvidéken, elsősorban a bányászok között végzett eredményesebb szervező munkával függött össze. Győrött és környékén azonban a párt már közel sem tudott ilyen sikereket felmutatni. Jellemző, hogy 1945. júliusában egyedül Nógrád megyében több tagja volt a kommunista pártnak, mint a Szombathelyi és a Győri Területi Bizottság hatókörében együttvéve. Azt a tényt, hogy a kommunista pártba elsősorban a munkások léptek be, kétségkívül igazolja a Budapesti és a Miskolci Területi Bizottság, valamint a Nógrád megyei bizottság taglétszáma. A Debreceni, Kecskeméti és főleg a Szegedi Területi Bizottsághoz tartozó kommunisták nagy száma pedig arról tanúskodik, hogy a párt a tagszervezés terén a Tiszántúlon, tehát a döntően mezőgazdasági jellegű vidékeken, igen komoly eredményt ért el. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy az MKP kezdettől fogva nemcsak a munkásság, de a parasztság körében is figyelemre méltó befolyással rendelkezett. Igaz, ez a befolyás a parasztság körében közel sem volt egyenletes. Hiszen a Dunántúl — ellentétben a Tiszántúllal — éppen a kommunista paraszti befolyás gyengeségére hívta fel a figyelmet. A Duna—Tisza közének vidéke pedig valamiféle átmenetet jelentett az előbb említettek szempontjából. A kommunista párt szervezetségének a foka azonban a munkásság körében sem volt teljesen kiegyensúlyozottnak mondható. A sokkal jelentősebb észak-dunántúli iparvidék ugyanis még 1945. októberében is mindössze 7—800 fővel járt Nógrád megye előtt. De ez utóbbi mellett a Miskolci és a Pécsi Területi Bizottság számai is a bányavidékek különleges szerepére utaltak, ti, arra, hogy a kommunista párt a bányavidékeken volt a legerősebb. Emellett főleg a budapesti taglétszám alakulása tanúskodott a

nagyüzemi munkásság komoly pártbeli szerepéről. A munkások közötti kommunista befolyás méreteit és jellegzetességeit is érzékeltette a pártnak a különböző szakszervezetekben elfoglalt helye. A kommunista pártnak szinte kizárólagos befolyása volt a bányászszakszervezetben, döntő többsége az építőmunkások és a vegyipari munkások szakszervezetében, valamint részben a textilipari munkások körében és több kisebb szakszervezetben. Ugyanakkor viszonylag alacsony volt a párt befolyása a vasas-szakszervezetben. A nyomdászok és a városi és vármegyei alkalmazottak szakszervezetében pedig szinte elenyésző volt a kommunisták szerepe. De alig valamivel volt kedvezőbb a helyzet a közalkalmazottak szakszervezetében és néhány más, kevésbé jelentős szakszervezetben.³ Ez utóbbiak viszont már átvisznek bennünket más társadalmi rétegekhez, mindenekelőtt a középrétegekhez, ahol a kommunista befolyás 1945. első felében még rendkívül csekély volt.⁴ Ezen a helyzeten az sem változtatott, hogy helyenként kisebb-nagyobb számban kisiparosok és kiskezeskedők is csatlakoztak a párthoz.⁵

A kommunista párt taglétszáma azonban nemcsak a párt szociális bázisa szempontjából alakult sajátosan, hanem tagjainak politikai tapasztalatait, elméleti felkészültségét és múltját illetően is. Az illegális kommunista mozgalomban résztvevők közül mintegy 3000-en kapcsolódtak be a felszabadulás után a párt munkájába.⁶ Emellett 1945-ben és utána a korábban Csehszlovákia, valamint részben Románia és Jugoszlávia területén élt magyar kommunisták közül is nem kevesen léptek be a pártba. Továbbá a hadifoglyok körében végzett politikai nevelőmunka eredményeként hazatérésük után számosan kommunistaként vettek részt a munkásmozgalomban. Az előbbiekhöz csatlakoztak még természetesen a nyugat-európai országokból hazatért kommunisták is.

Új szint és egyúttal komoly erő képviselt a magyar kommunista mozgalomban a szociáldemokrata párt tagjai egy részének átlépése a felszabadulás után.⁷ De nem volt kisebb jelentőségű a párt szempontjából a volt vöröskatonáknak, direktóriumi tagoknak, s általában Tanácsköztársaság idején szerepet vállaltaknak az újbóli aktivizálódása. Ez utóbbiak, különösen vidéken, országsszerte az elsők között jelentkeztek a kommunista pártba, vagy egyenesen ők kezdeményezték a helyi szervezetek megalakítását.

Mindez azt jelentette, hogy a Magyar Kommunista Párt, a negyedszázados illegálitás ellenére, úgyszólván a felszabadulás pillanatától rendelkezett azokkal az erőkkel, köztük igen tapasztalt és képzett forradalmárokkal, amelyek viszonylag rövid időn belül eredményes párt szervező munkát voltak képesek végezni, illetve végeztek. A fentiekből kitűnik azonban az is, hogy a párt tagjainak többsége olyanok közül került ki, akik korábban a kommunista mozgalom mezsgyéjéig sem jutottak el, legjobb esetben valamilyen haladó szervezetnek, egyesületnek voltak a tagjai. Sőt, az esetek többségében csak a kommunista párt felszabadulás utáni tevékenysége keltett bennük pozitív visszhangot.

A kommunista párt volt az egyetlen, amely ténylegesen követelményeket, feltételeket támasztott a pártba való felvételkor. A pártok közötti versengés, a koalíciós időszak körülményei azonban nagyon megnehezítették nemcsak a szigorú mérce alkalmazását, de esetenként a véletlen elemeknek a határozott elutasítását is.

A párttagság jelentős részének politikai tapasztalatlansága arra figyelmeztette az MKP vezetőségét, hogy a tagság körében is igen nagy szükség van a politikai nevelő munkára, mert — a legjobb szervező munka mellett is — csak így lehet a párt elméleti és cselekvési egységét biztosítani. A kommunista párt világos célkitűzései, a párton belül folytatott intenzív nevelő munka és a párttagságnak a mindennapi politikai küzdelmekbe va-

ló bevonása lényegében biztosították a Magyar Kommunista Párt gyors ütemű fejlődését. Viszonylag rövid időn belül sikerült elérni, hogy a párt a legszervezettebb és a legütőképesebb „osztaga” legyen a felszabadulás utáni magyar politikai életnek.

A kommunista párt felszabadulás utáni közvetlen politikai és gazdasági célkitűzéseit 1944. november 30-án Szegeden hozta nyilvánosságra a „Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programja. Az MKP javaslata” című dokumentumban, amelyet később a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok, kisebb módosítással, közös programul fogadtak el.⁸ Ez a program tartalmát tekintve antifasiszta, antifeudális, antiimperialista demokratikus program volt. Lényegében ennek a végrehajtásában szerzett tapasztalatok alapján fogalmazta meg a párt — 1945. május 20—21-i országos értekezletén — azokat a feladatokat, amelyeket „A Magyar Kommunista Párt országos értekezletének határozata a politikai helyzetről és a párt feladatairól” címen hozott nyilvánosságra, és további tevékenységének az alapjául szolgált.⁹ A határozat leszögezte, hogy az országos értekezlet teljes egészében jóváhagyja és a jövőre nézve is érvényesnek tekinti a Központi Vezetőségnek az ország demokratikus és hazafias erőinek az összefogását, együttműködését szolgáló politikáját, amelynek döntő szerepe volt az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány megszületésében s az általuk hozott döntésekben, vagyis az új, demokratikus Magyarország alapjainak a lerakásában. „Az országos pártértekezlet utasítja tehát a pártvezetőséget — hangzott a határozat —, hogy politikájának tengelyévé a jövőben is a demokratikus erők szoros együttműködését tegye. Mélyítse el és szilárdítsa meg a munkásegységfrontot, a szociáldemokrata párttal való szoros együttműködést a két munkáspárt április 27-i nyílt levelének szellemében, és utasítson el minden kísérletet, mely ennek az egységnek megbontására irányul. Működjön szorosan együtt, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front többi pártjaival is, a független kisgazdapárttal és a nemzeti parasztpárttal”. Az országos értekezlet a párt és az ország előtt álló központ feladatul az újjáépítést jelölte meg: „Az újjáépítés a fiatal magyar demokrácia tűzpróbája, erre kell összpontosítani a nemzet minden erejét”. A konferencia helyeselte azt a konkrét célkitűzést is, amely az újjáépítés során a vasút és a postai hálózat helyreállítására fektette a fő súlyt, s emellett az építőipart és a mezőgazdasági gépipart helyezte előtérbe. Követelte az újjáépítés meggyorsítása érdekében a nyilasok, fasiszták vagyonának, üzemeinek azonnali elkobzását és a szénbányák államosítását. Egyidejűleg rámutatott

azonban arra is, hogy bátorítani és támogatni kell azokat a tökéskéket, akik részt vesznek vagy részt akarnak venni az ország gazdasági talpraállításában. Az újjáépítés alapvető politikai feltételeként a fasiszta maradványok következetes felszámolását jelölte meg. A fentiekkel összefüggésben különösen az igazolási eljárások eredménytelenségére és a népbíróóságok tevékenységének az elégtelenségére hívta fel a figyelmet.

Az ország nemzetközi helyzetét és kilátásait illetően a konferencia azt fogadta el alaptételként, hogy az ország politikai súlya és nemzetközi tekintélye egyenes arányban áll azzal, hogy „milyen alapos munkát végzünk itthon a fasiszmus és a reakció gyökereinek kiirtásában, a magyar demokrácia kiépítésében és megszilárdításában”. Kiemelte továbbá a magyar—szovjet barátság jelentőségét és állást foglalt a fegyverszüneti szerződésben vállalt jóvátétel pontos és maradéktalan teljesítése mellett. Üdvözölte P. Groza román miniszterelnöknek az erdélyi magyarsággal kapcsolatos jóindulatú megnyilatkozásait és Tito marsall Jugoszláviájának a magyar nép iránt tanúsított baráti érzelmeit. S reményét fejezte ki atekintetben, hogy a Csehszlovák Köztársaság is hasonló szellemben fogja kezelni az ott élő magyar nemzetiségű lakosságot és ezzel is elősegíti a jó viszony kialakulását a két szomszédos állam között.

A májusi konferencia külön határozatban rögzítette a kommunisták feladatait a szakszervezetekben. Döntő jelentőségű vívmánynak tekintette a szakszervezetekben megvalósult munkásegységet, amely a kommunisták és a szociáldemokraták szoros együttműködésében fejeződött ki. Éppen ezért különösen fontosnak tartotta, hogy a kommunisták és a szociáldemokraták a jövőben is együttesen hárítsák el a helyenként jelentkező „különállási” kísérleteket. A határozat — a sztrájkjogról való lemondás nélkül — az újjáépítés érdekében elvetette a munkabeszüntetés eszközének az alkalmazását. Ugyanakkor sikraszállt azért, hogy a munkaközvetítés joga kizárólag a szakszervezeteket illesse meg.¹⁰

A Magyar Kommunista Párt első legális konferenciája, ha nem is adott a nemzetközi és a belpolitika minden kérdésére kimerítő választ, alapján véve helyesen válaszolt a párt politikáját, feladatait az elkövetkező időszak szempontjából.

Balogh Sándor

* Részlet a szerző „Parlamentari és pártharcok Magyarországon 1945—47” című, előkészületben levő könyvéből.

1. Szabó Éva: A Magyar Kommunista Párt. Legyőzhetetlen erő. A magyar kommunista mozgalom szervezeti fejlődésének 50 éve. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1968. 162—163. old.

2. A párttagság létszámának fejlődési ütemét és földrajzi elhelyezkedését 1945. május és október között az alábbi táblázat szemlélteti:

	taglétszám (fő)	
	július	október
Miskolci Területi Bizottság	40 000	76 673
Szegedi Területi Bizottság	17 637	70 736
Debreceni Területi Bizottság	18 000	55 109
Budapesti Területi Bizottság	75 000	136 890
ebből Nagy-Budapest	35 625	85 763
Kecskeméti Területi Bizottság	32 000	62 695
Szombathelyi Területi Bizottság	5 500	18 760
Győri Területi Bizottság	6 000	24 105
Pécsi Területi Bizottság	16 637	40 280
Nógrád m.	15 803	23 553
Összesen:	226 577	508 801

3. PI. Arch. 253/1—67.

4. Balogh Sándor: A Magyar Kommunista Párt értelmiségi politikájának felszabadulás utáni történetéből. Századok, 99. évf. 457—484. old.

5. Pártmunka, 1964. április 15. II. évf. 3. sz. 97. old.

6. Szabó Éva: Im. 163. old.

7. Kéthly Anna a felszabadulás utáni első szegedi útjáról szóló tájékoztatójában arról szökött, hogy ott a „régii elvtársak” közül többen az MKP-ba léptek be. (PI Arch. 253/1—1.) Bán Antal az SZDP 1945. május 10-i kibővített pártvezetőségi ülésén, a két munkáspárt szervezeti fejlődését és viszonyát elemelve, szintén azt hangsúlyozta, hogy a háború előtti szociáldemokrata mozgalomban részt vevők közül többen a kommunista pártba léptek be a felszabadulás után. (PI. Arch. 253/1—5.) Ságvári Ágnes könyvében (Tömegmozgalmak és politikai küzdelmek Budapesten 1945—1947. Kossuth Könyvkiadó 1964. 103 old.) ugyancsak arról ír, hogy „Nagy-Budapest területén már az első hónapokban 3000-nél többre emelkedett a kommunista párt munkájában részt vállalo volt szociáldemokraták száma”. Új elemekkel gaz-

dagítja idevonatkozó ismereteinket Strassenreiter Erzsébet is „A Szociáldemokrata Párt újjászerveződése” c. tanulmányában. „Szegeden, Békéscsabán, Hódmezővásárhelyen és Orosházán az átlépés oly’ méreteket öltött, hogy november—december folyamán a helyi szociáldemokrata pártélet csak néhány ember kezdeményezésére indult meg...” (Párttörténeti Közlemények, 1971. szeptember. XVII. évf. 3. sz. 6. old.) Szabó Éva pedig — 1945. júliusára vonatkozóan — 20—25 000-re becsüli a kommunista párt azon tagjainak számát, akik korábban a szociáldemokrata pártban, a szakszervezeti mozgalomban, vagy a Tanácsköztársaság idején szerepet vállaltak. (Szabó Éva: im. 163. old.)

8. Felszabadulás 1944. szeptember 26. — 1945. április 4. Dokumentumok. Szikra Bp. 1955. 170 old.

9. A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944—1948. Kossuth Könyvkiadó Bp. 1967. 81. old.

10. Uo. 89. old.

Lengyel irodalom — magyar színjátszók

Tíz évvel ezelőtt, mikor Balassagyarmaton megrendezték az első irodalmi színpadi napokat, az elnevezés pontosan fedte a fogalmakat. 1964 az irodalmi színpadi mozgalom virágzásának kora volt. Ebben az időszakban „irodalmi színpadon” kizárólag szerkesztett, jobbára lírai műsört értettünk. Mintegy négy-öt év telt el addig, amíg — a később Debreczeni Tibor által oratórikus színjátéknak elnevezett — lírai szerkezetű műsorok mind több drámaisággal, közéleti érdeklődéssel telítődtek. Ezzel párhuzamosan sok együttes fordult különböző pódiumjátékok (novella-, kisregény-, dokumentumanyag-adaptációk) felé, s a popularitás igényének megfelelően megjelentek az amatőr színpadok műsorán a népi vagy vásári komédiák is. Nem beszélhettünk többé „irodalmi színpad”-ról, hanem egységes színjátszásról, színjátékról, melynek egyes csoportok inkább oratórikus, mások drámai fajtáját művelték.

Az új színjátéktípusok beérésének ideje az első „Szóljatok, szép szavak” rádiós pályázat, majd az ennek sikereire épülő 1972-es nagy országos fesztivál volt, melyet Kazincbarcikán rendeztek meg, s egy korán elhunyt, tehetséges amatőr rendezőről, ifj. Horváth Istvánról neveztek el.

Ezzel párhuzamosan folytak különböző rétegfesztiválok (egyetemi és főiskolai, középiskolai diák-, munkás- és falusi színpadok találkozó), folytak tovább a „Szóljatok...” pályázatok. Ezért szembe kellett nézni azzal a kérdéssel, hogy e sokféle, és jellege, stílusa szerint egyénített arculatú találkozó között milyen feladat vár a balassagyarmati Madách Imre Irodalmi Színpadi Napokra: az a veszély fenyegetett ugyanis, hogy a másutt már szerepelt anyagoknak mintegy repriz-fesztiválja lesz csupán.

Az első kísérlet az volt, hogy 1972-ben meghívásos forgatókönyvi pályázattal előztük meg a fesztivált. A kiírás tematikus volt és ez merőben ellenkezett az elnevezés adta fogalommal. A kiírás ugyanis pódiumjátékokra szól, ami azt jelentette, hogy lírai oratóriummal nem lehetett Balassagyarmaton színpadra kerülni. Sajnálatos módon azonban, igen sok gyenge forgatókönyv került a forgatókönyvi zsüri elé, s az előadásra meghívott produkciók sem mind készültek el, vagy nem feleltek meg a követelményeknek. Így a kiírás ellenére meg kellett hívni más műfajú produkciókat is, hogy a fesztivál színvonalát biztosítani tudjuk.

Az 1972-es irodalmi színpadi napoknak azonban volt egy nagyon biztató vonása: a mai amatőr színjátszó élvonal mögé felzárkózni készülő másodvonal jelentkezését regisztrálhattuk. Itt biztosította Kazincbarcikán elnyert rangját a pécsi Amatőr Színpad a megyei vándorserleg elnyerésével, itt tűnt fel a veresegyházi Forrás Színpad és új stílust kutató rendezője ifj. Dániel Kornél, itt bizonyított újra a tiszaföldvári Bányai Kornél Diákszínpad, s itt mutatott érdekes színeket a debreceni Alföld Színpad.

Az 1973-as fesztivált az 1972-eshez hasonló elgondolásokkal szerveztük meg. Most már vállalva, hogy a Madách Imre Irodalmi Színpadi Napok a felfedezés öröme hozhatja mind a szervezőknek, mind a szakembereknek. A pécsi Amatőr Színpad megtartotta a vándorserleget, s olyan új együttesek tűntek fel, mint a zalaszentgrótiak, a megújult balassagyarmati Madách Színpad, feltűnt a megyéből a vanyarci színpad, kísérletező kedvét megőrizte ifj. Dániel Kornél a Forrás Színpadon. S ha nem is tudtak teljes értékűt nyújtani, friss, új tehetségek jelentkeztek, mint Szőke Pál (Csili Stúdió), vagy mint sikeres bemutatkozása után néhány héttel tragikusan elhunyt Csaba Judit és Boldizsár Péter közös rendezése (Ke Színpad).

Volt tehát mód a felfedezésre, joggal örülhettünk az új tehetségek jelentkezésének. Örömről azonban nem lehetett tiszta, aggodalom vegyült bele, féltünk, hogy nem leszünk képesek mindig új és új felfedezéseket tenni. Ugyanakkor az adott réteg- és országos fesztiválok mellett szerettük volna egyedülálló tartalommal megtölteni a Madách Imre Irodalmi Színpadi Napokat. Így került fel Fábian Zoltánban, az Írószövetség titkárában, a balassagyarmati fesztivál több éven át volt elnökeiben és Debreczeni Tiborban, a Népművelési Intézet osztályvezetőjében a gondolat, hogy Balassagyarmat legyen a jövőben a baráti, szocialista népek irodalmának tematikus találkozója. A X. irodalmi színpadi napok ideje egybeesett a város harminc éves felszabadulási évfordulójával, s a baráti lengyel nép felszabadulásának is harmincadik fordulójával. Önként adódott, hogy a sort a lengyel nép irodalmával, a hagyományos lengyel—magyar barátság témakörével kezdjük.

Az ötlet Nógrád megye és Balassagyarmat állami és pártvezetői, valamint a Lengyel Kultúra vezetői részéről egyaránt nagy megértésre talált, s így 1974 márciusában megszületett a minden amatőr rendezőhöz szóló pályázati felhívás, mely a Madách Imre Irodalmi Színpadi Napok tartalmi és művészi megújulásához vezetett.

2.

A budapesti Lengyel Kultúra — személy szerint Barbara Wiechno, igazgatóhelyettes — az első pillanattól kezdve nagy segítséget nyújtott: a Lengyel Kultúra forgatókönyvi díjakat és a fesztivál első díját, egy lengyelországi utazást ajánlott fel a fesztivál számára. A hathatós anyagi támogatásnál azonban sokkal jelentősebb volt az a szellemi támogatás, amit Barbara Wiechno elvtársnő személyes közreműködése biztosított. Elkészített egy pontos és hasznos lengyel irodalmi bibliográfiát, melyet minden pályázónak megküldtünk, pontos irodalmi ízlésről, nagyszínházkultúrájáról tanúskodva részt vett a forgatókönyvi zsüri és bemutatózsüri munkájában is. A pályázatra hetvenegy forgatókönyv érkezett be, melyből a forgatókönyvi zsüri tizenhét anyagot bemutatásra is javasolt. A bemutatóra készülő produkciókat főpróba-bemutató állapotban újabb előzsüri tekintette meg, mely azonban csupán egy produkciót nem javasolt bemutatásra, többen viszont maguk léptek vissza, felkészülési idő hiányában. Ezek közül legsajnálatosabb a pécsi Amatőr Színpad visszalépése, mely így nem elvesztette a vándorserleget, hanem önként mondott le róla. Végülis 15 színjáték került a közönség és a bírálóbizottság elé.

A tizenöt bemutató igen széles képet nyújtott a lengyel irodalomról. Felölelte az élő és klasszikus írók igen nagy körét, s szinte minden ma létező amatőr színpadi formában igyekezett megszólalni. Találkoztunk Andrzejewski, Nowak, Gowaczki, Odojewski, Zsukrovskij műveivel épp úgy, mint Miczkiewicz vagy Sienkiewicz műveivel; Rozewicz verssel, prózával és színdarabbal is jelentkezett a műsorban. Láthattunk lírai, epikus és drámai oratóriumot, pantomimmal kiegészített pódiumjátékokat, satirikus parabolát, lengyel témára író-szerkesztői anyagból magyar pódiumjátékokat, s drámai színjátékokat is.

Tagadhatatlan azonban, hogy a Madách Imre Irodalmi Színpadi Napok továbbra is a másodvonal felzárkózni igyekvő fesztiválja maradt. Most azonban ki egyenlítősebb volt a színvonal, s valójában csupán egyetlen olyan produkció akadt (Arany róka — Jászberény), mely nem ütötte meg a fesztivál átlagos mértékét.

3.

A bemutatósorozat legnagyobb értéke, hogy hitelesen ragadta meg, híven tükrözte a mai lengyel irodalom sokrétűségét. Hiteles és valós lengyel világot mutatott be, akár a Surányi Ibolya szerkesztette „Muzsikás Jankó”, akár a Zala Kornélia rendezte és szerkesztette „Levelek Marc

Chagallhoz" produkcióra gondolunk, melyek lírai oratóriumi formában egy-egy téma köré (zene a lengyel irodalomban, illetőleg a fasizmus elleni harc a lengyel művészetben) csoportosítottak lírát és prózát. Sajátos szint mutatott fel a szombathelyiek Borowski műveire szerkesztett, pantomimmel kiegészített koncentrációs tábor emlékképe, s ugyanezt fejezte ki magasabbrendű művészi formában a kecskeméti Odojewski „A messzeségbe vész” című produkciója. Mai társadalmi problémákat tárgyalt a veszprémi Herbert „Egyszerű történet” című novellájából készített pódiumjátéka és a budapesti Perem Színpad „A metszőpont” című eklektikus pódiumjátéka, mely Gowacki-novella adaptációjára épült. Ennek a bemutatónak külön értéke, hogy a figurákban, a situációk légkörében hiteles lengyel világot mutatott be. Pontosabban, Barbara Wiechno autentikus véleménye szerint, ebben a produkcióban volt leghitelesebb a lengyelség. — A szatíra, parabola világát a balassagyarmati Madách Színpad „Legenda a dicsőséges feltámadásról”, a veresegyházi „Az objektív véték” című pódiumjátéka, valamint a balassagyarmati Ex Libris együttes Rozewicz „A félbeszakított játék” című szatírja mutatta be.

Érdekes tapasztalat, hogy a tizenöt bemutatóból négy az emberi lélek mélységeit kutatta, saját testére szabott pszichológizáló stílust kísérletezett ki. Legsikerebben a kecskeméti „A messzeségbe vész” című produkciója, legelvontabban a tatabányai „Tiszta munka”, egységesen, de kissé kezdetlegesen a szombathelyi bemutató, és legvitathatóbban a Szabó Lőrinc Színpad. Lehet, hogy a pszichologiz-

mus jelentkezése irányzatot ígér, de valószínűbb, hogy ez csupán a választott művek, a lengyel irodalomra jellemző lélek-elemzés adekvát színpadi formájának kutatásából ered.

A kecskeméti rendezője, Köves Zsuzsa először mutatkozott be nagy fesztiválon egy jellegzetes együttessel. Színpadán a cselekményt játszó halló- és beszélőképes színjátékosok mellett a pantomimikus elemeket süketnéma színjátékosok oldották meg. Túl a művészi értékeken, melyet a valóban tehetséges rendező színvonalasan oldott meg, ez a tény önmagában is jelentős szociális és pedagógiai tett. Túlzásai, Jancsótól és a 25. Színháztól átvett eszközei ellenére nagyon biztató rendezőígert a tatabányai Szóda Sándor. Örömmel üdvözlöttük az évek óta hallgató Csikász István (Ex Libris) újrajelentkezését és megújult, szatirikus stílusát. Támogatjuk és segítjük ifj. Dániel Kornél egyéni rendezői stílusát; örülhetünk, hogy nagymúltú együttesét odahagyva Éless Béla régi rendezői kvalitásai megújulásra képesek (Perem Színpad).

4.

Ha a Balassagyarmaton tapasztaltakat behelyezzük a magyar amatőr színjátszó mozgalom egészébe, a kép akkor is nagyon szép és sajátosan egyéni. Úgy találkozhattunk itt minden ma élő színjáték-típussal és jellegzetes stílusjeggyel, hogy alkalmazói egyéni látásmódról, sajátos rendezői teremtő fantáziáról tettek tanúságot. Természetes, hogy a most bontakozó, vagy most jelentkező rendezők követnek bizonyos példákat, „hozott anyagból”, panelelemekből is építkeznek. Nem lehet

előzmények nélkül kiobbanni, járt utakon kell tovább haladni. Mindegyikük színezte egyéniségével az átvett elemeket, sőt tovább gondolta, továbbfejlesztette azokat. Egyetlen egy sem volt köztük, aki az átvett módszereket ne egyénítette volna a maga képére. Tévedéseikkel is a fejlődést szolgálták.

Bizonyos, hogy a tematikai kiírás, jelen esetben a lengyel irodalom színpadi megjelenítése, termékenyítőleg hatott az egyes csoportok munkájára, ezen keresztül az egész magyar amatőr mozgalomra. A lengyel nép második világháborús hősi küzdelmei iránti tisztelet, az irodalmi anyag gondos válogatása, a pályázat meghirdetéséből áradó politikai felelősség tette, hogy az egész fesztivál eszmeisége példamutatóan tiszta, zavaros eszmék, félreértések nélküli volt. Szereplő együttesek, előkészítők és a zsüri egyaránt nyugodt lelkiismerettel, a jól végzett, felelősségtől áthatott munka megnyugtató érzésével térhetett haza Balassagyarmatról.

A X. Madách Imre Irodalmi Színpadi Napok közművelődési hatását fokozta, hogy az egyes produkciókat nem csak a fesztivál-közönség, hanem a város nagyközönsége, sőt üzemek, falvak közönsége előtt is bemutatták.

Reméljük, hogy a XI. Madách Imre Irodalmi Színpadi Napok, — melynek hazánk felszabadulásának 30. évfordulójához kapcsolódva a szovjet népek irodalma lesz a témája — ezen a jól kezdett úton, még több eredményt felmutatva zárul majd.

Máté Lajos

Lóránt János kiállításához

Mit bízhat itt, a képek között az ember a szavakra?

Szíves köszöntést, azoknak szólót, akik eljöttek, s eljönnek majd Lóránt János, a Salgótarjánban élő festőművész (békésszent-andrási születésű, harminchat éves, nős, két gyermek apja, tanulmányait Szegeden fejezte be a tanárképző főiskolán stb.) tárlatára a Csók István Galériába, s megtekinlik kiállított 50 munkáját, az utóbbi négy év java termését... Am több ez az alkalom konvencionális találkozásaink egyikénél, „hogyszervuszos” összefutásainknál. Hiszen nemcsak nézni — látni invitált magához.

S így tudósítást is. Érzések, gondolatok közvetítését; gyors lélektől-lélekig futó interurbán kapcsolással.

Elmondását, pontos mondatokká szabályozását, egyszerűsítését mindannak, ami létezésében, mozgásában szabályozhatatlan és utolérhetetlen, struktúrájában sokrétebb, hajlékonyabb, alakváltozásokban és árnyalatokban gazdagabb, semhogy e mondat-pásztorok befogadhatnák, s valamely ítélet, meghatározás korlátozó karámjába terelhetnék.

A valóságnak, a létezésnek számtalanszor több részegysége, anyagi pontja van, s ezek között számtalanszor több összefüggés, viszony, kölcsönhatás, mint amennyit például a geometria a mértani helyek felismert szabályszerűségeiben számon tart, felsorol. Az alkotóművészet mindig több annál, ami racionálisan, oksági összefüggésekbe ágyazottan feltárulhat a logikai megismerésben. Több is és — más is. Fénygyújtás, villanó láng, mely egyszerre vetül rá nemcsak az ismert-látott, s emberivé változtatott világra, hanem a távoli formákra, rejtelmekre, a csodák irracionális, misztikus valószínűtlenségeire, nem ismétlődő, s nem ismételhető egységiségre; s ezért is némul el a beszéd igazi alkotások előtt, igazi művészet előtt.

Aki az Alföldről jött, gyermekkorát ott élte, ismeri, érzi a síkság az ég és föld szabad összelelkezésének, egybeolvadásának és elvegyülésének útjába semmit sem állító, tiszta horizontú tágasság varázsát. A hajós élménye hasonlít tán' ehhez; látva ég és tenger egymást tükröző kékségét, s tudva, hogy a határon túl — ameddig az emberi szem ellát — is csak ég van és tenger van, melyek nagyságához képest az érzékelő emberi pont elenyészően kicsiny, térben, időben egyszerűen észrevehetetlen. Csakhogy itt föld van a talpunk alatt, s nem hullámzó és feneketlenül, átláthatatlanul mély bizonytalanság.

Szilárd és biztonságos föld, kezünknek engedelmessé, művelhető és termékeny. Asszony- és anyatermészetű, ki rendíthetetlen törvénye szerint szüli, termi magából növényeit, állatait, embereit. Tűri, hogy rajta, belőle éljenek, cibálják, tapossák, föléljék

energiáit. Végtelen türelemmel, szeretettel hagyja mindezt, és így, egyformán fogadja vissza teremtményeit magába végül.

Lőránt képeiről az alföldi tájnak a megértése, átélése sugárzik ránk. Nem a táj látványát festi ő, a táj lényegét keresi; a lényegét, amelynek megértése révén véges és végtelen, rész és egész konfliktusának emberi tragikuma is feloldódhat, a rendet és harmóniát hozó katarzisz által.

E katarzisz megkeresését, megvalósítását állította célul ő a művészetében.

S ragaszkodik hozzá, halad előre makacsul, következetesen a célhoz vezető úton. Nem mossa ki magából felesleges beszéddel, szavakkal ezt a konok akaratot. Szűkszavúsága is koncentrálttság, s nem pusztán alkat és karakter vonása. Nem tévovázik, és nem vibrál színek és stílusok sokféleségével, nem öltözködik változó divatokba. Grafikai lapjai, színes fametszetei: a műhelyt gazdagító stílus tanulmány e penzumai egyben adalékok: résztanulmányai a következetes és mindig önmagára, önerejére, lelkiismeretre és meggyőződésre hallgató, szuverén módon épülő gondolatrendszernek.

Belülről táplálkozó, önmagát belső értékeiből fejlesztő művészet az övé. S alighanem filozófikus alapvetése teszi oly' meggyőzővé, szuggesztívvá, ebben van ereje, vonzása és szépsége is.

A gondolatot tovább kell gondolni; a dolgoknak a végére kell járni.

Végére járni a dolgoknak... Falusiak, tanyasiak, alföldi parasztemberek szavajará-

sa lám, ars poeticává lehet, s lesz ebben a művészetben. Felemelő és megtartó erővé; mert csak a végig nem gondolt gondolat hitványodik frázissá, szóvirággá. S ugyanígy, nem lesz művészet a félig-tett, félig-csinált mesterkedésből, a kalamoló ügyeskedésekből sem.

Újabb képein színeket próbál ki Lőránt. Tiszta-kék és rótes, meleg-barna színeket. Figurális kompozíciókban ember és táj kapcsolatának ábrázolásán, s a hozzá legközelebb állók arcát, alakját mosolygós szeretettel megörökítő portrékon túl megpróbálkozik másféle emberi, társadalmi mondandót hordozó szituációk megjelenítésével. Sajátosan groteszk emberalakjai nem idegenítenek el maguktól, az elrajzoltság inkább vonzóvá teszi ezeket a figurákat, rokonszenvet ébreszt irántuk. Így emberek, s közülünk valók, hamis megszépítések, érzelmes eszményítés és riktó pátoz nélkül.

Színei sem hivalkodó, magukért való csillogások. Úgy tűnik, a megtalált cél és út, a küzdelemmel elnyert belső rend és erény, egy a korábnál talán szelídebb, s harmónikusabb szemlélődés — a nyugtalan és lobbanékony tavasz után a termést beérlelő nyár sugarai.

Lőránt János művészetének e nyara gazdag aratást ígér.

Papp Lajos

*Elhangzott a Csók István Galériában, 1974. november 6-án, a tárlat megnyitóján.

Gyertek, „mesélünk“!

I. Országos Bábjátékos
Bemutató-színpad
és Animációs Filmszemle

Különös találkozás volt: két művészeti ág egy közös cél érdekében vállalkozott háromnapos együttlétre, hogy a szó legszorosabb értelmében versenyt fusson, zászlajára ezt írva: „Gyertek, mesélünk!”

De vajon időszerű-e ma meséről, báb-játékról beszélni? — kérdezhetjük. Hiszen különös kor, melyben élünk: látszólag nem kedvez a mesének. Jobban szereti, kedveli a konkrét dolgokat, hogy az értelem csillogásában kauzálisan kísérhesse végig az eseményeket. A csodaszzerűt racionálisan fogja fel, éppen ezért könnyen konfliktusba kerül a mesével — ennek következtében a bábjátékkal, illetve minden animációs megjelenítési formáival.

A mese kezdetben olyan költészet, mely egyúttal kozmogónia. A primitív gondolkodás kutatója Lévy-Bruck Lucien világosan elemzi azokat a jelenségeket, jellegzetességeket, melyek mind a mesében, mind (bizonyos mértékben) az animációs művészetekben fellelhetők. A primitív emberek életében jelentős tényezők a természetfeletti erők: szinte mindent a misztikus hatalmaktól eredőnek tekintenek. A mai kultúremler számára az egyetlen elviselehető mítikus forma a mese, és ez is csak azért lehetséges, mert a mese szépségszéményt is meg tud valósítani. A szépség pedig kikezdehetetlen. A művészet sok remeke igazolni tudja, hogy reálisnak, csodálatosnak, tényyszerűnek, illúzióknak — akár kauzális vagy nem az — megvan a képessége, hogy valami szépet hozzon létre. Ezek szerint nem kell a mai embertől féltünk a mesét, s ennek animációs megvalósításait. A mai ember is sokszor él át olyasmít, aminek konkrét fogalmi leírása egyre bonyolultabb — nem beszélve annak művészi érzékeltetéséről. A modern tudományos világkép matematikai megfogalmazásai során is, a közérthetőség érdekében, nagyon sokszor kell költői hasonlatokhoz nyúlni. Olyan kifejezésekkel, absztrakciókkal találkozunk, melyek ha nem is meseiek, de nincsenek távol tőle. (A tudós, túl a matematikán, a „negyedik dimenzió”, ha feltételezéseiről képet szeretne teremteni, akaratlanul is meseinek tűnő fikciókba téved.) A tudomány egyre jobban bővíti a természet jobb megismerését. A tudomány eredményei felborították a mítikusát, megfajították. Ezért elkövetkezett az az idő, amikor a mesét a vele rokon műfajokat szükségszerűen modernizálni kell.

Időszerű-e hát ma a mese? Igen! Jobban, mint valaha, mert formanyelvéről nem kell lemondania, de új tartalommal töltődhet, kifejezési eszközeit bővítheti. Ezért áll az animációs művészet (BÁB és FILM) oly közel mindennek a megvalósításához, mert absztrakciói, jelzései a mai emberhez szólnak.

A gyermek látásmódja animisztikus. Úgy „éli meg” a környező világ tárgyait, lényeit, mint önmagát. Mindent animál, élővé lelkesít, vagy ha úgy tetszik: varázsol. Igényli a csodát, ezért szereti a báb-játékot, mert a bábu meglevénedési csoda. Értelmi meggyőzéssel az indulatok nem közelíthetők meg, nemcsak a gyermeknél, de még a felnőttél sem. A hatodik életévét megközelítő emberkében a fogalmi gondolkodás kezd kialakulni. Hogyan lehet az elvont fogalmakat (mint jó-ság, becsület, szorgalom stb.) számára felismerhetővé, érthetővé tenni, akkor amikor tudjuk, hogy messze áll még az elvont gondolkodás képességétől. Az animációs alkotások dramaturgiájának követelménye, hogy cselekvéseket — amennyire lehetséges — szöveg nélkül is megértessenek. A színészek a maguk testi jelenlétével akadályozzák a mese végső megközelítését. Az élő szereplő, bármily tehetséges, mindig belekever a fiktív drámba valami attól távol állót, azaz önmagát. A bábszínpad és a film végletesen a meseinek a megvalósíthatósága. A bábuk — akár valóságosak, akár rajz, mint a filmen — elérhetnek magasabb reális régiókba.

Az erkölcsi nevelés mellett az animációs művészet az esztétikai neveléshez nyújtja a legtöbb segítséget. Ezt komplex volta határozza meg: a társművészetek tömörülése, összefonódása (irodalom, képzőművészet, zene, tánc és nem utolsósorban a színjátszás) sokoldalú érdeklődésre kész, és ezáltal ízlést fejleszt. Alapot ad a vizuális kultúrához.

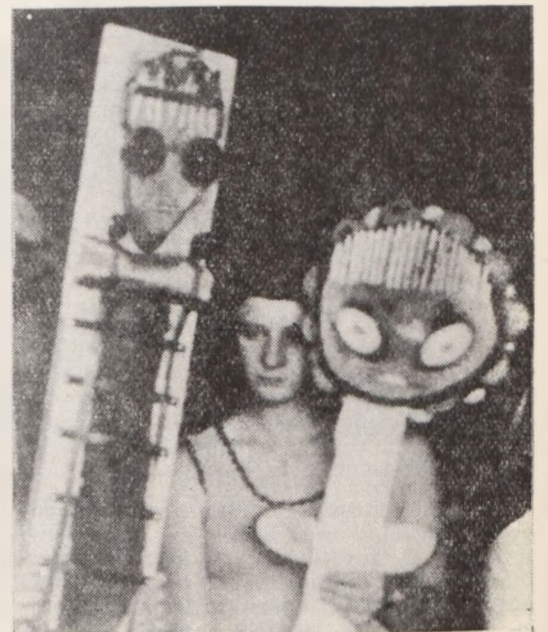
Első, második osztályban a gyermek minden feltűnőt észrevesz. Gyakorló pedagógusok ismerik a figyelem csúcspontosságának vagy elvonásának lehetőségeit, melyhez egyetlen mozgó figura is elegendő. Az animációs lehetőségek végtelenek. A tárgy — nevezetesen bábfigura — akkor éri el célját, ha cselekszik, mozog, „él”. A szöveg csak kísérője a cselekvésnek. A film forgatókönyvében az indulástól kezdve benne van az egész műalkotás, anélkül, hogy abban az író a szóbeli kife-

jező eszközökkel kívánna hatni. A képi megfogalmazásba át tudja tenni a saját, egyébként szóban kifejezhető gondolatait.

Az elmondottak után, azt hiszem, már felesleges ismételtlen is méltatni a két művészeti ág — bábosok és filmesek írásunk címében jelzett — első, salgótarjáni társulását.

A három nap bemutatott produkcióit a vártnál nagyobb siker koronázta: diadal-maskodott a „mese”. A mai, nem kis gond: az elkövetkező munka színvonalának további emelése. Ezt kívánja tőlünk a felnövekvő nemzedék, amelynek igaz emberré válásáért mi, felnőttek vagyunk a felelősek. Tanítsuk meg a mese szárnyain repülni, hogy teret nyújtsunk fantáziájának, hogy minél nemesebbé csiszolódva, megtanulja a szépet és jót, legyen hasznos tagja az eljövendő társadalmunknak. Ehhez mintegy hitvallásul idézzük meg ide Váci Mihály gondolatait: „Itt járjon, és itt vezessen, ha azt akarja, hogy kövessem!”

Tóth Ilus

Magyar munkásszociográfiák (1888 — 1945)

Még történelemtanárok is zavarba jönnek sokszor, ha egy-egy lelkesebb tanítványuk a magyar munkásság történetéről, életéről kér olvasnivalót. Mert valljuk be, még a szépirodalmi munkák száma is elenyészlik, mondjuk, a parasztság vagy éppen a polgárság életét bemutató művek mellett; az olvasmányos, a szélesebb közvéleménynek is szánt tudományos munkák száma azonban még kevesebb. Sok oka volt ennek. Mindenekelőtt el kell mondani azt a ma már közhelyet, hogy a munkásság a legfiatalabb társadalmi osztály történelmünkben (a mai értelemben véve mintegy „100 éves”). Adott kitűnő írókat, politikusokat is (csak Frankel Leó, Kassák Lajos, József Attila nevét említjük itt utalásszerűen), ám a tudományos felmérésekbe csak kevesen mertek belevágni. Mondjuk ki rögtön azt is, hogy sokkal nehezebb a dolga (s ezt is sokan elmondták már) annak, aki a város, a munkások szociográfiáját akarja megírni, mint a parasztsággal foglalkozónak. Belátható, miért. A falu még ma is zártabb, áttekinthetőbb közösség, mint egy város vagy gyár. A vagyoni különbségek tagolták ugyan, de végeredményben az egész közösség létalapja azonos volt: a föld, a földművelés. Sokkal bonyolultabb munka- és emberi kapcsolatok, viszonyok vannak egy-egy gyáron, városnegyeden belül. Bonyolulttá teszi a szakmák, foglalkozások, a munkások eredetének, származásának sokfélesége stb. Ezzel is magyarázható, hogy a munkásokkal foglalkozó szociográfus csak ritkán vállalkozik komplex, átfogó elemzésre, s az esetek többségében csupán 1–1 jelenséget, problémabokrot vizsgál meg. (A szépirodalom helyzete persze más, Kassák: Egy ember élete című önéletrajzi regényéből az olvasó nem csupán a század eleji munkássorsokat ismerheti meg, de képet kap az egész korabeli társadalomról is!) Nehezítette a szociográfus dolgát magának az uralkodó osztálynak az ellenszenve, ellenséges beállítottsága a munkásszociográfiák szemben. A munkásság sztrájkharcai, s aztán 1918–1919 eseményei félelemmel és gyűlölettel töltötték el a hatalmon levő osztályt. S mégis az első felméréseket éppen az ő megrendelésükre, kifejezetten praktikus célokkal készítették (pl. Rézler Gyula, Somogyi Manó stb.). A kialakuló, fejlődő magyar kapitalizmus — ma már hihetetlenül hangzik, hiszen tudjuk, hogy közben „kítántorgott másfél millió emberünk” — munkaerő-hiánnyal küzdött. Miközben a magyar parasztok százezrei kihajóztak Amerikába, hogy ott napszámosként, se-

gédmunkásként „szerencsét próbáljanak”, s elveszenek a magyarság számára, a magyar gyárakba külföldön toboroznak szakmunkásokat! Így áll elő az a példátlan helyzet, hogy a hirtelen megnövekedett Budapest (és más városaink) munkásseregének jelentős hányada nem magyar a század végén! Miért érdekes ez? Mert a külföldről bevándorolt munkásréteg egyrészt „hozza magával” az akkor a miénknél fejlettebb technikai szintet, tudást, de osztályharcos tapasztalatait is. (Gondoljuk meg, hogy nálunk csak — gyakorlatilag — 1848 söpri el az elavult céhrendszert!)

A munkás tehát — kezdetben — kétszeresen is idegen volt a magyar társadalomban, amely még sokáig (1945-ig) velejéig feudális maradt. A század végére, az első világháborúig persze lényegesen megváltozik a munkásság etnikai összetétele is. A munkásmozgalom hullámzó jellegét nem csupán a mindenkor gazdasági (világgazdasági) helyzet határozta meg, de az is, hogy milyen mértékben „hígult fel” a faluból beáramló nincstelennel, akik sokszor az éhhalál elől menekülnek a faluból. A kötetben több tanulmány is elemzi ezt a jelenséget. Sarkalatos kérdés volt ez sokáig, mert a két dolgozó osztály — munkások-parasztok — viszonyát, a munkáspártok politikáját (sokszor negatívan is!) meghatározta. A kimeríthetetlenül tűnő agrárproletárság olyan óriási munkaerőpiacot jelentett, amelyet az uralkodó osztályok mindenkor fel is használtak céljaik érdekében. Így alakulhatott ki az a sajnálatos helyzet, hogy a munkásság és a parasztság osztályharcai egymással párhuzamosan folytak, s ezt a kettősséget, látszólagos ellentétet még 1919 hibás parasztpolitikája sem tudta feloldani. A kötetben olvasható tanulmányok jelentős része az „első generációs” munkásokkal foglalkozik. Hogyan, milyen fejlődési fokozatokon keresztül lesz a faluból bekerülő agrárproletárból (elszegényedett kisparasztból) öntudatos munkás? Olyan kérdés ez, amely ma is izgalmas témája a szociográfiáknak. A szerzők három fokozatot különböztetnek meg, s ez a három fokozat részben a munkásság történeti fejlődését, helyzetét és (öntudati) minőségét is jelöli: A napszámos (ma: segédmunkás), akinek semmiféle szaktudása nincs, csak a fizikai erejét hozza az iparba. Ennek a számban jelentős rétegnek a kötődése erősebb volt a faluhoz. Sokszor csak idényjelleggel megy dolgozni az iparba, tavasszal, a mezőgazdasági munkák indulásakor, egyszerűen hazamegy. A század végén nem egy gyár kénytelen emiatt nyáron csökkenti a termelést is! Ennek a rétegnek a kötődése az iparhoz, a gyárhoz, a munkásszociográfiához igen laza. Öntudati foka is alacsony, a sztrájk- és bérharcokban

nem ismeri fel az egész munkásszociográfiák érdekeit. Emiatt is fogadják sokszor ellenségesen, meg nem értéssel a munkások. Fejlettebb öntudattal rendelkeztek a betanított munkások, akik állandóan az iparban dolgoztak, de tanult szakmájuk nem volt. Ez a réteg verbuválódott részben a napszámosokból, de válságok idején a szakmunkásokból is. A szakmunkás ugyanis, ha nem kapott a tanult szakmájában munkát, kénytelen volt mást is elvállalni. A kapitalizmusban, a rohamosan fejlődő technika századában a már egyszer elsajátított szaktudás hamar devalválódik, a munkás, hogy megélhessen, kénytelen állandóan újabb szakmát is tanulni. Ugyanakkor ez, tudniillik a szakmunkásréteg a munkásszociográfiák legöntudatosabb, harcra készebb eleme. A tőkés viszonylag őket fizeti meg a legjobban, a korabeli statisztikák szerint mégis ez a réteg a legmozgékonyabb (és a betanított munkások rétege a legstabilabb). Az oka nyilvánvaló: csak azt a néhány munkafogást ismeri, amivel máshol nem boldogul. A válságok, sztrájkok, bérharcok miatti és általi mozgások azonban állandóan emelték az egész munkásszociográfiák tudását, egyben öntudatszintjét is. Magyarán: a kollektív tudás, tapasztalat egyre halmozódott, annak ellenére, hogy a tőkés (kezdetben különösen) nem sok gondot fordított a munkásság (akárcsak szakmai) tanítására, művelésére. Így lehet az, hogy noha a munkásszociográfiák etnikai összetétel és osztályszármazási szempontból sosem volt egységes (egymás mellett élnek a 2., 3. munkásgenerációk és a mindig új munkásseregek), az *osztálytudata mindig is erős volt*. Erősítették ezt a szakszervezetek, kulturális tevékenységek. A munkásság eleve ki volt szorítva az iskolákból, művelődési lehetőségekből (lásd: *Földes Ferenc: A munkásság kulturális helyzete Magyarországon*), ezért ezeket magának kellett megszerveznie, pótolnia. Így a mozgalom szerepe kettős volt: szervezte a munkásság harcát a jobb megélhetésért, emberibb körülményekért, ugyanakkor (előadásokkal, dalárdák, színjátszókörök, szavalókörök, sportegyesületek stb. alakításával) emelte a munkásság műveltségi szintjét is. Nem egy munkás éppen a kulturális tevékenységén keresztül jut el magához a mozgalomhoz is. Nem véletlen, hogy az uralkodó osztály és hatalmi szervei egyformán üldözik, igyekeznek elfojtani mindkettőt (a mozgalmat is, a kulturális tevékenységet is).

Lehetetlen a kötetben szereplő 33 (a magvas előszóval 34) tanulmányt, csaknem 450 oldalas könyvet érdemben ismertetni, elemezni. Ha van még értelme ennek a kifejezésnek, akkor feltétlenül hiány-, hézagpótlónak neveznénk, hiszen még a bevezetőt író szakember — Litván György

— is csak három ilyen, illetve rokontémájú válogatást tud megnevezni. Így aztán értelmetlen és tisztességtelen akadémuskodás lenne bármilyen bírálat, észrevétel a szerkesztő munkájáról. Csak örömmel fejezhetjük ki azon, hogy a Kossuth Kiadó vállalta (az MTA Történelemtudományi Intézete gondozásában) a könyv megjelenését. Vannak tanulmányok, amelyek porosak már, nehezen olvashatók, a szemléletük is meghaladott (nem marxista szerzők), de ezek is értékes dokumentumok. Az egész könyv hallatlanul izgalmas, helyenként szívbemarkolóan szomorú és lehangoló. De, aki pl. a jelenlegi lakáshelyzetünk miatt türelmetlen, vagy a munkások körében tapasztalható jogos öntudatot akarja megérteni, s egyáltalán az elmúlt 100 év magyar történelmét akarja érteni, annak feltétlenül át kell tanulmányoznia ezt a könyvet. S akinek felkeltette az érdeklődését a téma iránt? Az türelmetlenül várja az újabb, a mai munkásszociográfiákat! (Kossuth, 1974.)

Molnár Géza Külvárosi barangolás

Magyarország felfedezése

A „Külvárosi jeladás” című antológiával együtt egy éven belül immár a második kötettel jelentkezik a XX. kerület. A kritika annak idején (1973) alig vett tudomást a Kárpáti Kamil szerkesztette, kiállításában is kitűnő kötetről. Pedig ez a könyv sokkal több volt, mint amit a hagyományos „táj-antológiák” ígérnek. Nem kevesebbet bizonyított, mint azt, hogy a külváros, a munkásnegyed és a munkás-sors, -életforma is megteremtheti, meg is termi a maga sajátos folklór jellegű, folklórt is teremtő művészetét (éppen a szerkesztő: Kárpáti Kamil verseire jellemző leginkább a „pesterzsébetiség”). Sokszor beszélünk a munkásműveltségről, a munkásirodalomról, ugyanakkor mintha nem figyelnének eléggé oda, nem támogatnánk eléggé okosan, hathatósan a szemérmesen jelentkező hajtásait. Felpanaszolja ezt Kárpáti Kamil, de Molnár Géza is a Magyarország felfedezése sorozat legújabb kötetében. Alá kell itt húznunk a szemérmes jelzőt, mert ezek a költők, írók, festők a világ legtermészetesebb dolgának tartják, hogy hűségesekek maradnak (Erzsébet, a XX. ker. esetében még „topográfiailag” is) a felnevelő osztályhoz, mikrotájhoz és ehhez nem kérnek semmiféle anyagi, vagy erkölcsi támogatást, a vállveregető elismeréstől meg éppen irtóznak. Tessék csak belelapozni a napilapokba, folyóiratokba, hány tudósítást olvashatunk pl. a munkások képzőművészeti szakköréről (Miskolcon pl. több is van), amelyek amellet, hogy értelmes hobbit jelentenek sok száz munkásnak, nem egy élvonalbeli művész is fölneveltek, szárnyra segítettek?! Igaz, nehezen szólalnak meg ezek az emberek. „Érteni kell a nyelvükön”, mert nem szeretik a „nagy szavakat”, a sznob fanyalgást, vagy pajtáskodást. De érdemes vég-

re elgondolkodni azon, hogy, ha faluról, a paraszti sorból jelentkezik egy tehetség, az tudja, hogy kikhez fordulhat támogatásért, megértésért, míg a munkássorból kikerülő festegető, irogató tehetségek legtöbbször megrekednek a hobby szintjén? Molnár Géza — részben — válaszol erre a kérdésre is. Mert beszéljünk csak el egy munkással! A legritkább eset, hogy a munkájáról beszél (pláne értelmiségi környezetben!). Nem mintha szegyélné — sőt! — de megint nem találunk jobb szót: visszatartja valamiféle szemérem a kitárlkozástól. A maguk körében: az üzemben, vagy egy fröccs mellett, tehát ahol evidens amiről beszélnek, megtárgyalnak ők mindent, éles szakmai vitákat is folytatnak, ám a „kivülről” érdeklődő előtt becsukódnak. Csak találgatásként vetjük fel: nem ez a magyarázata annak is, hogy aránylag kevesebb regény, szociográfia stb. jelent meg az ő életükről? Mondjuk ki rögtön, hogy lényegesen nehezebb is áttekinteni egy gyárat, vagy munkásnegyedet (a csupán csak érdeklődőnek), mint — mondjuk — egy téeszt, vagy falut. László-Bencsik kitűnő, s egyben példa erejű könyve után azonban nem lehet megkerülni a kérdést: De hiszen nem került meg annak idején Nagy Lajos és Illyés sem, amikor a Kiskunhalom-ot, a Puszták népét írta! A *jelenlét*, a témával való *azonosulás* nélkül nem lehet valamirevaló szociográfiát (mást sem) írni...

Ha most Molnár Géza könyvét a nagy elődökkel próbáljuk összevetni, akkor az illyési példát (akiről Molnár is nagy tisztelettel, szeretettel ír) látszik követni. Molnár Géza *bennszülött* Pesterzsébeten. Ide fűződnek gyermekora, felnőtté-íróvá érésének élményei, ugyanakkor ez a ragaszkodás *tudatos* is. A helyhez is persze, de még inkább a még mindig elmaradott (a belvároshoz képest az) munkásnegyed lakóihoz. A kötet hangvétele (s ebben is hasonlít a László-Bencsikéhez) végig szemérmes: egyes szám első személy, holott választhatna volna (a tárgyismerete megvan hozzá) a hűvösen objektív szemléletet, stílust is. Igen, de akkor pontosan az „maradt volna ki” a kötetből, ami élteti, ami különleges helyet biztosít számára a sorozatban: a líra. Líra még olyan prózai tények leírásában is, mint pl. Pesterzsébet urbanizációs, civilizációs elmaradottsága, gondoljai. Csupán a hangulatukért idézzünk néhány sornyt az erzsébeti antológiából. Ezek a versek egyszerre idézik Pesterzsébetet, de a munkássorsot is.

Földeák János: Külvárosi kiáltás című verséből pl.

„Hé! Tudtok-e rólunk? Láttok-e
bennünket?

A betyár irgalmát! — még mi is
élünk!

Nem selyemgatyában tartjuk
a testünket

s kétszer megnézzük, mennyi
a bérünk!” stb.

Albert Zsuzsa így fogalmaz Pesterzsébet c. versében:

„Boráros tértől az Ady Endre térig
másik ország ez,
másféle emberek laknak erre,
másképp beszélnek és másképpen
öltözködnek.”

s csupán néhány sornyt Béni Géza verséből, mert kitűnően jellemzi Pesterzsébet (és általában a munkásnegyedek) lakóinak az „eredetét”. (Ősök nélkül)

„Nekem nincs ősem A nagyanyám
fél évszázada jött fel Pestre.

Mert terhes volt. És minden este
könnyebbülten oldotta le a kendőt
derekáról”. stb.

Nem, a versek idézésével nem lehet „elszórni” a recenziót, de — úgy érezzük, hogy — minden méltató jelzőnél többet mondanak, jobban jellemzik Molnár Géza könyvét is. Közhely, hogy a munkásság a legfiatalabb osztály történelmünkben, következésképp a munkásnegyedek is. Pesterzsébet — noha ma már Budapest része — településszerkezetét, lakóinak a városhoz fűződő kapcsolatát tekintve még ma is kisvárosi jellegű a szó pozitív, de negatív jelentésében is. A történészek kimutatták ugyan, hogy már a rómaiak idejében is település volt itt; Erzsébetfalva, Kossuthfalva, 1919-ben Leninváros!, Pesterzsébet fejlődése, léte, jellege mégis csak a múlt század végén megindult iparosításnak köszönhető. Mint Bp. többi külvárosában is, itt is a vidékről feláramló, munkát kereső és a környező gyárakban (Csepel!) alkalmazott hajdani parasztok, summások, iparosok telepedtek le, építették a maguk kis egy-szoba konyhás házikóit. Ezzel magyarázható, hogy Pesterzsébet (és más városok munkásnegyedei is!) hosszú évtizedeken keresztül földszintes város volt, zsúfolt, szegény és elhanyagolt is egyben. Utcái porosak-sárosak (300 km-nyi utcáiból csak 40 százaléknyi aszfaltozott), járda és vízvezeték nélkül.

Mindent most kell pótolni, miközben ki kell elégíteni a félelmetesen megnőtt lakásigényeket is (ezt is a feudalizmustól örököltük: ezt a lehetetlen, Nyugat-Euró-

pában ismeretlen lakásszegénységet), ki kell alakítani egy, a modern követelményeknek is megfelelő városmagot is (jellemző, hogy pl. a másik munkásváros: Miskolc is hasonló gondokkal küzd).

Molnár Géza azonban — amellet, hogy alaposan elemzi ezeket a kérdéseket is a tanácselnökkel, párttitkárral készített interjúiban pl. — író lévén elsősorban magára az emberre kíváncsi. A legkézenfekvőbb módszert választotta: a saját élményei, impressziói mellett, mintegy azokat kiegészítendő, ellenőrizendő is, interjúkat készített a számára oly' kedves, vagy éppen jellegzetes, érdekes pesterzsébetiekkel. Így a könyv törzse tulajdonképpen ezekből az életsorsokból, életszeletekből áll össze. Megismerjük Pesterzsébet élő és már elhunyt munkásmozgalmi harcosait, veteránjait: Vadász Károlyt, a Subiczokat, Albert Gyuláékat, a kerület közéleti vezetőit, de művészeit is (akiknek az antológiája a már említett Külvárosi jeladás). Pontatlan, rossz kifejezéssel élve (mert miért ne kellene erről is beszélni?!) „kényes témákat” is érint, mint pl. a munkások közérzete, vagy éppen a cigánykérdés. Nem idilli képet rajzol a munkásokról, akik között bizony akadnak „nehéz fiúk” is, a talponállók, sőt, olykor a börtönök „vendégei” is. (Miért és meddig isznak ezek az emberek? László Bencsik brigádfőnöke sem tudott erre válaszolni, pedig az alkoholizmus népbetegséggé terebélyesedése ellen sürgősen tenni kell valamit!) Egy állandóan változó — mennyiségében is, hisz' a beáramlás a városba ma is szakadatlanul tart — közösséget mutat be az író, amelynek éppen a munkához és a társadalomhoz való viszonya a legjellemzőbb állandó: ti. az, hogy aktívan és a két keze munkájával vesz részt a teremtésben. Öntudata és — jogos — elégedetlensége is ebből fakad. Nem a hatalomban való részvételtől van itt szó (azon nincs, nem lehet vita), inkább az erkölcsi elismerésről és megbecsülésről. Kezdve azon, hogy nagyobb publicitást — mondjuk, hogy kegyeletet? — kér a szerző a munkásmozgalmat ma még ismeretlen, méltatlanul elfeledett mártírjainak, vagy éppen szerény nyugdíjból éldegélő, magukra maradt öregjeinek (csaknem 20 000 nyugdíjas él a kerületben!), kisebb gögöt, kevesebb packázást a bürokrácia íróasztal-bástyáitól. Albert Gyula özvegye pl. alig 1000 Ft-nyi nyugdíjat „élvez”, az író, de az olvasó sem érti pl., hogy miért kell bezárni a munkáskerületben („költségfedezet híján”) egy ifjúsági klubot, amit a fiatalok építettek társadalmi munkában? Miért nem lehet egy munkáskerületnek (volt!) saját lapja, antológiája, múzeuma (ellenezték), mikor nem egy jeles alkotó él ott?! Miért felünk ettől a lokálpatriotizmustól, amely egyetemesen is érvényes szellemi (és politikai, erkölcsi) értékeket tud felmutatni? (Rátkaynak pl. nem volt műterme, Czétényi, Földeák elköltözött, mert máshol kapott lakást, Kárpáti Kamil alberletben nyomorog, a saját kiadásában jelent meg a második kötete!, amikor fűfapoéták is bizalmat kapnak kiadóktól), lásd Bulla K., Horváth stb.

Politikus, izig-vérig közéleti és elkötelezett írás ez a könyv. Azzal a jótékony izgalommal teszi le az olvasó, amelyet csak a „nostra res agitur” írások váltanak ki. Végigolvasva elfeledjük, hogy bosszankodtunk a helyenkénti henye fogalmazások, ismétlések, szájbarágós magyarázatok miatt. Változatlanul várjuk, mert nagy szükség van rájuk! a hasonló írásokat Miskolcra, Salgótarjánra, Kazincbarcikára, tehát a régi és a fiatal munkásvárosainkra, a bejáró munkások, az első a betelepülő munkásnemzedékek gondjairól, életkörülményeiről, vagy akár a sokat vitatott cigánykérdésről is! A téma — sürgetően — „kínálja magát”, csak a László Bencsikhez, Molnár Gézához hasonló tollforgatók szükségeltetnek hozzá... (Szépirodalmi, 1974.)

Horpácsi Sándor

Helytörténet, 1974.

Az elmúlt év nagy helytörténeti eredménye, a megyetörténet IV. kötetének megjelenése cseppet sem szorította háttérbe intézményeink ezirányú tevékenységét és így újból két kiadvány megjelenéséről számoltunk be.

A megyei múzeumi szervezet MÚZEUMI KÖZLEMÉNYEK 1974/20. címen kiadott kötete soha megyénkben még nem látott műfaj, a múzeumi évkönyv nagyon szép példája. Az ilyen évkönyvek általában az adott múzeum vagy múzeumi szervezet munkatársainak a maguk érdeklődési területén elért eredményeiről adnak hírt. Mivel az elsődleges cél éppen a részkutatások rész-eredményeinek közzététele, az ilyen évkönyvek általában nem szoktak érdekesek lenni a szélesebb olvasóközönség számára, inkább csak a szűkebb szakma figyel oda rájuk. Nos, a Nógrád megyei múzeumi évkönyv szerkesztésénél sikerült olyan anyagot összeválogatni, hogy az az előbb említett célkitűzésen (a tudományos részkutatások-eredményeinek közzététele) túl még két célkitűzést is kitűnően megvalósít. Egyrészt keresztmetszetet adja a kötet a Nógrád megyei múzeumi szervezet legfőbb tevékenységi területeinek, másrészt pedig a helyes anyagválogatás révén a nem szakemberek számára is élvezettel olvasható közleményekkel nagyon fontos helyismereti, helytörténeti tudnivalókat tud közölni és ezzel közvetlenül is nagy fontosságú közművelődési feladatokat ellátni.

A kötet első, nagyobb része, mely a különböző szakterületek néhány kérdéséről számol be, sok érdekeset tartalmaz. Zólyomi József a megye tárgyi néprajza tárgyköréből, az 1700—1850. évekből származó levéltári anyag felhasználásával eddig soha nem látott, hallott dolgokról beszél. Kápos Márta a két világháború közti időszak hiedelemvilágának egy momentumáról, a gyermekkel kapcsolatos mágikus szokásokról ír. Szvircek Ferenc a magyar iparfejlődés hatását vizsgálja a XVIII—XIX. századi Nógrád megye üvegiparának fejlődésére és ezzel (a lapunkban már korábban közölt hasonló tanulmányával együtt) megnyitja a sorát azoknak a munkáknak, amelyekben a múzeumi szervezet az elkövetkező évek folyamán a megye teljes gazdaságtörténetét fel kívánja dolgozni, szakítva kissé az eddig talán túlzottan bányacentrikus szemlélettel, melynek fényében az egyéb iparágakra a megérdemeltnél kevesebb figyelem jutott. Szabó Béla — a helytörténet témaköréből — színészen új kutatási eredményekre támaszkodva

egészíti ki a megyetörténetben (és ugyancsak a városokban is megjelent hasonló tematikájú írásokban) az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kérdéseivel foglalkozó megállapításokat, elsősorban a jobbágyfelszabadítás fogyatékosainak a megye jobbágylakosságában tapasztalt visszhangja vonatkozásában, másrészt pedig arról a nagy lelkesedésről, mellyel a megye népe 1849-ben csatlakozott a forradalom ügyéhez. Belitzky János a munkáséletmód-kutatás fontos tárgykörében, szintén levéltári források felhasználásával mond el olyan jellemző részleteket a nógrádi bányászokról, amelyek sokban hozzásegíthetnek a közelmúlt viszonyainak a megértéséhez.

Az évkönyv második része az intézmény feladataival, munkájával foglalkozik. Kiss Aurél alapos elméleti fejtegetésében a múzeumnak az ideológiai, kulturális nevelőmunkában betöltött szerepét vizsgálja. Domonkos Alajos a múzeumi közművelődés eredményeiről és néhány problémájáról szól, Molnár Pál pedig az ipartörténeti gyűjtőtevékenység helyzetéről és továbbfejlesztésének feladatairól ír, majd ismerteti a megyei múzeumi szervezet 1973. évi munkáját. Mindezek az írások arra a nagy energiát követelő, rokonszenves erőfeszítésre világítanak rá, amely az immár reális közelségbe került, 1975. év elején megépíteni kezdett új salgótarjáni múzeum megfelelő szakmai előkészítését szolgálja.

Az év másik kiadványát a Nógrád megyei Levéltár tette közzé. FORRADALMI HÉT-KÖZNAPOK címmel a megyében 1919-ben tevékenykedő direktóriumoknak a legkülönbözőbb rendelkezéseit tartalmazza a kiadvány. Már a cím is utal arra, hogy ezúttal nem olyan válogatott dokumentumok megjelentetése volt a cél, melyek a nagy forradalmi változások, mozgások leghívebb tükrői, hanem szinte a teljesség igényével kívánja feltárni mindazokat az eddig többnyire még lappangó — vagy kisebb fontosságuk miatt a korábbi publikációkban mellőzött — megnyilatkozásokat, melyek így együttesen mégiscsak igen nagy bizonyító erővel bírnak: mindenki számára világosan mutatják, hogy a proletárruralom forradalmi szervei az élet minden területén rendet kívántak teremteni és a munkáshatalmat úgy megalapozni, hogy az valóban minden jószándékú ember számára elfogadható legyen. Mindezek az erőfeszítések, a forradalmi szervek hétköznapi ügyekben tett intézkedései annál rokonszenvesebbek, annál hősiesebbek, ha figyelembe vesszük, hogy milyen rendkívül nehéz, szorongató helyzetben került sor azoknak meghozatalára. Úgy véljük, hogy ez az összeállítás is méltón járul hozzá ahhoz, hogy történelmi múltunk e kiemelkedő korszakát még jobban megérthessük, a róla alkotott képet egyre teljesebben kibontakoztathassuk.

Sch. M.

Utóljára a Makráról

A Palócföld 1974/3-as számában közlélt jegyzetünk már címében — „Még egyszer, de nem utóljára a Makráról” — előlegezte, mintegy beharangozta ezt az újabbat, amelynek várható apropóját, — hogy tudniillik film is készül belőle — ugyancsak jeleztük már a Szigligeti Színház előadásának méltatásakor.

A filmet a múlt év vége felé bemutatták, s ezzel más-más művészeti ág formanyelvén, váltakozó — képzet-szülte, illetve szakemberek-csinálta — kosztümökben és díszletek között megjelenítve ugyan, de emberi lényegét, belső tartalmát tekintve ugyanaz a Makra Ferenc harmadszor kért bebizosítást a szocialista művészetet értők, kedvelők, s

egyszersmind formálók mindegyre gyarapodó „okos gyülekezetébe”. A regénybeli bemutatkozáskor erőteljes, határozott, eredenően őszinte hang tompábbra sikeredett a második jelentkezéskor a színpadon, s bábortalan, alig hallható a filmbéli Makra hangja. A végeredmény tehát sajnós, ezúttal is szinte képletszerűen felírható: kitűnő regény, kevésbé jó dráma, közepes film. Ennek a már-már „axióma-szerű” jelenségnek okait nemzünk nincs mód e reflexió keretei között, célunk egyébként is mindössze a Makra című új magyar filmről az eddigiekben sommasan megfogalmazott értékítéletünk árnyaltabb kifejtése; ez azonban természetesen nem nélkülözheti a regénnyel mint alapannyalgal való összevetést.

Kesergünk, hogy megtorpant „diadalmenevényben” a magyar film, magas mércéhez szabottak elvárásaink. De már a „csúcsos” vitáztunk: a tegnapot is idéző mai valóságunkról, a szebb holnapunkért kell filmet is csinálni, közérdeklődést kiváltót, elevenbe vágót, közérthetőt — a szó igazi értelmében. Ilyen ígéretet hordozott a filmesek számára Makra Ferenc vargabetűt járt sorsa: egy olyan munkáshősé, aki nem tipikus ugyan a szó elkoptatott értelmében, de elhivatottsága, gondolkodni tudása és alkotókészsége, alakoskodásra, megalkuvásra képtelen gerincessége, negyedszázadnyi közvetlen múltunkban gyökerező feszültsége révén „hús-

vér” figuraként, életünkből táplálkozó, valós konfliktusok alanyaként „kiváncsolt” a legszélesebb nyilvánosság elé, a filmvaszorra is. A film láttán egyszerű azt konstatálni, hogy egy jó regény — mint már annyiszor — „ellenállt” a megfilmesítés szándékának, sőt ennek okait sem túl nehéz e konkrét esetben felfedni: a sok belső monológra, gondolatokra és emlékekre épülő virtuóz regénykeretben egyértelmű mondanó a filmpéizódok halmazában szétesik, hitelét veszti.

Irodalmunkban ritka manapság a munkástémára fogalmazott, problémaérzékeny alkotás. Kertész Ákos regénye ilyen volt. Ezért kellett volna — saját és egy munkáshős érdekében — a csábítás ellenére „megkímélni” Makrát a filmtől (sőt talán már a színháztól is?). Most már tudjuk: nem elszalasztott lehetőség volt a Makra filmrevütele, hanem egyszerűen tévedés. Kertész Ákos láthatóan nagyon szereti hőjét, innen a „túlhordás”. Kevesebb — tehát csak a regény — ezúttal is több lett volna, hiszen nagy könyvélményünket is beárnyékolja egy kicsit e kevésbé sikerült film.

Ebben többek között olyan „apróságot” is ludasnak érziünk, hogy Rényi Tamás (aki pályafutása során a munkástémájú filmek rendezésében nem kis érdemeket szerzett és ez

úttal is hiteles atmoszférát teremtett Makra körül térben és időben egyaránt) szerintünk tévedett a címszereplő megválasztásakor. Juhász Jácint véleményünk szerint alkatilag nem alkalmas a regénybeli Makra Ferenc megformálására, intellektuálisabb a kelleténél. Érdekes, hogy a Szigligeti Színház előadása kapcsán pedig azt tettük szövé, hogy Piróth Gyula alakításában kevésbé érvényesült Makra okos embersége. Ez is bizonyítja, hogy a regénybeli Makrát kerestük a színpadon is, a filmben is — hasztalan. A szolnokiak előadásának ismeretében zavaró volt, hogy Piróth Gyula epizódszereplőként a filmben is feltűnik. Kedvezőbb összehasonlításra ad viszont módot Csomós Mari játéka, aki Szolnokon is és a filmben is Valit — ezt a Makra életét felkavaró, különös jellemű, úrilányból lett mozgalmistát — kelti életre, ezúttal visszafogottabban, de kevésbé élményt adóan.

Tovább kell tehát várunk, amíg filmben — filmre írt témaként — megjelenik hétköznapjaink valósága, a munkáshős igaz figurája olyan színvonalon, ahogyan azt a történelmi távlatot igénylő témák feldolgozásánál már többször tapasztaltuk. A Makrától pedig most már abban a reményben búcsúzunk, hogy netán tv-játék nem lesz belőle.

Csongrády Béla

POLITIKAI PLAKÁTKIÁLLÍTÁS
Balassagyarmat 1974. december — 1975. január

mom!

